

XIII^p 72, 21
PROF. MAF^p 104
Ext. A. 346

ITÄMEREN SUOMALAISET

ITSENÄISYYTENSÄ AIKANA.

YLIOPISTOLLINEN VÄITÖSKIRJA,

KIRJOITTANUT

54657.

A. H. SNELLMAN,
FILOS. MAISTERI.

Esitetään Suomen Yliopiston Filosoofisen Tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi historialliskielitieteellisessä oppialissa 26 p. toukokuuta 1894 kl. 10 a. p.

HELSINGISSÄ,
SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN KIRJAPAINOSSA,
1894.

Seuraava tutkimus on ensimmäinen julkaisu niistä aineksia, joiden keräämiseen Pietarin ja Tarton kirjastoissa vv. 1891—93 sain tilaisuutta sen kautta, että Suomen Yliopiston Korkea Kansleri Kirkollistoimituskunnan päällikön, senaattori *Z. Yrjö-Koskisen*, suosiollisen puoltolauseen johdosta suvaitsi myöntää minulle apurahoja Venäjällä oleskelua varten.

Alkuperäinen tarkoitukseni oli yliopistollisessa väitöskirjassa käsitellä Itämeren suomalaisten kansain, Virolaisten, Liivläisten ja Kuurilaisten, taistelua vapautensa ja itsenäisyytensä puolesta, toisin sanoen, kuvata heidän olojansa XII:n vuosisadan lopulta XIV:n puoliväliin. Jonkunlaiseksi johdatukseksi tähän olin ajatellut heidän itsenäisyytensä ajan esitystä. Mutta kun täten karttunut aineisto näytti kasvavan yli tavallisen yliopistollisen väitöskirjan määriä, päätin supistaa tämänkertaisen tehtäväni yksinomaan puheenalaisten kansojen aikaisemman historian selvittämiseen, siihen ajantaitteeseen saakka, jolloin saksalaiset vallanpyytäjät astuvat maahan Täydellisyyden vuoksi olisi tähän esitykseen ollut liitettävä näiden kansain alkuperäisten sivistysolojenkin kuvaus, mutta kun se melkein yksinomaan perustuu valloituksen-aikaisiin lähteisiin, pidän sopivampana liittää tämän osan tehtävääni erityisenä lukuna tekeillä olevan valloituskauden historian loppuun.

Käytän tässä tilaisuutta lausuakseni sulimmat kiitokseni kaikille niille, jotka tavalla tai toisella ovat työtäni edistäneet, erittäin mainiten opettajani ja isällisen ystäväni, valtionarkeologin prof. *J. R. Aspelinin*, jonka syviä tietoja olen auliisti saanut apunani käyttää ja jonka tarkka silmä, teroittunut muinaisuuden tutkimisessa, monasti on tehtäväni hämärillä aloilla osviitakseni viehättäviä näkökohtia keksinyt.

Helsingissä, toukokuulla 1894.

A. H. Snellman.

Sisällys.

Länsisuomalaiset kansat liettualaislättläisten ja gootilaisten kos-	
ketusten aikana	siv. 1.
Skandinaavian saduston tiedot Itämeren Suomalaisista ennen	
Venäjänvallan perustamista	„ 29.
Itämainen kauppa ja Venäjänvallan perustaminen	„ 45.
Itämeren Suomalaiset Venäjänvallan perustamisen ja saksalaisen	
valloituksen välisenä aikana	„ 79.

Lyhennyksiä.

- A. R. = Antiquités Russes d'après les monuments historiques des Islandais et des anciens Scandinaves, éditées par la Société Royale des Antiquaires du Nord, I, II, Copenhague 1850, 1852.
- H. L. = Heinrici Chronicon Lyvonix (G. H. Pertzin laitos), Hannoveræ 1874.
- R. M. = Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands, herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der russischen Ostseeprovinzen, I—XVI, Riga 1837. —94.
- Воск. Л. = Лѣтопись по Воскресенскому списку.
- Ипат. Л. = Ипатіевская Лѣтопись.
- Лавр. Л. = Лѣтопись по Лаврентіевскому списку, изданіе Археографической Коммиссіи, СПб. 1872.
- Ник. Л. = Руская Лѣтопись по Никонову списку, СПб. 1767.
- Новг. I Л. = Новгородская Лѣтопись по Синодальному харатейному списку, изданіе Археографической Коммиссіи, СПб. 1888.
- Новг. II (IV) Л. = Новгородская вторая (четвертая) Лѣтопись.
- Поли. собр. р. Л. = Полное собраніе русскихъ Лѣтописей, изданное Археографическою Коммиссіею.
- Пск. I (II) Л. = Псковская первая (вторая) Лѣтопись.
- Соф. I Л. = Софійская первая Лѣтопись.
- Сувд. Л. = Сувдальская Лѣтопись по Академическому списку.
-

I.

Länsisuomalaiset kansat liettualaislättiläisten ja gootilaisten kosketusten aikana.

Länsisuomalaiset kansat saavat, samoin kuin suomensuku yleensä, vasta myöhään sijan ihmiskunnan historiassa, ja silloinkin täytyy heidän tyytyä niihin armopaloihin, jotka putoovat vierasten hyvántahtoisuudesta. Kansallisella rakkaudella ei ole milloinkaan heidän vaiheitansa jälkimaailmalle kerrottu, sillä tapaustennäkijää omaa historioitsijaa ei heillä entisyytensä päivinä koskaan ole ollut. Nekin tiedonmurut, joita naapurikansain aikakirjat heistä satunnaisesti myöhemmin antavat, puuttuvat kerrassaan niinä pitkinä aikakausina, joita nämät kansat ovat eläneet, samotessaan pitkin tunnetun maailman kaukaisia takalomaita historiallisen aikansa kovaonnisille kotisijoille. Ja vuosisatoja ehtii sielläkin kulua, ennenkuin tiedot heidän elämästään käyvät selvemmiksi lännestä koittavan kristinuskon valossa. Ainoastaan kerran, meidän ajanlaskumme neljännellä vuosisadalla, välähtää heidän nimensä esille kansojen sekavasta luettelosta, mutta siinä onkin pitkiksi ajoiksi kaikki, mitä historialliset lähteet näistä kansoista tietävät.

Itämeren idän- ja kaakonpuolisten seutujen aikuisimmat asutusolot, varsinkin se maantieteellinen järjestys, missä kansat siellä esiytyvät historiallisen ajan alussa, tarjoo kuitenkin tutkimukselle jonkunlaista alustusta länsisuomalaistenkin kansain historiantakaisen entisyyden selvittämisessä. On nimittäin meidän aikaamme etupäässä kielitieteen kautta kumoomattomasti todistettu, että viimeksi-mainittujen ja liettualaislättiläisten eli niin sanottujen baltilaisten sekä gootilaisten eli germaanilaisten kan-

sain kesken on useiden vuosisatojen kestäessä vallinnut mitä läheisin ja monipuolisin suhde. Toinen tärkeä seikka, joka niinikään kielitieteen avulla voidaan pitää ratkaistuna, on se, että länsisuomalaiset kansat ennen nykyisille asuinsijoillensa saapumista ovat asuneet etelämpänä, ollen välittömässä yhteydessä Volgankansain, varsinkin Mordvalaisten kanssa. Sita todistaa länsisuomalaisten ja Mordvankielen läheinen sukulaisuus yleensä sekä varsinkin edellisissä ja Volgankansain kielissä tavattavat yhteiset puunnimet. Semmoisia ovat esim. tammi ja vaahtera, jotka tavataan sekä länsisuomalaisissa että Mordvan- ja Čeremissinkielessä. Mainitut puunnimet antavat samalla hämärän viittauksen siitä, missä tämä yhteinen asuinpaikka kaukaisessa muinaisuudessa on ollut. Näiden puulajien pohjoinen raja leikkaa nimittäin Etelä-Suomen ja käy sitten Suomenlahden pohjasta itään ja kaakkoonpäin Jaroslavin, Kostroman ja Vjatkan läänien eteläosain kautta ¹⁾. Suomalaisten kansain on siis siihen aikaan, kun näiden puiden nimet ovat heidän kieliinsä muodostuneet, täytynyt asua, samoinkuin Volgankansainkin, tämän tammen ja vaahteran pohjoisen rajan eteläpuolella Mordvalaisten ja mahdollisesti Čeremissienkin läheisyydessä ²⁾. Hämrän tiedon tästä länsisuomalaisten kansain etelämpänä olosta antaa ehkä Tacitus, sijoittaessaan slaavilaiset Venedit alisen Tonavan pohjoispuolella asuvien Peuciniin ja Fennien välisiin metsämaihin ³⁾. Tacituksen Fennit voivat siten mahdollisesti tarkoittaa länsisuomalaisia kansoja, eivätkä Lappalaisia, niinkuin joskus on oletettu ⁴⁾.

Tehtyämme nämät edeltävät huomautukset tarkastamme lyhyesti Itämeren itä- ja kaakkoisrannikon aikuisimpia asutussuhteita, saadaksemme siten jotakin selvyyttä siihen hämärään, joka meidän ajanlaskumme ensimmäisillä vuosisadoilla verhoo länsisuomalaisten kansain vaiheita.

¹⁾ A. v. Löwis, Ueber die ehemalige Verbreitung der Eichen in Liv- und Ehstland, Dorpat 1824, s. 19—20.

²⁾ V. Thomsen, Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisklettiske) Sprog, København 1890, s. 31, 32.

³⁾ Germania, cap. 46: „Venedi — quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant“. Vrt. K. Zeuss, Die Deutschen und die Nachbarstämme, München 1837, s. 130; Yrjö Koskinen, Tiedot Suomen-suvun muinaisuudesta, Helsingissä 1862, s. 107.

⁴⁾ Vrt. V. Thomsen, m. p., s. 33—34, muist. 2.

Itämeren kaakkoinen ja eteläinen rannikko on jo useita vuosisatoja ennen meidän ajanlaskumme alkua muinaisajan kirjailijain tiedonantojen mukaan ollut germaanilaisten kansojen hallussa. Jo Aleksanteri Suuren aikuinen Pytheas massilialainen mainitsee heidät Veikselinsuun seuduilla, Tacitus ja Ptolemæus sijoittavat heidät niinikään mainitun virran varrelle. Nämät kansat, jotka historiassa tunnetaan Gootien eli Göötiläisten yleisnimellä, levisivät meidän ajanlaskumme toisella ja kolmannella vuosisadalla eteläänpäin, kukistaen kansat ja valloittaen maat Mustanmeren pohjoispuolelle saakka. Sinne, Tonavan ja Donjoen välimaille, perusti itägöötiläinen Hermanarik neljännellä vuosisadalla mahtavan gootilaisvaltansa ja kukisti laajalta pohjoisessa ja luoteessa asuvia germaanilaisia, slaavilaisia ja suomensukuisia kansoja ¹⁾.

Krotonin piispa Jordanes, joka kirjoitti Gootilaisten historian v. 551, kuvaa Hermanarikin laajan valtakunnan oloja ja luettelee koko joukon siihen kuuluvien kansain nimiä Itämeren ja Mustanmeren välimailta ²⁾. Useat näistä nimistä ovat Jordaneksen häilyvän kirjoitustavan ja käsikirjoitusten kopioitsijain erehdysten vuoksi turmeltuneet siihen määrään, ettei niitä kaikkia edes arvaamallakaan voida selittää. Toisissa on kuitenkin

¹⁾ *P. J. Schafarik*, *Slawische Alterthümer*, Leipzig 1843, I, s. 102, 424—28, 454 y. m.; *K. Müllenhoff*, *Deutsche Altertumskunde*, Berlin 1887, II, s. 4—5, 77, 91 y. m.; *Yrjö Koskinen*, m. p., s. 95—97, 103, 110—111, 128; *K. Zeuss*, m. p., s. 134—36, 401—402.

²⁾ *Jordanes*, *De origine actibusque Getarum* (*Mommsenin* laitos; *Monum. Germ. histor.* V, 1, Berlin 1882), cap. XXIII: „Hermanaricus — in regno successit, qui multas et bellicosissimas arctoi gentes perdomuit suisque parere legibus fecit. — habebat si quidem quos domuerat Golphescytha (golthescita, golthescitha, golthescyta, gothescytha, gothescitha, gothi scythas) Thiudos (thiumdos, thuidos, thiuidos) Inaunxis (inauccis, inauxis, inaunxes, ynaunxes, inaxungis) Vasinabroncas (uasinabruncas, uasinaboroncas) Merens Mordens Imniscaris (imnascaris, ymnascaris, ymniscans) Rogas (rocas, rogans) Tadzans (tazans) Athaul (azaul, athual, athal) Navego Bubegenas (bubeienas, bubegentas, bumbegeenas) Coldas (caldas). Edellisten lisäksi Hermanarik vielä kukisti Herulit (Herulorum gentem), Slaavit (Venethi, Antes, Sclaveni). Aestorum quoque — nationem, qui longissimam ripam Oceani Germanici insident, idem ipse prudentia et virtute subegit omnibusque Scythiae et Germaniae nationibus ac si propriis laboribus imperavit“.

säilynyt ensimmäinen varma historiallinen tieto länsisuomalaisista kansoista. Senvuoksi ansaitsee tämä kansain luettelo erityistä huomiota.

Nimellä *Golthescytha*, joka aloittaa puheenalaisen kansojen sarjan, luulee *Müllenhoff* *Jordaneksen* tarkoittavan suomalaisia kansoja. Hän väittää nimittäin, että nimen jälkiosassa piilee Čud-nimi, jota Slaavilaiset yleensä suomalaisista kansoista käyttävät; edellisen osan arvelee hän taas tarkoittavan jotakin yksityistä kansaa, jonka asuinsijat olivat lännessä Eestien naapuruudessa taikka jossain Itämeren läheisyydessä ¹⁾. Mutta kun Čudit mainitaan *Jordaneksen* luettelossa vähän myöhemmin ja kun nimi *Golthescytha* toisissa käsikirjoituksissa tavataan sekä yhdyssanana „*Gothescytha*“ että myös muodossa „*Gothi scytas*“, lienee oikeampi se selitys, että tällä nimellä tarkoitetaan Gooteja ja muinaisen Skyytian asukkaita eli Mustanmeren pohjoispuolisia kansoja yleensä ²⁾. Muussa tapauksessa eivät varsinaiset Gootit, jotka kuitenkin lienevät muodostaneet tärkeimmän osan Hermanarikin valtakuntaa, saisi tässä luettelossa mitään sijaa.

Nimessä *Thiudos* esiyytynyt ensikerran historiassa muodoltansa gootilaistuneena Čud-nimi, jota slaavilaiset kansat, niinkuin jo huomautimme, yleensä ovat käyttäneet ja osaksi vieläkin käyttävät suomalaisista kansoista, mutta jonka merkitys useista oppineiden yrityksistä huolimatta vielä lienee selittämättä ³⁾. Päättäen siitä järjestyksestä, jossa *Jordanes* kansat luettelee, näyttää tämä nimi nyt jo tarkoittavan etupäässä länsisuomalaisia kansoja eli niitä heimolaisiamme, jotka historiallisena aikana asuvat Itämeren rannikolla. Nimen käytäntö on siten tähän aikaan jotenkin sama, kuin myöhemminkin. *Lindström* aikoinaan yhdisti „*Thiudos*“-kansan seuraavaan „*Inaunxis*“-nimeen, sai siten „*Thiudos in Aunxis*“ ja selitti näiden sanojen tarkoittavan „Čudeja Aunuksessa“ ⁴⁾. *Yrjö Koskinen* on samaa ajatusta ⁵⁾, ja hänen teostensa kautta on tämä mielipide

¹⁾ *K. Müllenhoff*, m. p. II, s. 74.

²⁾ Vrt. *Yrjö Koskinen*, m. p., s. 129.

³⁾ *K. Müllenhoff*, m. p. II, s. 74; *P. J. Schafarik*, m. p. I, s. 313—16.

⁴⁾ *J. A. Lindström*, Försök till bevis, att Rurik och hans Vareger voro af Finsk härkomst, Tavastehus 1852, s. 9.

⁵⁾ *Yrjö Koskinen*, Tiedot Suom.-suv. muinais., s. 129—130 ja *Sur l'antiquité des Lives en Livonie*, s. 20 (*Acta Societ. Sc. Fenn.* VIII, n).

saavuttanut jotenkin yleisen hyväksymisen ja levinnyt tieteelliseen kirjallisuuteen ¹⁾. Siitä huolimatta voitaneen tämän ajatuksen oikeutta epäillä. Ensinkin on Thomsenin myöhempiin tutkimusten kautta käynyt varsin epävarmaksi, oliko Aunuksessa Hermanarikin aikana ensinkään suomalaisia asukkaita. Muut kuin länsisuomalaiset kansat eivät tässä missään tapauksessa voine tulla kysymykseen. Vaan jos oletetaankin, että Aunuksen tämänaikainen väestö oli suomalainen — seikka, joka vielä kaippaa todistusta — niin tuntuu omituiselta se ajatus, että Čudnimi, jolla Pohjoismaiden vanhimmissa historiallisissa lähteissä on niin laaja ja tunnettu kaiku, tässä rajoittuisi yksistään Aunuksen Suomalaisiin. Itse Aunus-nimeä ei tietääkseni kertaakaan tavata historiallisissa lähteissä vanhimpina aikoina. Jo se seikka yksistään panee epäilemään, että tämä nimi olisi Jordaneksen kuuluville tullut. Paitse sitä on tässä nimessä vielä 1500- ja 1600-luvulla useimmiten *u:n* sijalla konsonantti-äänne ²⁾. Suuri mahdollisuus on siis, että Aunus-nimen ensi tavuun *u* on muodostunut *g*-äänteestä ³⁾. Jos niin on laita, ei Jordanes mitenkään olisi voinut kuulla eikä nähdä sellaista nimenmuotoa, että siitä hänen teokseensa olisi syntynyt puheenalainen „Aunxis“. Näiden syiden nojalla lienevät „Thiudos“ ja „Inaunxis“ käsitettävät eri kansaniminä. Jälkimmäinen niistä voisi sisältää, niinkuin Kruse on ehdottanut, turmeltuneen muodon nimeä „Ugauni“, jonka Henrik Lättiläinen kronikassaan antaa Tarton seudun Virolaisille ja joka vanhoissa virolaisissa runoissa tavataan muo-

¹⁾ Vrt. *K. Müllenhoff*, m. p. II, s. 74; *Th. Mommsen* (Monum. Germ. histor. V. 1, s. 165); *V. Thomsen*, Den gotiske sprogklassen indflydelse på den finske, København 1869, s. 105, muist. 3.

²⁾ Aunus-nimen olemme tavanneet seuraavalla tavalla kirjoitettuna: *Agnismaa* v. 1587 (Hist. ark. III, s. 37), *Aunisema* v. 1590 (Handl. rör. Skand. historia 38, s. 94), *Aunissma* ja *Agnesma* v. 1612 (*O. A. F. Lönnbohm*in paikannimistö, käsikirjoituksena), *Agnisma* v. 1617 (*Stolbovan rauhakirjassa*; Suomi 1842, 5:s vihko, s. 50), *Augnismaa* v. 1657 (*K. F. Ignatius*, Finlands historia under Karl X Gustafs regering, Helsinki 1865, s. 100).

³⁾ *A. Ahlqvist* (Suomal.-ugril. seuran aikakauskirja IH, s. 126—127); vrt. kuitenkin *E. N. Setälä*, Yhteissuomalaisten klusiilien historia, Helsinki 1890, s. 147—148.

dossa Oandi ¹⁾. Muutamat tutkijat ovat väittäneet Inaunxis-nimellä tarkoitettavan liettuansukuisia Jatvingeja ²⁾. Tällaiseen selitykseen ei mielestäni Jordaneksen teksti kuitenkaan anna riittävää aihetta.

Vasinabroncas-nimen alkuosa (vasina) tarkoittanee sitä suomensukuista kansaa, jonka Nestor mainitsee nimellä Ves' ja arapialaiset kirjailijat Visu. Nimen jälkimmäisessä osassa (brongas) ovat tutkijat luulleet tapaavansa Permalaiset (Beormas Otherin matkakertomuksessa, Biarmar Skandinaavian saduissa). Merens ja Mordens taas, ollen gootilaisia akkusatiivimuotoja, edustavat historiassa ensi kerran Merjan ja Mordvan kansoja. Imniscaris on selitetty tarkoittavan Čeremissejä ³⁾. Nimen muoto on tosin turmeltunut ja liian erilainen, mutta mahdoton ei tämä oletamus kuitenkaan ole. Siitä järjestyksestä päättäen, jossa kansat luettelaa, soveltuu Imniscaris-nimi hyvin Čeremisseihin. Kielitieteen kannalta ei ole olemassa mitään todistuksia siihen, että Čeremissit olisivat olleet gootilaisen vaikutuksen alaisina. Mutta kielellisten todistusten puute tässä asiassa ei merkitse aivan paljoa, sillä gootilaisia lainasanoja ei tunneta tiettävästi Mordvan-kaan kielestä, vaikka Jordanes selvästi mainitsee Mordvalaiset gootilaisvaltaan kuuluvina. Muutamia vuosia sitten on Smirnov tarinoiden ja paikannimien nojalla tullut siihen päätökseen, että Čeremissit ennen Slaavien tuloa ovat asuneet etelämpänä nykyisiä asuinsijojansa Mordvalaisten välittömässä naapuruudessa. Heidän asumusalansa eteläinen raja kävi siihen aikaan Rjazanin, Tambovin, Pensan ja Simbirskin läänien keskiosain kautta ⁴⁾. Jos tämä väite on oikea, niin ei Čeremissien kuulumista Hermanarikin valtakuntaan millään tavalla voida pitää mahdottomana. Jordaneksen muita nimiä emme osaa määrätä. A. J. Europæus

¹⁾ Fr. Kruse, Ur-Geschichte des Esthnischen Volksstammes, Moskau 1846, s. 395; J. Krohn, Virolaisten historialliset runot (Hist. ark. VII, s. 69).

²⁾ P. J. Schafarik, m. p. I, s. 304; K. Zeuss, Die Deutschen u. die Nachbarst., s. 677 seur.

³⁾ P. J. Schafarik, m. p. I, s. 304; K. Zeuss, m. p., s. 688—89; K. Mallenhoff, m. p. II, s. 74—75.

⁴⁾ И. И. Смирновъ, Черемисы, Казань 1889, s. 5—14; Vrt. myös A. L. Schlözer, Несторъ. Russische Annalen in ihrer Slavonischen Grund-Sprache, Göttingen 1802, II, s. 107.

on sovittanut „Tadzans“ Tanskalaisiksi, „Navego“ Norjalaisiksi j. n. e. ¹⁾, mutta tällaisissa selityksissä on arvaamisella liian paljon sijaa, vaikka onkin mahdollista, että Hermanarikin valta jollakin tavalla vaikutti näidenkin kansojen oloihin.

Siihen viittaa mielestämme se suuri maine, joka Hermanarikilla on sekä Skandinaavian että Tanskan muinaistaruksissa. Kun näissä tarinoissa mainitaan suomalaisiakin kansoja, saakoon niiden pääsisällys tässä sijan, vaikka tietysti on itsestään selvä, että ne historiallisina todistuskappaleina yksityisseikoissaan ovat jotenkin arvottomia. Jo Jordanes kertoo, että mahtavaa gootilaiskuningasta vastaan Hunnien tulon aikana oli tehnyt kapinan Rosomonit niminen kansa („Rosomonorum gens infida“). Kun kuningas tästä suuttuneena antoi hevosilla ajaa kappaleiksi erään mainittuun kansaan kuuluvan Sunilda nimisen naisen, jonka mies oli ollut kapinoitsijain joukossa, ryhtyivät surmatun veljet, Sarus ja Ammius, kostamaan sisarensa kuolemaa ja haavoittivat vanhaa kuningasta, niin että hän, kykenemättä vastustamaan hunnilaiskuninkaan Balamberin hyökkäyksiä, kuoli 110:n vuoden ikäisenä ²⁾. Eddalaulujen mukaan on Svanhilda (= Sunilda) germaaniilaista alkuperää. Hänen äitinsä Gudrun, oltuaan ensin mainion Sigurd Fafnesbanen puolisona, heittäytyy tyttärensä kanssa mereen ja kulkeutuu Völsungien valtakunnasta (Pohjois-Saksasta) Jonaker-kuninkaan maahan sekä joutuu naimisiin mainitun kuninkaan kanssa. Svanhilda taas menee puolisoksi gootilaiskuninkaalle Jörmunrekille, joka hänet surmauttaa ennen-kerrotulla tavalla. Äitinsä kehoituksesta sitten Sörle ja Hamder (Gudrunin ja Jonakerin pojat) kostavat sisarpuolensa kuoleman ³⁾. Tämä tarina on selvä toisinto Jordaneksen kertomusta. Nimetkin ovat enimmäkseen samat. Jordaneksen Rosomoneja vastaa vaan tässä Jonakerin valtakunta, jonka Munch sijoittaa Gootilaisten naapuruuteen johonkin Itämeren seuduille ⁴⁾.

¹⁾ Om Herverarsagans betydelse i och för finsk historieforskning (Finl. allm. tidn. 1869, n:o 196—98).

²⁾ *Jordanes*, cap. XXIV.

³⁾ *Sigurdarkvida* HI (A. R. I: 17—21); *Gudrúnarhvöt* (A. R. I: 38—40); *Hamdismál* (A. R. I: 40—41) y. m.

⁴⁾ *P. A. Munch*, Det norske Folks Historie, Christiania 1852, I, s. 42.

Tanskan vanhin kronikankirjoittaja Saxo, jonka tiedot näistä tapauksista näyttävät olevan saksalaisista muinaistaruista saatuja ¹⁾, esittää Jarmerikin Tanskan kuninkaana ja kertoo hänestä varsin laajasti. Hän oli nuorena isänsä Sigvardin (Syvardin) onnettomien sotien aikana joutunut Slaavien kuninkaan Ismarin vangiksi. Sieltä hänen kuitenkin onnistui paeta. Tanskan kuninkaaksi tultuansa hän valloitti Ruotsin, kukisti Slaavit, Sembit, Kuurilaiset ja „useimmat itämaiset kansat“. Jarmerikin taistellessa näitä kansoja vastaan Slaavit tekivät kapinan, jonka kuningas palatessaan kukisti ja surmautti julmalla tavalla kapi-noitsijain päälliköt. Saatuansa kotoiset olot taas järjestykseen Jarmerik lähti meriretkelle, tapasi merellä neljä hellesponti-laista merirosvousta harjoittavaa veljestä, voitti heidät ja pakotti heidän antamaan sisarensa Svanildan itselleen puolisosiksi sekä luovuttamaan puolet siitä verosta, jonka he ottivat voit-tamiltansa kansoilta. Näiden merirosvojen vankina oli eräs Bikko, „Liiviläisten kuninkaan poika“. Hänet vapautti Jarmerik, mutta oli ennen surmauttanut hänen veljensä. Bikko osasi hankkia itsellensä Jarmerikin suosion ja luottamuksen, ja kos-taaksensa veljiensä surman sai hän kuninkaan ryhtymään kaikenlai-siin julmuuksiin varsinkin omaa sukuansa kohtaan. Bikkon ke-hoituksesta Jarmerik siten surmautti oman poikansa ja revitytti puolisonsa Svanildan hevosilla kappaleiksi. Surmatun veljet aloittivat nyt kostonodan Jarmerikia vastaan, ja vanha kuningas sai tässä sodassa surmansa ²⁾.

Anglosaksilaisessakin muinaistaruudessa on Hermanarikin maine säilynyt. Beowulf-runossa, jossa kerrotut tapaukset eivät ole VLtta vuosisataa myöhemmät, mainitaan hän nimellä Eor-menric ³⁾. Samannimisenä esiyyt hän Widsid-laulussa, joka niinkään on syntynyt VI:lla vuosisadalla, vaikka jäljestäpäin lisäilty, ja sisältää jonkunlaisen kertomuksen laulajan mat-

¹⁾ P. E. Müller, Critisk Undersøgelse af Danmarks og Norges Sagn-historie, Kiöbenhavn 1823, s. 130.

²⁾ *Saxonis Grammatici, Gesta Danorum* (Holder'n laitos, Strassburg 1886) VIII, s. 275—81.

³⁾ N. F. S. Grundtvig, Beowulfes beorh, Kiöbenhavn 1861 (sää 2395); P. Fahlbeck, Beowulfsqvädet såsom källa för nordisk fornhistoria (H. Hildebrand, Antiquar. tidskrift för Sverige, VIII, 2).

koista ¹⁾. Niiden kansojen joukossa, joidenka luona laulaja on käynyt, mainitaan muiden muassa Istas ja Idumingas ²⁾. Istas-nimen olettaa Yrjö Koskinen tarkoittavan liettuansukuisia Eestejä, Idumingas-nimessä taas on luultu piilevän saman kansan, jonka Henrik Lättiläinen mainitsee nimellä Ydumei (Idumei, maakunnan nimi: Ydumea) ³⁾. Mutta Ydumea-nimi on sama, kuin Liiviläisten tätä nykyä Liivinmaalle antama Vidumā (Lättiläisillä: Vidseme), jossa on juurisanana vid, ja jonka Koskinen on asettanut yhteen Jordaneksen „Vidivarii“ (Wulfstanin „Vitland“) nimen kanssa. Näillä nimillä, sanoo hän, tarkoitettiin muinais-aikana erästä meren rannikolla Veikselin ja Väinäjoen välimailloja asuvaa liettuansukuista kansaa, ja sen mukaan johtuvat siis sekä Ydumea että Vidumā siitä kansasta, joka ennen Liiviläisten tuloa oli Liivinmaalla isännöinyt ⁴⁾. Tähän mielipiteeseen yhtyy Müllenhoff, sikäli kuin se koskee Vidseme (Vidumā) ja Vidivarii (Vidland) nimien yhteistä muinais-eestiläistä alkuperää, mutta hän huomauttaa, että vanha Vidland käsitti ainoastaan Veikselinsuon seudut eikä ulottunut pohjoisessa Väinäjoelle saakka ⁵⁾.

Aivan toisen selityksen näille Liivinmaan nimille on Bienenstein keksinyt. Hän väittää nimittäin, että molemmat nimet, sekä liiviläinen Vidumā että lättiläinen Vidseme, ovat, johtuen vanhemmasta Henrik Lättiläisen Ydumea-nimestä, liiviläistä alkuperää. Ydumea on nimittäin latinaisesta asustaan puhdistettuna Idumā. Sen alku-yhdysosana on liiviläinen sana ida (koillinen), nimen lopussa taas on silminnähävästi liiviläinen sana mō, mā (suomalainen maa). Alkujaan ei Ydumea siis ole merkitykseltään muuta, kuin „koillisessa oleva maa“, ja sitä käyttivät Väinäjoen ja Toreidan Liiviläiset koillisempaan asuvien heimolaistensa

¹⁾ B. T. Brink (H. Paul, Grundriss der germ. Philologie, Strassburg 1893, H, s. 538—44).

²⁾ — — — — — Mid East-pyringum ic wæs
and mid Eolum and mid Istum and Idumingum.

And ic wæs mid Eormanrice ealle þrage, — (R. P. Wülcker, Kleinere angelsächsische Dichtungen, Halle 1882, s. 3—4, säkeet 86—88).

³⁾ F. J. Wiedemann (J. A. Sjögren, Ges. Schrift. II, 1), s. XXIX.

⁴⁾ Yrjö Koskinen. Sur l'antiquité des Lives en Livonie, s. 7—9; Suomi, Toinen jakso, 15, s. 361—362.

⁵⁾ K. Müllenhoff, m. p. II, s. 345—47.

asuinsijoista. Väinän Liiviläisiltä kuulivat sen Saksalaiset ja alkoivat sitä käyttää. Lättiläiset ovat saaneet tämän nimen myöhemmin Väinän seudun asukailta, ja heidän sekä Kuurinmaan Liiviläisten kielessä tavataan se vielä nytkin muodoissa Vidseme ja Vidumä Liivinmaan eteläosan yleisnimenä ¹⁾).

Tämä selitys tuntuisi luonnolliselta, jos vaan voitaisiin näyttää toteen, että *v*-äänne nimien Vidseme ja Vidumä alussa on syntynyt jonkun Liivin- tahi Lätinkielessä vallitsevan yleisen äänilain mukaan. Mutta niistä kielellisistä esimerkeistä, jotka Bielenstein mielipiteensä tueksi tuo esille, ei yksikään osota tämäntapaista ääntenmuodostumista. Kumminkin pidämme mahdollisena, että Liivinmaan Ydumea on saanut nimensä senvuoksi, että se oli koillisessapäin Liiviläisten muista maakunnista. Vidi-varii- ja Vidland-nimien kanssa se ei liene yhteydessä, sillä jos oletetaan, että Vidland kaukaisessa muinaisuudessa olisi ulottunut Liivinmaalle saakka, tuntuu omituiselta, että tämä alkuaan laajakäsitteinen vierasperäinen nimi Henrik Lättiläisen aikana olisi Liiviläisten kesken säilynyt juuri sisämaassa ja sielläkin vaan aivan ahtaalla alalla, kun kumminkin kaikilla muilla liiviläismaakunnilla oli omat kotoperäiset nimensä. Vidseme- ja Vidumä-nimet sitä vastoin saattavat johtua Vidland-nimestä, ja Kuurinmaan Liiviläiset lienevät siinä tapauksessa lainanneet tämän nimen lättiläisiltä naapureiltaan.

Widsid-laulun Idumingas-nimi on, niinkuin jo mainitsimme, asetettu yhteyteen Ydumea-nimen kanssa, ja samat ainekset siinä näyttävät olevankin, kun germaanilainen pääte -ing erotetaan pois. Liiviläisyys ei kuitenkaan liene tähän seikkaan syynä, vaan on kaiketi tämä yhtäläisyys pidettävä satunnaisena. Vaikeata olisi mielestämme ajatella, että Ydumea-nimi — olkoon sen syntyperä mikä tahansa — joka saksalaisen valloituksen aikana käsitti verraten vähäpätöisen alan Liivinmaata, olisi monta vuosisataa ennen joutunut anglosaksilaisen laulajan tietoon ²⁾).

Sekä Jordaneksen historiallinen kertomus että germaanilaisten kansain muinaistarut todistavat siis Hermanarikin laajaa valtaa, joka todella näyttää käsittäneen „kaikki Skyytian ja Ger-

¹⁾ A. Bielenstein, Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13 Jahrhundert, St Petersburg 1892, s. 70—74.

²⁾ Vrt. K. Müllenhoff, m. p. II, s. 347.

maanian kansakunnat“ ja jonka on arveltu ulottuneen Skandinavian saakka ¹⁾. Tämän jättiläisvaltakunnan osana olivat neljännellä vuosisadalla Čudit eli länsisuomalaiset kansat, Vessit, Merjalaiset, Mordvalaiset, mahdollisesti Čeremissit ja Permalaisetkin — siis jotenkin samat suomensukuiset kansat, jotka tavaataan Keski- ja Pohjois-Venäjällä puoli vuosituhatta myöhemmin, Venäjänvallan perustamisen aikana. Mutta missä ja minkälaisissa oloissa nämät kansat tähän aikaan elivät, siitä eivät historialliset lähteet anna minkäänlaista tietoa. Vertaileva muinais- ja kielitiede ovat tässä suhteessa meidän aikanamme luoneet historiaan uutta valoa, mutta ennenkuin ryhdymme näitä tutkimuksen uusimpia tuloksia kertomaan, mainitsemme muutaman sanan liettualaislättiläisestä eli vanhasta Eestien kansakunnasta, joka historiantakaisena aikana pitkät ajat on elänyt suomalaisten kansain välittömässä naapuruudessa.

Liettualaislättiläiset kansat, joita olivat, meidän aikanamme eläviä Liettualaisia ja Lättiläisiä lukuunottamatta, muinaiset Jatvingit ja Preussiläiset, ovat historian aamujailta saakka olleet slaavilaisten kansain pohjoisina naapureina ja asuneet Itämeren rantamailla Veikselinsuun itäpuolella. Sisämaassa ulottuivat heidän asuinsijansa Pripetvirran seuduille etelässä ja rajoituivat idässä Beresinajokeen. Historiantutkijat ovat pitäneet heitä Itämeren maakuntainkin vanhimpana väestönä ja ulotuttaneet heidän pohjoisen rajansa aina Suomenlahteen saakka ²⁾. Muinaistieteen tulokset, joilla kansojen vanhojen maantieteellisten alojen määrittämisessä täytyy olla painavampi sananvalta, kuin kaukana eläneiden muinaisajan kirjailijain useinkin epäselvillä ja umpimähkään lausutuilla tiedonannoilla, eivät kuitenkaan sovellu tähän mielipiteeseen. Sillä germaanilaiselle väestölle, jonka olemassa-olo Itämeren maakunnissa meidän ajanlaskumme ensi vuosisadoilla muinaistieteellisten löytöjen kautta on kumoomattomasti todistettu, ei siinä tapauksessa jäisi mitään sijaa. Liettualaislättiläisten kansain luulemme senvuoksi tämän gootilaisen asutuksen aikana asuneen ainakin pääosaltaan kauvempaan sisämaassa. Veikselin itäpuolella ovat heidän asuinsijansa saatta-

¹⁾ P. A. Munch, Det norske Folks Historie I, s. 237.

²⁾ K. Zeuss, Die Deutschen u. die Nachbarst., s. 267—72, 667—74; K. Müllenhoff, m. p. H. s. 11—16, 20—26; V. Thomsen, Beröringer, s. 15—18.

neet ulottua mereen saakka. Jos liettualaislättiläisiä kansoja tähän aikaan on Itämeren maakunnissa asunut, niin ne eivät ole voineet olla siellä muuna, kuin mahdollisesti Germaanolaisiin verraten harvalukuisena alempana väestönä.

Näitä kansoja tarkoittavat Tacituksen sveeviläisen meren rannalle sijoittamat Aestui (Aestyi, Aestii)¹⁾, Jordaneksen Veikselin suulla meren rannikolla asuvien Vidivarien naapureina mainitsevat Aesti²⁾, Cassiodoruksen Haesti³⁾, Einhardin Aisti⁴⁾ ja Vulfstanin Veikselin suulla tapaamat Eestit (Estum, Eastland, Estmere)⁵⁾. Näitä vanhempiakin Eestejä ovat useat tutkijat, viehtyneinä tämän nimen myöhemmästä merkityksestä, pitäneet suomensukuisina ja sovittaneet mainittujen kirjailijain antamat tiedot nykyisiin Virolaisiin, jotka siten hyvin aikaisin joutuivat Itämeren rannikolle asumaan. Jo Porthan näyttää käsittäneen tämän olettamisen mahdottomuuden. Ainakin lausui hän suoraan, että Vulfstanin Eestit ovat sitä kansaa, joka historiassa tunnetaan Preussiläisten nimellä⁶⁾. Ja uudemmat tutkijat ovat yleensä olleet sitä mielipidettä, että puheenalaiset meidän ajanlaskumme ensi vuosisadoilla mainitut Eestit kansallisuudeltaan ovat liettualaislättiläisiä eivätkä suomensukuisia. Epäilemättä tämä ajatus onkin oikea. Eesti-nimellä on vanhempina aikoina enemmän maantieteellinen kuin kansallinen merkitys. Se on germaanolaisien kansain käyttämä yhteisnimi heidän idänpuolisista naapureistaan liettualaislättiläisistä kansoista ja merkinnee alkujaan itämaalaisia yleensä. Sitä sopi siis varsin hyvin käyttää Virolaisistakin, kun nämät myöhemmin tulivat germaanolaisille tunnetuiksi, sitä suuremmalla syyllä, jos varsinaisia Eestejä, niinkuin on väitetty, ennen oli asunut suomalaistenkin kansain nykyisillä aloilla⁷⁾.

Niitä tuloksia, joihinka historiantutkimus on vanhimpien tietojen nojalla Itämeren idänpuolisten seutujen entisistä asutus-

¹⁾ Germania, cap. 45.

²⁾ Jordanes, V, XXIII.

³⁾ Variar. V, epist. II.

⁴⁾ Vita Karoli M., cap. XII (Pertz, Monum. Germ. histor. II, s. 449).

⁵⁾ H. G. Porthan, Opera selecta V, s. 91—95.

⁶⁾ m. p., s. 92, muist. 85.

⁷⁾ Yrjö Koskinen, Tiedot Suom.-suv. muinais., s. 105—107 ja Suomi, Toinen jakso, 15, s. 361; K. Müllenhoff, m. p. II, s. 15—16; V. Thomsen, Beröringer, s. 15.

oloista tullut, täydentävät ja valaisevat muinais- ja kielitieteen uusimmat johtopäätökset.

Vertaileva muinaistiede on meidän aikanamme saanut selville, että pronssikauden ja varhemman rautakauden kalumuodot Itämeren eteläpuolisissa maissa ovat germaanilaisten (gootilaisten) kansain omaisuutta¹⁾. Samaa kotoperää ovat myöskin ne harvat pronssikauden esineet, jotka on saatu talteen Itämeren maakuntain länsirannikolta ja niiden edustalla olevilta saarilta²⁾. Myöskin ovat muinaistutkijat tätä nykyä yksimielisiä siitä, että Itämeren maakunnissa ja Lounais-Suomessa on ennen suomalaisien kansain saapumista näille maille asunut germaanilainen raudantunteva väestö. Tämän germaanilaisen asutuksen jäljet tuntuvat muinaisjäännöksissä Puolassa, Liettuan pohjoisosassa, varsinkin Kovnon ja Vitebskin lääneissä, Kuurinmaalla ja isoimmassa osassa Liivinmaata. Virosta, Saarenmaalta ja Muhumaalta on myös saatu talteen tämän viljelyksen muistoja, vaikka vähemmän, kuin mainituista eteläisemmistä maakunnista. Tämä germaanilainen väestö, joka Monteliuksen tutkimusten mukaan oli haaraus nykyisen Preussin kuningaskunnan maissa asuvista Germaaneista, käsitti siis pohjoisen Puolan, Kovnon ja osan Vitebskin lääniä, koko Kuurinmaan, Liivinmaan eteläisen osan, ja yksityisissä löydöissä se on edustettuna aina Peipsijärven seuduilla idässä, pohjoisessa Vironmaassa ja Liivinmaan länsirannikolla olevilla saarillakin³⁾.

Tämän asutuksen ikää määritessä tarjoovat vertauskohtia kalumuotojen ohessa roomalaiset rahalöydöt, joita tavataan kaikkialla, missä germaanilainen varhemman rautakauden sivistys on ollut olemassa. Itämeren maakunnatkaan eivät ole näitä

¹⁾ *I. Undset*, *Jernalderens begyndelse i Nord-Europa*, Kristiania 1881, s. 300 y. m.; *J. J. A. Worsaae*, *Ruslands og det skand. Nordens Bebyggelse- og ældste Kulturforhold*, Kjøbenhavn 1872, s. 90—92 ja *Nordens forhistorie*, Stockholm 1878, s. 66.

²⁾ *C. Grewingk*, *Erläuterung zur Karte des Stein-, Bronze- und ersten Eisenalters von Liv-, Est- u. Kurland* (Verh. d. gel. Estn. Ges. zu Dorpat XII, s. 103—104).

³⁾ *C. Grewingk*, *Erläuterung*, s. 104—124; *J. J. A. Worsaae*, *Rusl. og det skand. Nordens Bebyggelse- og ældste Kulturforhold*, s. 80—82; *I. Undset*, m. p., s. 154—155; *O. Montelius* (*Compte-rendu du Congrès de Budapest 1876*, I, s. 483—84, 489—90); *J. R. Aspelin* (*Suomi, Toinen jakso*, 15, s. 354—355).

muistomerkkejä vailla. Roomalaisia rahoja, joidenka löytöpaikat varmaan voidaan määrätä, tunnetaan sieltä 50:n paikoille¹⁾. Saarenmaalta on saatu talteen ainakin 10 roomalaista rahaa: Augustuksen, Tiberiuksen, Klaudiuksen, Neron, Domitsianuksen, Trajanuksen, Antoninus Piuksen, Konstantinus Suuren, Valentinianus III:n ajoilta ja eräs toinen raha viidenneltä vuosisadalta, useimmat tarkemmista löytötiedoista²⁾. Vironmaalta tunnetaan ainoastaan kolme roomalaista rahaa, nimittäin Augustuksen vaskiraha ja kaksi Antoninus Piuksen hopeadenaaria³⁾. Liivin-

¹⁾ Vanhempia rahalöytöjä, kuin roomalaiset, tunnetaan Itämeren maakunnista kolme kreikkalaista rahaa. *Krusen* (Necrolivonica, Generalbericht, s. 21—22 ja Beilage D, s. 1—2, taulu 21) kertoma ja kuvaama Koltzenin tilalla Liivinmaalla v. 1820 tehty hautalöytö, jossa usein esineiden ohella tavattiin kreikkalaisia rahojakin (m. m. Demetrius Poliorkeeteen pronssiraha) ja jonka arveltiin todistavan Kreikkalaisten välitöntä yhteyttä Itämeren idänpuolisten seutujen kanssa, on kaikkea todistusvoimaa vailla. Tämän löydön muka alkuperäisinä säilytetyt rahat on nimittäin myöhemmin todistettu 17:llä tahi 18:lla vuosisadalla tehdyiksi jäljennöksiksi (*Grewingk*, Sitzungsber. d. g. Estn. Ges. 4/8 1876, s. 85—86 ja *Undset*, Jernald. begynd., s. 156—157). Muut *Krusen* mainitussa teoksessa kerrotut kolme rahaa (Saarenmaalta, Dreymannsdorfin luota Liivinmaalta ja Tarton seuduilta) eivät merkitse paljoa, sillä niiden löytöseikoista ei ole tarkempia tietoja. Ne on vastaiseksi pidettävä satunnaisina, jotka rahankerääjiin kanssa tahi jollakin muulla tavalla ovat saattaneet näille seuduin kulkeutua. Vrt. *Grewingk*, Erläuterung, s. 104.

²⁾ Tämän vuosisadan alussa lähetti Luce Tarton yliopiston museiin 13 „kreikkalaista ja roomalaista“ rahaa Saarenmaalta. Siellä ne sekautuivat muihin rahoihin, niin että ainoastaan viisi voidaan todistaa kuuluneen tähän lähetukseen. Ne ovat Augustuksen, Tiberiuksen, Klaudiuksen, Domitsianuksen ja Trajanuksen lyöttämiä vaskirahoja, yksi itsekunkin keisarin ajalta. Konstantinus Suuren vaskiraha v. 330 on löydetty haudasta Piila-moision maalla Kaarman (Karmel) pitäjässä (*Kruse*, Necrol., Beilage D., s. 3 seur.), Valentinianus III:n denaari haudasta Paju-moision maalla ja Theodosius II:n byzantilainen kultaraha (v. 408—50) Saarenmaan lähellä olevalta Vähän-Filsandin saarelta (*Grewingk*, Erläuterung, s. 122—123). Tallinnan museissa säilytetään eräs Saarenmaalla löydetty Antoninus Piuksen denaari ja Kurjensaaren museissa eräs Neron lyöttämä raha, löydetty Pöiden pitäjässä (*J. R. Aspelin*, muinaist. matkalla v. 1880 tehdyt muistoonpanot).

³⁾ Augustuksen raha, löydetty Raplan pitäjässä Harjunmaalla (*Aspelin*, muistoonpanot ja *Grewingk*, Erläut., s. 107); Antoninus Piuksen hopeadenaarit, löydetyt meren rannikolta läheltä Tallinnaa (*Grewingk*, m. p. ja *H. E. Hartmann*, Das vaterl. Museum zu Dorpat, s. 191).

maalla on löydetty tähän kuuluvia rahoja yhdeksän: Augustuksen, Vespasianuksen, Antoninus Piuksen, Markus Aureliuksen ja Gordianuksen ajoilta ¹⁾. Useampia roomalaisia rahoja on saatu talteen Kuurinmaalta. Kapsehtenin luota läheltä Libaun kaupunkia on löydetty eräästä hautakummusta yhteensä 26 roomalaista rahaa. Ne ovat Trajanuksen, Hadrianuksen, Antoninus Piuksen, Faustina vanhemman, Markus Aureliuksen, Kommoduksen ja Filippus Arabsin ajoilta (siis vuosilta 114—247) ²⁾. Läheltä Bausken kaupunkia Bornsmünden luota on niinkään löydetty useita roomal. rahoja (yhteensä 7), nimittäin Markus Aureliuksen hopearaha v:lta 165 ja Klaudius Gotikuksen, Aurelianus, Maksimianuksen, Julius Krispuksen sekä Valentinianus I:n lyöttämiä vaskirahoja (vuosilta 269—364) ³⁾. Itämeren maakuntain roomalaiset rahalöydöt ulottuvat siis meidän ajanlaskumme alusta viidennen vuosisadan puoliväliin. Niiden päätulva näyttää kuitenkin pysähtyneen jo Valentinianus I:n aikana, sillä ainoastaan kolme rahaa tunnetaan myöhemmältä ajalta.

Se soveltuu jotenkin hyvin niihin tuloksiin, jotka muinaistieteilijät muototutkimuksen nojassa gootilaisen sivistyksen ikää määrittäessään ovat saavuttaneet. Grewingk olettaa, että germaanimainen väestö on asunut Itämeren maakunnissa I:stä VI:een vuosisataan, Undset asettaa tämän sivistyksen vuosien 100—500 välille, Montelius, jolla tässä kohden lienee enin sananvaltaa, sanoo germaanimaisen sivistyksen jäljet olevan selvät sekä Puolassa että Itämeren maakunnissa meidän ajanlaskumme ensi vuosisadoilla, mutta myöhemmin, V:llä ja VI:lla vuosisadalla, tätä sivistystä siellä ei enää ole. Erittäin huomauttaa hän erästä

¹⁾ Augustuksen denaari, hautalöytö Vähän-Kobbinan maalta läheltä Tarttoa (*Hartmann*, m. p., s. 179); kaksi Antoninus Piuksen vaskirahaa, toinen hautalöytö Võron seuduilta (*Kruse*, m. p., s. 5), toinen löydetty Kalnemaisen tilalla Marienburgin pitäjäässä (*Sitzungs. b. d. Ges. für Gesch. u. Alterthumsk. der Ostseeprovinzen Russlands* 9/12 1879, s. 114); Faustina nuoremman pronssiraha v:lta 176, löyd. Riiasa (*Kruse*, m. p., s. 5); Lennenvadenista Markus Aureliuksen raha; Kaipenista Sissegalin pitäjäässä roomal. raha v. 164—183; Kaugurista läheltä Riikaa Vespasianuksen ja Faustinan denaari, kreivi Sieversin löytämät v. 1876 (*Verh. d. g. Estn. Ges.* X, s. 60); Breslausta Gordianuksen raha, hautalöytö (*Grewingk*, *Erläut.*, s. 107, 113).

²⁾ *Fr. Kruse*, *Necrol.*, *Beilage D.*, s. 3—6.

³⁾ *Fr. Kruse*, m. p. ja *Generalbericht*, s. 19.

kaarisoljen lajia, joka varhemman rautakauden lopulla (V:llä ja VI:lla vuosisadalla) on yleinen kaikissa germaanilaisten kansain asumissa maissa, mutta joka kerrassaan puuttuu Venäjällä (paitse etelä-osassa), Itämeren, Puolan ja Böömin maakunnissa, Pohjois- ja Itä-Saksassa y. m. Tämän seikan hän arvelee todistavan, että Germaanit niihin aikoihin olivat näiltä mailta väistyneet ja slaavilaiset kansat ottaneet haltuunsa heidän entiset asuinsijansa. Monteliukseen yhtyen Aspelin asettaa vuoden 400 rajavuodeksi germaanilaiselle sivistykselle mainitulla alalla ¹⁾).

Muinaistieteelliset löydöt eivät anna ainoastaan viittauksia goottilaisen väestön ijästä ja maantieteellisistä rajoista, vaan ne todistavat myös, että länsisuomalaiset kansat olivat tämän germaanilaisen väestön välittöminä naapureina ja että tätä naapuruutta on kestänyt kauvan. Sillä sekä Suomessa että Itämeren maakunnissa myöhemmin tavattava suomalainen rautakauden sivistys on, käyttäakseni muinaistutkijan sanoja, „useista kalumuodoista päättäen ollut edellisen germanilaisen rautakauden vaikutuksen alaisena, kuitenkin niin, että lainatut muodot Suomeksikin näyttävät olevan Itämeren maakuntain Germanilaisilta saatuja. Tuo germanilainen vaikutus huomataan samoin Mordvalaisten muinaiskalustossa Oká ja Tsna jokien varilla, vaan ei läheskään niin silmiinpistävänä Merjalaisten aloilla Vladimirin ja Jaroslavin lääneissä“. Näistä seikoista tekee Aspelin sen johtopäätöksen, „että ennen v. 400, kun germanilainen väestö vielä asui Itämeren ja Puolan maakunnissa, sen koillisina naapureina olivat, pohjosesta alkain: Suomalaiset ja Virolaiset, Liiviläiset ja Kuurilaiset sekä Mordvalaiset. Germanilaisen väestön jatkona itäänpäin asuivat kaiketi Lättiläiset ja Liettualaiset siten, että eteläisinä naapureina saattoivat vaikuttaa Mordvalaisten sekä Liiviläisten ja Kuurilaisten sivistysmuotoihin, joissa sellainen vaikutus on huomattava“ ²⁾).

Siinä ovat muinaistieteen tulokset, mikäli ne ainettamme koskevat. Niiden mukaan on siis goottilainen sivistys Itämeren maakunnissa ja niiden eteläpuolella kestänyt noin vuoteen 400

¹⁾ C. Grewingk, m. p., s. 104; I. Undset, m. p., s. 154; O. Montelius, m. p., s. 490—493; J. R. Aspelin, m. p., s. 355.

²⁾ J. R. Aspelin (Suomi, Toinen jakso, 15, s. 356).

ja jättänyt pysyviä jälkiä suomalaisten kansain muinaiskalustoon. Tämä sivistysvaikutus tulee vielä selvemmäksi niiden huomioiden kautta, joita kielentutkijat, varsinkin tanskalainen Thomsen, viime aikoina ovat tehneet. Ne suurensuuntaiset tulokset, joihinkä tämä monipuolinen tutkija on päässyt, ovat länsisuomalaisten kansain historiantakaisen entisyyden selvittämislle niin tärkeät, että ne ansaitsevat erityistä huomiota.

Lukuunottamatta niitä länsisuomalaisissa ja Lapinkielessä tavattavia germaanilaisperäisiä lainasanoja, jotka voidaan todistaa historiallisena aikana näihin kieliin siirtyneen, löytyy niissä koko joukko vanhempiakin germaanilaisia lainoja. Länsisuomalaisten kielten puheenalaiset lainat johtuvat niinsanotusta Gootinkielestä ja osaksi vielä vanhemmasta germaanilaisesta kielenmuodosta. Lappalaiset olivat jo siihen aikaan, jolloin nämät lainat tehtiin, suomalaisista kansoista eronneet. Heidän kielensä vanhimmat germaanilaiset lainasanat osottavat samaa muinaisskandinaavilaista kielenmuotoa, joka on säilynyt vanhimmissa riimukirjoituksissa ja jota meidän ajanlaskumme kolmannella ja seuraavilla vuosisadoilla puhuttiin luultavasti koko Skandinaaviassa.

Länsisuomalaisten kielten germaanilaiset lainasanat viittaavat ainakin yhtä vanhaan kielenmuotoon, kuin Lapinkielessä tavattavat. Kun tämä germaanilainen vaikutus esiyy yhtä vahvana kaikissa länsisuomalaisissa kielissä, ja kun lainasanat lausuvat varsinkin sivistyskäsitteitä eri elämänaloilta, eivät ne ole voineet tulla suomalaisiin kieliin satunnaisen kanssakäymisen, vaan pitempiaikaisen yhdessä-olon kautta korkeammalla sivistyskannalla olevien germaanilaisten kansain kanssa. Siitä syystä on oletettava, että näitä kieliä puhuvat kansat (Liiviläiset, Viroalaiset, Valtalaiset, Vepsäläiset, Karjalaiset ja Suomalaiset) niinsanottuna yhteissuomalaisena aikana eli meidän ajanlaskumme ensimmäisillä vuosisadoilla ja mahdollisesti ennenkin ovat asuneet pitemmän aikaa jonkun mahtavan germaanilaisen asutuksen läheisyydessä, luultavasti vielä yhdessä tahi ainakin paljoa lähemmässä yhteydessä toisiinsa, kuin tätä nykyä. Ajanmääräyksessä tarjoo Vulfilan gootilainen raamatunkäännös (neljänneltä vuosisadalta) tärkeän vertauskohdan. Lainasanat todistavat kuitenkin osaksi vielä vanhempaa germaanilaista kielenmuotoa, sekä varsinaista gootilaista että muinaisskandinaavilaista. Siitä voidaan päätellä, että ne ovat tulleet suomalaisiin kieliin

viimeistään meidän ajanlaskumme kolmannella vuosisadalla, osittain ehkä vähän myöhemmin ¹⁾).

Samaan aikaan ja ennen, kuin lukuisat germaanilaiset muistomerkit siirtyivät länsisuomalaisiin kieliin, ovat näitä kieliä puhuvat kansat saaneet lainoja toiseltakin taholta, nimittäin liettualaislättiläisistä eli balttilaisista kielistä. Mainittuun kieliyhteyteen kuuluvat kansat, joidenka vanhimpia asuinsijoja edellisessä olemme koettaneet määrätä, ovat jättäneet länsisuomalaisiin kieliin paljon lainasanoja, jotka niinikään todistavat pitkällistä naapuruutta näiden kansakuntien kesken. Samoin kuin germaanilaiset tavataan liettualaislättiläisetkin lainasanat kaikissa länsisuomalaisissa kielissä. Paitse sitä on niitä joku määrä Mordvan- ja Čeremissinkielessäkin, vaikkei likimainkaan niin paljon, kuin ensinmainituissa. Lainasanojen yleisyydestä kaikissa länsisuomalaisissa kielissä seuraa, että nämät lainat, samoin kuin germaanilaisista kielistäkin saadut, on tehty yhteissuomalaisena aikana ²⁾. Vanhojen kirjallisten muistomerkkien puutteessa ei liettualaislättiläistä vaikutusta suomalaisiin kieliin voida kronologisesti tarkemmin määrätä. Varmaa on kuitenkin, että tämä vaikutus on germaanilaista vanhempi jo siitäkin syystä, että germaanilaisia lainasanoja ei ole Volgankansojen kielissä. Länsisuomalaiset kansat näyttävät siis asuneen erillään itäisistä heimoalaisistaan jo siihen aikaan, jolloin germaanilainen vaikutus heidän kieleensä alkoi ³⁾. Gootilaisen ja balttilaisen vaikutuksen iän suhteesta voidaan siis jonkunlaisella varmuudella päättää, etteivät suomalaiset ja liettualaislättiläiset kosketukset ole alkaneet myöhemmin, kuin meidän ajanlaskumme alussa. Mahdollista on, että ne ovat alkaneet jo aikaisemminkin.

Liettualaislättiläisten ja gootilaisten kosketusten nojalla määrää Thomsen länsisuomalaisten kansain asumusalat meidän ajanlaskumme ensi vuosisadoilla siten, että he asuivat yhdessä balttilaisten kansain pohjois- taikka kaakkoispuolella. Viimeksi-

¹⁾ *V. Thomsen*, Den gotiske sprogklassen indfl., s. 99—109, ja saman tutkijan „Bemærkninger om de russiske Østersøegnes Bebyggelsesforhold, særlig om Spor af en gotisk Befolkning paa den ældre Jernalders Tid“ (esitelmä 11:ssä Skandin. luonnontutkijain kokouksessa Kööpenhaminassa v. 1873).

²⁾ *V. Thomsen*, Beröringer, s. 70, 142—145, 153—155.

³⁾ *V. Thomsen*, m. p., s. 32—33,

mainittujen lävitse olivat Gootilaiset yhdessä tahi useammassa kohden tunkeuneet Suomalaisten naapuruuteen ja keskuuteenkin. Liettualaislättiläiset kansat olivat vielä tähän aikaan levenneet niin kauvas itäänpäin Väinäjoen ja ylisen Dnjepr-virran varrelle, että he näyttävät erottaneen suomalaiset ja slaavilaiset kansat toisistaan. Suomalaisten kansain asumusala käsitti siten nykyisen Liivin- ja Vironmaan idänpuoliset seudut, ulottuen Suomenlahdesta ja Laatokasta pohjoisessa Väinäjoen seuduille etelässä ¹⁾.

Länsisuomalaisiin kieliin tähän aikaan siirtyneet lainasanat valaisevat jossain määrin suomalaisten kansain tämänaikuista sivistyskantaakin. Totta on kyllä, että samat käsitteet ovat saataneet toisennimellisinä olla olemassa jo ennen, kuin niille vastaava nimi on ulkoapäin lainattu. Mutta jo yksistään se selkka, että käsite on kansan tajunnassa olemassa, olipa sitä lausuva sana sitten kotoperäinen tahi ulkoapäin saatu, on tärkeä sen aikuisimpia sivistysoloja selitettäessä. Edellisessä jo mainitsimme, että balttilainen vaikutus länsisuomalaisiin kieliin on gootilaista vanhempi. Sitä todistavat balttilaisista kielistä saadut lainasanatkin, jotka yleensä edustavat harvempia käsitealoja ja lausuvat paljoa vähemmän varsinaisia sivistyssanoja, kuin gootilaiset lainat. Niissä ei ole yhtään metallin eikä tärkeämmän viljelyskasvin nimeä, eivätkä ne muutenkaan lausu käsitteitä, jotka todistaisivat kehittyneempää yhteiskunnallista elämää eli kuvastaisivat varttuneempia sivistysoloja ²⁾.

¹⁾ V. Thomsen, Beröringer, s. 36—37.

²⁾ Tärkeimmät vanhemmista balttilaisista lainasanoista ovat esim. perheen ja yhteiselämän alalta: morsian, nepaa, sisar, tytär, heimo, kaima, seura, talkoo; asuntoa koskevat: maja, malka, panu, pirtti, seinä, seiväs, silta, tarha, tupa; talouskapineita ja muita tarvikkaluja merkitsivät: kantelē, kauha, kela, kirves, lapio, luuta, mäntä, ratas, reki, suka, tuura, vaaja, varsi, kuontalo, niisi; pukuun kuuluvat: kinnas, kurpponen, kypärä, paarre; ravintoa koskevat: hiiwa, olut; metsästyksen ja metsäolojen alalta: metsä, salo, kataja, terva, tuohi, ansa, hirvi, peura, tarvas, hanhi, harakka, käki, rastas, teiri, metso, vaha, vapsiainen; karjanhoitoa koskevat: härkä, jäärä, oinas, porsas, vuohi, juhta, halli, laukki, udar, rieska, harja, karva, hihna, villa, vuota, paimen, torvi, apila, heinä, kulo, luhta, vihvilä; maanviljelyksen alalta: hara, herne, jyvä, oka, pelu, siemen, vako, äes; merenkulkua koskevat: karvas, laita, laiva, purje, meri; kalastuksen alalta: ankerias, lohi, vähk (vir.), ahingas, tarpä, toe, tuulas (m. p., s. 145—47).

Vleensä käy näistä lainasanoista selville, että suomalaiset kansat siihen aikaan elivät liettualaislättiläisten kansain rauhallisina naapureina metsäisissä seuduissa. Pääelinkeinona näyttää heillä olleen metsästys, kalastus, karjanhoito ja jossain määrin maanviljelyskin. Tietämätöntä on, ulottuivatko heidän tämän-aikuiset asuinsijansa mereen saakka. Ainoat meren tuntemista osottavat lainasanat ovat meri ja laiva, mutta niiden todistusvoima on jotenkin vähäinen. Meren käsite on nimittäin olemassa kaukanakin meren rannoilta asuvien kansojen kielessä, ja laivaan, joka alkujaan lienee merkinnyt jonkunlaisella emäpuulla varustettua venettä, ovat suomalaiset kansat saattaneet tutustua sisämaassakin, esim. Ilmajärven ja Peipsijärven seuduilla asuesaan. Mahdotonta ei kuitenkaan ole, että jo tähän aikaan heidän pohjoiset etujoukkonsa koskettelivat Suomenlahden ranta-maita¹⁾.

Gootilaisilta naapureiltaan ovat länsisuomalaiset kansat lainasanoista päättäen saaneet varsin paljon nimityksiä korkeampaa kehitystä osottaville käsitteille²⁾. Vasta heidän yhteydessään kehittyi näiden kansain oikeuslaitos ja heidän yhteiskunnalliset olonsa alkoivat järjestyä. Gootilaisten parissa oppivat he tuntemaan metallit ja valmistamaan niistä sota-aseita sekä muita käytännöllisempiä tarveskaluja; samaan aikaan kehittyivät teollisuuden eri haarat. Maanviljelyskin näyttää tähän aikaan joutuneen uudelle uralle, sillä useat viljelyskasvien nimet ovat gootilaisperäisiä. Lainasanain joukossa on myös monta sellaista, jotka osottavat meriliikkeen kehittymistä tahi kuuluvat ainakin merielämän alalle (valas, turska, luode, rauma). Gootilaisen vallan aikana käypi siis mahtava länsimainen sivistysvir-

¹⁾ Vrt. *V. Thomsen*, m. p., s. 145—150.

²⁾ Gootilaisista lainasanoista koskevat valtioelämää ja oikeusoloja: kuningas, ruhtinas, valta, hallita, tuomita, laina, kihla, sakko, vuokra, kansa, airut, vartija; aseita: huotra, keihäs, miekka; pukua: hame, kauto, paita, vantut; työkaluja: ansas, antura, kaide, kaira, kattila, naula, neula, palje, raippa, rengas, tanko, marhain, satula, airo, keula, teljo, nuotta; asuntoa: kammio, lattia, teltta; ihmisiä: aljo, varas; eläimiä: haikara, havukka, kauris, lammas, valas, turska; kasveja ja maanviljelystä: akana, humala, kaura, laukka, ruis, taina, aura, pelto, leipä; metalleja ja muita luonnonesineitä: kulta, rauta, tina, multa, kaltio, ranta, aalto, luode, rauma (*Thomsen*, Den got. sprogklassen indf., s. 104—105).

taus läpi länsisuomalaisen kansain, ja lainasanain paljoudesta voimme aavistaa sitä uutta järjestystä ja kaikenpuolista edistymistä, joka tähän aikaan tuli heidän osaksensa sekä valtio- ja yhteiskunta-elämän että myös elinkeinojen ja talouden alalla yleensä. Täydellä syyllä saattoikin senvuoksi Jordanes, ainakin mikäli asia koskee suomalaisia kansoja, sanoa, että Hermanarik ei ainoastaan kukistanut monilukuisia naapurikansojansa, vaan pakotti heidät myös lakejansa tottelemaan.

Baltilaisten ja gootilaisten kansain naapuruudessa asuivat länsisuomalaiset kansat vielä yhdessä ja muodostivat jonkunlaisen kokonaisuuden. Mahdollista kuitenkin on, että he jo tähän aikaan olivat jakauneet eri heimokuntiin, joissa jo lienee ollut aihe myöhempään murrejakoon. Karjalaiset asuivat luultavasti jo silloin kauvimpana pohjoisessa ja koillisessa päin. Eteläpuolella heitä asuivat hämäläiset heimot: Vepsäläiset uloinna koillisessa; Virolaiset taas, joista Tallinnanmurretta puhuvat Thomsenin arveluiden mukaan ehkä ensimmäisinä ovat saapuneet nykyisille asuinsijoille Peipsijärven pohjoispuolitse, kauvimpana luoteessa. Näiden kansain välimailla ja eteläpuolella asuivat varsinaiset hämäläiset heimot, joista iso osa myöhemmin siirtyi Suomeen Laatokan lounaispuolitse taikka osaksi Suomenlahden poikki. Osa näitä Hämäläisiä näyttää jääneen paikoilleen Laatokan ja Suomenlahden eteläpuolelle, ja niistä ovat vielä meidän aikanamme tavattavina Inkerinmaan Vätjalaiset, joidenka muinaista suurempaa merkitystä ja laajempia asumusaloja todistaa sekin, että Olhavanjoen ja Laatokan länsipuolella sekä Laukaanjoen pohjoispuolella olevalle osalle Novgorodin aluetta vielä XV:n vuosisadan lopulla heidän mukaansa annettiin nimi „Vatjan viidennes“ (*Вотская пятница*), joka samalla käsitti Karjalaa aina Pielisjärven pohjoispuolelle saakka ¹⁾). Huomattava on, että Sjögrenin mukaan yhdisti vielä paljon myöhemmin eräs hämäläinen kansa, asuen Laatokan eteläpuolella, Vätjalaiset ja Vepsäläiset toisiinsa ²⁾). Viimeisinä etelässä tahi lounaassa asuivat Liiviläiset, ei kaukana Väinäjoesta. He lienevät saapuneet meren ran-

¹⁾ *Е. А. Невский, О пятницах и погостах новгородскихъ въ XVI вѣкѣ* (Зап. Им. русск. Геогр. Общ. VIII, СПб. 1853), s. 43—58.

²⁾ *J. A. Sjögren, Über die älteren Wohnsitze der Jemen* (Ges. Schr. I, s. 473—490).

nalle pitkin tätä jokea, jonka suulta he luultavasti levenivät kummallekin puolen pitkin rannikkoa ¹⁾).

Tällä tavalla on Thomsen sijoittanut länsisuomalaiset kansat historiantakaisena aikana ja selittänyt heidän siirtymisensä lännemmäksi. Pystymättä omasta puolestamme paljon mitään lausumaan tässä hämärässä asiassa, lainaamme tähän myöskin Aspelinin mielipiteet suomalaisten kansain meren rannalle tulosta. Olettaen, samoin kuin Thomsenkin aikuisemmin, että länsisuomalaiset kansat asuivat yhdessä Valkeajärven, Laatokan, Suomenlahden, Peipsijärven ja ehkä Ilmajärven välimailloja ja siellä olivat germaanilaisen vaikutuksen alaisina, sanoo Aspelin heidän eri ryhmissä hajonneen etelästäpäin tulevien kansanhyökkäysten tieltä. Ensimmäinen puuska kohtasi ehkä Vepsän, Liivin ja Kuurin heimoja, joista Vepsäläiset mahdollisesti silloin syöstiin pohjoiseen Valkeajärveä kohden, Kuurilaiset ja Liiviläiset taas Itämeren maakuntiin. „Toisena ryhmänä ovat Tarton murteen Virolaiset sekä Hämäläiset likistyneet Karjalanpohjaa kohti ja siinä haaraantuneet, edelliset Viroon, jälkimäiset Suomenniemelle. Kolmantena ryhmänä vihdoin näkyvät Varsinais-Suomalaiset ja Tallinnan murteen Virolaiset väistyneen kansantungoksesta Narvajoen yli Viron pohjoisille aloille, josta Varsinais-Suomalaiset, kuten muutamista seikoista käy luultavaksi, meritse ovat siirtyneet Lounais-Suomen germanilaisille aloille, joita Hämäläiset ennestään olivat idästäpäin ahdistaneet“ ²⁾).

Jätämme muiden ratkaistavaksi kumpiko näistä mielipiteistä on totuutta likempänä. Jälkimmäistä vastaan voi tehdä sen muistutuksen, että länsisuomalaisten kansain asuinsijat yhteis-suomalaisena aikana siinä on asetettu liian kauvas pohjoiseen. Siitä mitä ennen olemme Thomsenin mukaan lausuneet käy selville, että he ennen Itämeren rannikolle saapumistansa ainakin pääosaltaan asuivat etelämpänä.

Suomalaisten kansain hajoomiseen ja siirtymiseen lännemmäksi vaikuttivat luultavasti samat kansanliikkeet, joita suuren kansainvaelluksen aikana tapahtui Mustanmeren pohjoispuolella. Hunnien hyökkäyksen vuoksi hajosi Gootilaisten laaja

¹⁾ V. Thomsen, Beröringer, s. 37.

²⁾ J. R. Aspelin, Suomen asukkaat pakanuuden aikana, Helsinki 1885, s. 55, 56.

valtakunta ja sen raunioille ilmestyy uusia kansoja, jotka seuraavilla vuosisadoilla antavat toisen muodon maailman pohjoisosalle. Slaavilaiset kansat, joidenka aikuisimmat asuinsijat näyttävät olleen liettualaislättiläisten kansain eteläpuolella ja käsittäneen Karpatien vuoriston, yllisen Veikselin ja keskisen Dnjeprvirran väliset seudut ¹⁾, alkavat luultavasti näiden tapausten johdosta siirtyä pohjoiseen- ja luoteeseenpäin, pakottaen liettualaislättiläiset ja suomalaiset kansat väistymään tieltänsä. Mutta historia ei ole säilyttänyt tietoa siitä, milloinkä tämä Slaavilaisten vaellus pohjoisille aloille tapahtui. Muut samanaikaiset tapaukset Pohjois-Euroopassa tarjoovat kuitenkin tämän vaelluksen aikaa määritettäessä jonkunlaista kronoloogista alustusta. Jo Worsaae on lausunut sen ajatuksen, että Slaavilaisten siirtyminen Itämeren etelärannikolle vaikutti sikäläisten germaanilaisten kansain hajoamisen, jonka seurauksia oli sekin, että Anglit ja Saksit muuttivat Britanniaan ²⁾. Viimeksi-mainitut kansat ovat sinne muuttaneet eri aikoina neljännellä ja viidennellä vuosisadalla ³⁾. Todennäköiseltä näyttää silloin, että slaavilaiset kansat samaan aikaan siirtyivät Itämeren itäpuolellakin pohjoista kohden, joutuen siten kosketuksiin liettualaislättiläisten ja suomalaisten kansain kanssa ja pakottaen heidät siirtymään lännemmäksi ⁴⁾. Se soveltuu sekä kielen- että muinaistutkimuksen tuloksiin, sillä länsisuomalaisten kansain kielissä näkyvä sekä liettualaislättiläinen että gootilainen vaikutus on siihen aikaan lakannut, ja samaan aikaan häviävät myös edellisen mukaan

¹⁾ Vrt. V. Thomsen, m. p., s. 15; K. Müllenhoff II, s. 89—90 y. m.

²⁾ J. J. A. Worsaae, Rusl. og. det Skand. Nordens Bebyggelse- og ældste Kulturforhold, s. 90—92 ja Nordens Forhistorie, s. 66.

³⁾ H. Hildebrand, När kommo Germanerna till England? (K. Vitterh., Hist. och Antiqvit. Akademiens Månadsblad 1882, s. 39—60, 145—49).

⁴⁾ Vrt. J. R. Aspelin, La Rosomonorum gens et le Ruotsi, Helsingfors 1884, s. 21. — Tunnettu slaavilainen oppinut *Schafarik* on, suvulleen entisyyttä hakien, koettanut todistaa, että slaavilaiset kansat ikimuistoisista ajoista ovat asuneet Karpatien ja Itämeren välisillä mailla ja että heidän alueensa jo paljoa varemmin ulottuivat meren rannikolle saakka (Slawische Alterthümer I, s. 105—108). Tämä väite ei pidä paikkaansa, sillä, niinkuin jo ennen olemme maininneet, pitävät muinaistutkijat sekä pronssi- että varhemman rautakauden löytöjä Itämeren etelä- ja itäpuolella yksimielisesti gootilaisina. Vrt. Undsetin, *Monteliuksen* ja *Worsaaen* mainitut muinaistieteelliset teokset.

sekä rahalöydöistä että kalumuodoista päättäen ne gootilaisuuden jäljet, jotka varhemmalla rautakaudella ovat huomattavina Itämeren maakuntain muinaiskalustossa. Tätä seikkaa tuskin muuten voidaan selittää, kuin olettamalla, että juuri tähän aikaan asutuksen vaihdos tapahtui Itämeren itärannikolla, eli toisin sanoen, lättiläiset ja suomalaiset kansat ottivat haltuunsa entiset germaanilaiset rannikkoalueet. Vaikeata on sanoa, mihinkä germaanilainen väestö Itämeren itäpuolelta joutui. Osa siitä siirtyi kentiesi länteen- ja etelään päin, osa kulkeutui ehkä Skandinaaviaan. Tätä germaanilaisen väestön hajoomista voisi mahdollisesti tarkoittaa Ynglingasadun alussa säilynyt myytinsekainen tarina Odinin ja Aasain vaelluksesta, jonka johdosta Skandinaavian olot monessa suhteessa muuttuivat ja joka ei liene historiallista perustusta vailla ¹⁾). Nuoremman Eddan esipuheessa olevan toisinnon mukaan Odin valloitti Saksilannin ja asetti poikansa sitä hallitsemaan ²⁾). Odinin edustama Germaanilaisten vaellus länteen päin näyttää siis tarinan mukaan vaikuttaneen muutoksia pohjoisen Saksankin oloissa. Tämä voisi olla hämärää muistoa niistä suurista mullistuksista, joita neljännellä ja viidennellä vuosisadalla varmaan tapahtui pohjoisgermaanilaisessa maailmassa, koska osa sen väestöstä historiallisten tietojen mukaan juuri näihin aikoihin muutti Britanniaankin ³⁾).

Suomalaisten kansain, varsinkin Liiviläisten, Lättiläisiin verraten edullinen maantieteellinen asema Itämeren maakunnissa saksalaisen valloituksen aikana, jolloinka jokien suut ja meren rannikko yleensä ovat ensinmainittujen kansojen hallussa, ja se sorto, jota Lättiläiset läntisiltä ja pohjoisilta naapureiltansa silloin kärsivät, todistaa, että suomalaiset kansat ovat valloittajina tulleet meren rannikolle ja pakottaneet Lättiläiset vetäytymään sisämaahan ⁴⁾). Tämän lisäksi tulevat vielä, muita seikkoja mainitsematta, Liiviläisten ja Kuurilaisten asumalla rannikkoalueella historiallisissa asiakirjoissa tavattavat lätinkieliset paikannimet,

¹⁾ *Ynglingasaga*: 2—8 (*A. R.* I, s. 246—53).

²⁾ *A. R.* I, s. 47.

³⁾ *J. J. A. Worsaae*, *Ruslands og det Skand. Nordens Beb. og ældst. Kulturforh.*, s. 92; *Nordens Forhistorie*, s. 70—71; *V. Thomsen*, *Bemærkninger om de russiske Østersøegnes Bebyggelsesforhold*, s. 10.

⁴⁾ *Yrjö Koskinen*, *Sur l'antiquité des Lives en Livonie*, s. 10—12.

joita, jos ne todella ovat sellaisia, ei voida muuten selittää, kuin olettamalla, että Lätiläiset kerran ovat olleet näiden seutujen asukkaina ¹⁾.

Tämän asian käsittämiseksi on muistettava, että liettualaislätiläiset kansat yhteissuomalaisena aikana nähtävästi asuivat semmoisella alalla, joka erotti Suomalaiset ja Slaavilaiset toisistaan ²⁾. Sitä todistaa sekin, että tämännäköisiä slaavilaisia lainasanoja suomalaisissa kielissä ei ole. Slaavilaisten hyökkäys vaikutti siten ensikädessä liettualaislätiläisiin kansoihin ja pani heidät liikkeelle, Suomalaiset joutuivat tämän puuskan alaisiksi vasta toisessa sijassa. Luonnollisesti tulivat Lätiläiset siten ennen meren rannikolle eteläosassa Liivinmaata ja Kuurinmaalla; epäiltävää on, oliko heitä Suomalaisten tulon aikana virolaisalalla ensinkään. Liiviläiset saapuivat myöhemmin pitkin Väinäjokea, ottivat luultavasti väkivallalla haltuunsa Väinänsuun ja levisivät siitä sitten sekä pohjoiseenpäin että Kuurinmaan rannikolle, asettuen varsinkin jokien suiden ympärille. Väinän eteläpuolella, joen suuta lukuunottamatta, ei heitä historiallisena aikana ensinkään mainita. Luultavasti he eivät sinnepäin päässeet levenemään Semigallien ja Selonien vastustusvoiman vuoksi. Pitkää aikaa ei liene kuitenkaan kulunut lätiläisen ja liiviläisen vaelluksen välillä. Varsinaisia todistuskappaleita ei tämän mielipiteen puolella tosin ole, mutta ei sitä mielestäni pätevät syyt ole vastustamassakaan. Ne liiviläisillä tavattavat lätiläiset paikannimet, jotka Bielenstein mainitsee ³⁾, ovat voineet syntyä siten, että Lätiläisiä on vähemmässä määrässä jo gootilaisena aikana näillä mailla asunut. Ja muuten sietäisivät mainitun tutkijan paikannimien selitykset suomalaisen kielimiehen tarkastusta, ennenkuin niiden nojaan jyrkkiä päätelmiä rakennetaan. Se seikka, että kansalliset ja yhteiskunnalliset olot Kuurinmaalla jo IX:n vuosisadan puolivälissä Rimbartin antamista tiedoista päättäen näyttävät olevan jotenkin samanlaisia, kuin saksalaisen valloituksen aikana, viittaa mielestämme siihen, että suomalaiset asukkaat siellä ovat jo silloin asuneet pitemmän

¹⁾ A. Bielenstein, Die Grenzen, s. 348—75.

²⁾ V. Thomsen, Beröringer, s. 37.

³⁾ A. Bielenstein, Die Grenzen, s. 363—68.

aikaa. Ja Kuurinmaalle lienevät he kuitenkin saapuneet ainakin vähän myöhemmin, kuin Väinän seuduille.

Kuurilaistenkin vaiheet joutuvat tästä lähtien tämän esityksen esineiksi. Senvuoksi on tässä sopiva tilaisuus lausua pari sanaa heidän kansallisuudestaan. Heitä on väitetty milloin suomensukuisiksi, milloin Lättiläisiksi. Viime aikoina ovat useimmat tutkijat olleet sitä mielipidettä, että Kuurilaiset ovat suomensukuista kansaa ja samaa heimoa, kuin tätä nykyä Kuurinmaan pohjoisrannikolla elävät Liiviläiset¹⁾. Bielenstein on hiljakkoin saattanut kysymyksen heidän kansallisuudestaan ratkaisua lähelle. Hän on lähteinään käyttänyt sekä historiallisissa asiakirjoissa mainittuja että vielä Kuurinmaalla käytettyjä paikannimiä ja niistä tehnyt sen hauskan huomion, että useimmat saksalaisen valloituksen aikana mainitut nimet Kuurinmaan pohjoisosassa voidaan selittää Liivinkielen avulla. Länsirannikollakin ja Vindau- sekä Abau-jokien varrella on vielä paljon liiviläisiä nimiä, vaikka ne vähenevät, kuta etelämmäksi tullaan. Kuurinmaan väestö näyttää siten jo ennen saksalaisen valloituksen aikaa olleen Anger-järvestä Vindaunsuulle saakka pitkin meren rannikkoa yksinomaan liiviläistä. Etelämpänä on väestö yli koko niemimaan Liiviläisistä ja Lättiläisistä yhdistynyttä sekakansaa. Liiviläinen asutus on lättiläistä vahvempi jokien suilla ja paikoin länsirannikollakin, vaikka sielläkin näyttää jo ennen Saksalaisten tuloa Lättiläisiäkin asuneen. Nimi Kuurilaiset tarkoitti luultavasti alkujaan rantaseuduilla asuvia Suomalaisia. Siihen viittaa sekin seikka, että Saarenmaan Virolaiset vielä nytkin erään tiedon mukaan käyttävät nimeä „Kurelazed“ Liiviläisistä, mutta eivät koskaan tarkoita sillä nimellä Kuurinmaan lättiläistä väestöä. Myöhemmin siirtyi tämä nimi suomalaisen asutuksen kanssa sisämaahankin ja tuli vihdoin germaanilaisten kansain käyttämäksi yleisnimeksi kaikista Kuurinmaan asukkaista. Semmoisena näyttää se olleen Rimbertin kertomuksen mukaan jo IX:llä vuosisadalla. Sille seikalle, että alkujaan ahtaammasta alasta käy-

¹⁾ *F. J. Wiedemann*, Liivin kielipoin esipuhe, s. XIV—XXVIII (*J. A. Sjögren*, Ges. Schr. II.); *Yrjö Koskinen*, Sur l'antiquité d. Lives, s. 7, 10 y. m.; *V. Thomsen*, Beröringer, s. 22.

tetty nimi maantieteellisesti täten aikojen kuluessa laajenee, tarjoo historia monta vertauskohtaa¹⁾).

Liiviläisten kielessä on väitetty olevan enemmän karjalaisia kuin hämäläisiä ominaisuuksia ja sen johdosta tehty se johtopäätös, että he mahdollisesti meritse ovat Liivinmaan ja Kuurinmaan rannikoille jostakin Äänisjärven seuduilta saapuneet²⁾. Nämät kielitieteelliset arvelut eivät uusimpien tutkimusten mukaan pidä paikkaansa³⁾. Kuurilaiset ovat kyllä voineet meritse saapua Kuurinmaalle, mutta siinä tapauksessa lienee heidän merimatkinsa alkanut vasta Väinänsuulla. Yhtä suuri mahdollisuus on sekin, että he ovat pitkin rannikkoa Kuurinmaalle tulleet, ottaneet haltuunsa jokien suiden seudut ja sieltä levinneet sisämaahan, karkoittaen Lättiläiset tieltänsä. Onko Saarenmaan väestö kuurilaista eli liiviläistä alkuperää, niinkuin Kunik puollittain arvelee, jää kielentutkijain ratkaistavaksi⁴⁾.

Monta kohtaa jääpi hämäräksi niiden olosuhteiden selvittämisessä, joissa suomalaiset kansat ovat meren rannikolle siirty-

¹⁾ *A. Bielenstein*, Die Grenzen, s. 175—333, 487, kartta II.

²⁾ *Y. Koskinen*, m. p., s. 14—23; *A. Bielenstein*, m. p., s. 360—61, 374.

³⁾ Länsisuomalaiset kielet jaetaan tätä nykyä kahteen ryhmään. Toiseen kuuluu Liivi, Viro ja Vatja, toiseen Vepsä, Karjala ja Suomi (prof. *E. N. Setälän* suullinen tiedonanto).

⁴⁾ *A. Bielenstein*, m. p., s. 487. — Kunik väittää Nestorin kronikassa tavattavan Копь-*nimen* nojalla, että Slaavit ovat saaneet tämän nimen suomalaisilta kansoilta ja että sen vanhempi Suomalaisten käyttämä muoto on Kursi (Korsi). Vrt. Nestorin: Водь, Сумь, Ямь, Лопь, Весь, Пермь, Либь, joita vastaavat suomalaiset: Vadi, Suomi, Hämi, Lappi, Vesi, Permi, Liivi. (*A. Bielenstein*, m. p., s. 461—62). Valitettavasti emme ole ehtineet saada käsiimme Kunikin esitystä „Düna und Tschuden“ (Pietarin tiedeakatemian Bulletinin 35:ssä osassa), jossa hän laajemmin tekee selkoa mielipiteistään tässä asiassa ja myös käsittelee Čud-nimen alkuperää. Koska muoto Chori (Cori) tavataan Rimbertillä ja luultava kaiketi on, että germaanilaiset kansat kuulivat tämän nimen Itämeren itärannikon asukkailta, lienee syytä olettaa, että rannikolla käytetyssä ja siis suomalaistenkin kansain käyttämässä nimenmuodossa ei ollut *s*-äännettä. Sitä todistavat kaikki muutkin länsimaiset lähteet, joissa Kuurilaisten nimi tavataan. Senvuoksi lienee oikeampi se ajatus, jonka Bielenstein ensin lausui, että slaavilaiset kansat ovat saaneet puheenalaisen nimen Liettualaisilta, joidenka kielessä se tavataan muodossa Kurszei (*A. Bielenstein*, m. p., s. 29). Asia on muuten sitä laatua, että siinä kielentutkijat saavat lausua viimeisen sanan.

neet. Kieli- ja muinaistieteen on kuitenkin onnistunut jotakuinkin määrätä aika — vuosisata ei tässä merkitse mitään — jolloin suomalaisten kansain sekä kieleen että muinaiskalustoon pysyväisen leimansa painanut germaanilainen väestö Itämeren maakunnista poistuu. Tämän asutuksen poistuminen taas on seuraus suuresta kansainvaelluksesta. Sen päähyöky vyöryi pitkkin Etelä-Euroopan maita, mutta pohjoiseenkinpäin levisi siitä maininki, joka oli kyllin voimallinen panemaan slaavilaiset, liettualaislättiläiset ja suomalaiset kansat liikkeelle. Edellisillä lehdillä olemme jo lausuneet sen ajatuksen, että tätä pohjoisten kansain vaellusta ei kestänyt kauvan, ennenkuin Itämeri heidän kulkunsa ehkäisi. Siten tulivat suomalaisetkin kansat jotenkin pian germaanilaisen asutuksen häviämisen jälkeen saamaan sijan Itämeren rannikolla. Tämä heidän siirtymisensä rannikolle on voinut tapahtua, niinkuin kansainvaellukset aina, täälläkin eri seuduille eri aikoina. Vuosiluvuilla ei tätä kysymystä voida tarkoin määrätä, mutta kovin suuri ei erehdys liene, kun Thomsenin kanssa oletamme, että suomalaiset kansat noin vuoden 500:n paikoilla ainakin jo osittain ovat Itämeren rannikon asukaina ¹⁾.

¹⁾ V. Thomsen, Beröringer, s. 38—39.

II.

Skandinaavian saduston tiedot Itämeren Suomalaisista ennen Venäjänvailan perustamista.

Länsisuomalaiset kansat ovat edellisen mukaan noin vuoden 500:n paikoilla siirtyneet Itämeren rannikoille. Ensimmäiset vuosisadat heidän siellä-olonsa aikaa peittyvät synkän pimeyden verhoon. Historialliset lähteet eivät mainitse heistä pitkiin aikoihin sanaakaan, muinaistiede ei ole vielä pystynyt heidän vaiheitansa valaisemaan ja kielitiedekkään ei näiltä ajoilta voi korvata historiallisten tietojen puutetta. Ainoat lähteet suomalaisten kansojen entisyyden selvittäjällä ennen Venäjänvailan perustamista ovat islantilaiset sadut, joidenka tarunsekaisissa kertomuksissa toisinaan on joku pieni viesti Itämeren idänpuoliseltakin rannikolta. Varsinaisten historiallisten lähteiden arvoa ei näillä saduilla tietysti ole, ja niitä on senvuoksi historian hyväksi varovaisuudella käytettävä. Useimmiten perustunevat ne kuitenkin johonkin historialliseen tapaukseen, joka ensin polvesta polveen suullisen tarinan kautta säilyneenä vihdoinkin on sadunkirjoittajan kertomuksessa saanut sijan. Parempien lähteiden puutteessa on niille kaikessa tapauksessa joku arvo myönnettävä. Olemme senvuoksi tähän lukuun keränneet skandinaavilaisten satujen vanhimpia aineitamme koskevia kohtia. Itämeren suomalaisten kansain entisyyteen ei niistä tosin paljon valoa leviä, mutta hyvä on vähäkin. Historian alkuajoilla ei paista päivä täydeltä terältä, senvuoksi täytyy tyytyä aamuhämärään.

Koskinen on asettanut suomalaisten kansain hajoamisen ja siirtymisen meren rannikolle yhteyteen niiden kansanliikkeiden kanssa, jotka aiheutuivat VII:llä vuosisadalla tapahtuneesta Suur-

Bolgaarin valtakunnan muodostumisesta Volgan varrelle. Hän väittää siten suomalaisten kansain saapuneen meren rannikolle vasta VIII:n vuosisadan alussa. Vaikuttavimpana syynä siihen, että hän on viehtynyt asettamaan tämän tapauksen niin myöhäiseen aikaan, näyttää olevan se seikka, että ruotsi-sana tavataan kaikissa länsisuomalaisissa kielissä ja on siis yhteis-suomalaiselta ajalta. Mutta tämä sana taas ei ole voinut tulla suomalaisille kansoille tunnetuksi ennen varsinaisen viikinkiajan alkua, sillä silloin vasta alkoivat Skandinaavian kansat, joita ruotsi-nimellä tarkoitetaan, tehdä retkiä Itämeren idänpuolisiin maihin. Siitä seuraa, että suomalaiset kansat, omistaessaan kielinsä ruotsi-sanan, vielä asuivat yhdessä, ja heidän hajaantumisensa tapahtui siis myöhemmin, kuin viikinkiretket alkoivat ¹⁾).

Tätä väitettä vastaan huomauttaa jo Thomsen, vaikka hän ruotsi-nimen ijän suhteen on samaa mielipidettä kuin Koskinen, että tämän nimen olevaisuudesta länsisuomalaisissa kielissä ei seuraa näitä kieliä puhuvien kansain yhdessä-olo siihen aikaan, jolloin puheenalainen nimi on heidän kielissään sijan saanut. Samalla tavalla on esim. saksa-sana levinnyt laajalle alalle länsisuomalaisiin kieliin, vaikka Saksalaiset todistettavasti vasta monta vuosisataa yhteissuomalaista aikaa myöhemmin tulivat suomalaisille kansoille tunnetuiksi ²⁾. Vaikka oletettaisiinkin siis, että ruotsi-nimi vasta viikinkiaikana on länsisuomalaisiin kieliin tullut, ei se siinäkään tapauksessa yksinensä pysty todistamaan suomalaisten kansain silloista yhdessä-oloa. Kysymys tämän nimen ijästä ei ole vielä ratkaistu. Keyser ja Munch ovat sovittaneet sen Suomen ja Itämeren maakuntain varhemman rautakauden germaani-laiseen väestöön ja luulleet löytäneensä sen kirjallisuudessa ensi kerran mainittuna Roxolaneissa, joka nimitys muutamissa käsi-kirjoituksissa tavataan Jordaneksellakin Hermanarikin aikaisten Rosomonien sijalla ³⁾. Roxolanien germaanilainen kansallisuus on kuitenkin epäiltävä ⁴⁾. Aspelin pitää Jordaneksen Rosomoneja

¹⁾ Y. Koskinen, Sur l'antiquité des Lives en Livonie, s. 19—20, 22 ja Suomi, Toinen jakso, 15, s. 362—63.

²⁾ V. Thomsen, Beröringer, s. 38—39, muist. 3.

³⁾ P. A. Munch, Det norske Folks Historie I, s. 41—42; R. Keyser Saml. Afhandlingar, Christiania 1868, s. 185—190.

⁴⁾ E. Kunik (Bull. de la Cl. hist. philol. de l'Acad. des Sc. de St. Petersbourg VH, s. 289—302, 314—59); V. Thomsen, Ryska rikets grundläggning, Stockholm 1882, s. 84.

Germaanilaisina ja luulee heissä löytäneensä myöhempien aikojen Ruotsit ¹⁾. Ne syyt, jotka hän tämän mielipiteensä tueksi on tuonut esille, eivät tosin ole saavuttaneet kaikkien tutkijain hyväksymistä, mutta ei niitä vielä tietääkseni ole kumottukaan ²⁾. Emme ota ratkaistaksemme tämän nimen ikää länsisuomalaisissa kielissä, mutta se on mielestämme kaiken historiallisen todennäköisyyden ja vanhojen tarinain mukaan varma, että Skandinaavian Germaanit, joille Suomalaiset mahdollisesti vasta myöhemmin antoivat Ruotsien nimen, olivat jo kauvan ennen viikinkiajan alkua tulleet suomalaisille kansoille tunnetuiksi. Islantilainen sadusto sisältää nimittäin useissa kohden viittauksia aikaisesta yhteydestä Skandinaavian ja Itämeren idänpuolisten seutujen kesken. Tämä yhteys esiintyy satujen kertomuksissa niin elävänä ja monenlaisissa eri suhteissa jo vanhimmista ajoista alkaen, että sen totuutta ei mielestäni voi epäillä. Täytynee kaiketi myöntää, että yhä uudistuvalla samaan tapaan käyvällä tarinalla on joku historiallinen perustus.

Mainitsemme muutamia tähän kuuluvia kohtia tuosta laajasta sadustosta, josta varsinkin Munch useinmainittuun teokseensa on koonnut runsaan määrän tietoja.

Muinaisten Skandinaavilaisten historiantakaista yhteyttä Itämeren idänpuolisten seutujen kanssa todistaa, niinkuin jo mainitsimme, se monipuolinen suhde, joka tarinain mukaan jo vanhoista ajoista saakka oli olemassa Skandinaavian ja mainittujen itäisten maiden välillä. Yleisnimenä on Itämeren idänpuolisilla mailla muinaisskandinaavilaisessa sadustossa Austrvegir ja Austriki, joka merkitsee „itäistä valtakuntaa“ ja asemansa puolesta jotenkin vastaa Saxo Grammatikuksen Hellespontusmaata. Paljon ahtaampi merkitykseltään on satujen Gardariki, jota nimeä Skandinaavilaiset säännöllisesti käyttävät IX:llä vuosisadalla perustetusta Venäjän valtakunnasta ja joka näyttää käsittäneen koko luoteisen Venäjän Suomenlahden pohjasta alkaen. Tämä nimi merkitsee „linnojen valtakuntaa“ ja johtuu niistä linnoitetuista paikoista, joita samoilla seuduilla oli olemassa ehkä jo VII:llä ja VIII:llä vuosisadalla, siis ennen Venäjänvallan perustamista. Sen mukaan siis Gardariki-nimi

¹⁾ J. R. Aspelin, *La Rosomonorum gens et le Ruotsi*, s. 8 seur.

²⁾ Vrt. V. Thomsen, *Beröringer*, s. 38—39, muist. 3.

on syntynyt vasta pakanuudenajan lopulla, mutta muinaistarut antavat viittauksia siitä, että skandinaavilaiset kansat jo ennen tunsivat tämän seudun, mahdollisesti Svitiodin nimellä ¹⁾. Itämeren itäpuolelle tekevät nimittäin Skandinaavilaiset usein retkiä, solmivat naimiskauppoja ja ovat vanhimmista ajoista saakka monenlaisissa sukulaissuhteissa sikäläisten ruhtinaskuntien hallitsijasukujen kanssa. Ja yleensä saa tarinoista sen käsityksen, että näissä maissa liikuttiin niinkuin tutuissa seuduissa ainakin. Useat niistä henkilönnimistä, jotka tarinat jo aikaisin sijoittavat Gardariikiin, ovat johtonsa puolesta skandinaavilaisperäisiä ²⁾. Sieltä johtavat tarinat äidinpuolelta vanhat kuningassukunsakin. Niinpä Halfdan Vanha, Skandinaavian ruhtinassukujen kantasä, nai Almveigin, joka toisen kertomuksen mukaan oli Holmgardin (Novgorodin) kuninkaan Emundin tytär ³⁾.

Sinne viittaa myös kertomus Odinin ja Aasain vaelluksesta Skandinaaviaan. Tarujen iso eli kylmä Svitiod („Sviþjod en mikla eða hin kalda“), joka on eroitettava toisesta Ruotsin käsittävästä Svitiodista, oli Mustanmeren pohjoispuolella ⁴⁾. Sen läpi juoksi Tanaisvirta (Tanakvisl, Vanakvisl-Don), jonka varrella oli Vaanien maa (Vanaland, Vanaheimr). Tämän joen itäpuolelle sijoittavat tarinat Aasain kotipaikan (Asialand, Asaheimr), jonka pääkaupungissa (Asgard) Odin hallitsi. Sieltä alkoi hänen ja Aasain vaellus länteenpäin, jatkuen sitten Gardariikin ja Saksilannin kautta Ruotsiin saakka ⁵⁾. Siellä luultiin hänen kuoltuaan ikuisesti elävän ja sieltä häntä myöhemmin etsittiin. Svegder, Yngve Frejn pojanpoika, teki kaksi retkeä „isoon Svitiodiin“, etsiäksensä Odinia. Ensi retkellensä sanotaan hänen siellä tavanneen „paljon sukulaisia“, toinen retki päättyi onnettomasti. „Svitiodin itäosassa“ oli nimittäin Steinminen paikka, jossa kuningas sai surmansa ⁶⁾. Tarina ei kerro,

¹⁾ P. A. Munch, *Det norske Folks Historie*, s. 234, 286, 291—92.

²⁾ Sellaisina pitää Munch esim. *Hervararsadussa* esiytyviä: *Herlaug* ja *Rollaug*-nimiä. Kts. m. p., s. 39.

³⁾ *Hyndluljóð*: 14—16 (*A. R. I*, s. 11—12); *Nuorempi Edda*: 64 (*A. R. I*, s. 61); Vrt. Munch, m. p., s. 39.

⁴⁾ Vrt. N. M. Petersen, *Haandbog i den gammel-nordiske Geografi*, Kjøbenhavn 1834, I, s. 270—71.

⁵⁾ *Ynglingasaga*: 1, 2, 5 (*A. R. I*, s. 245—46, 248—50).

⁶⁾ *Ynglingasaga*: 10, 15 (*A. R. I*, s. 254, 258—59).

tarkoitetaanko tässä vanhaa vaiko myöhempää Svitiodia, mutta kun Svegderin kuolema mainitaan välittömässä yhteydessä hänen itäisen retkensä kanssa, on syytä olettaa, että tämä paikka on Itämeren itäpuolella. Yksi Stein-niminen paikka oli Vironmaalla. Mahdotonta ei ole, että tässä tarkoitetaan sitä. Se ei voi mitenkään olla ison Svitiodin itäosassa. Mutta kun germaani-laista kansaa muinoin asui Itämeren itärannikollakin, ei ole mielestämme mahdotonta, että Svitiod-nimi myöhemmässä merkityksessään käsitti nämätkin seudut. Siten joutuisi Vironmaan Stein Svitiodin itäosaan.

Vanlande, Svegderin poika, oli suuri sotilas ja vietti kerran talven Suomessa, josta hänen sanotaan naiseen Drifvan, kuninkas Snö Vanhan tyttären ¹⁾. Vanlanden jälkeläinen kuudennessa polvessa oli Agne. Hän teki retken Suomeen, voitti sen asukkaat ja heidän kuninkaansa ankarassa taistelussa sekä sai paljon saalista ²⁾. Ottar Vendelkråka oli Agnen jälkeläinen kuudennessa sukupolvessa. Hänen aikaansa mainitaan Tanskan kuninkaan Froden tehneen hävityksiä itämailla ³⁾. Ottar on Ynglingasuvun kuninkaista ensimmäinen, joka on pidettävä historiallisena henkilönä. Hän ja hänen poikansa Adils mainitaan myös anglosaksilaisessa Beovulf-laulussa, ja frankkilaisten lähteiden nojalla voidaan hänen hallitusaikansa asettaa vuosien 510—530:n vaiheille ⁴⁾.

Ottarin pojanpojan Östenin aikana mainitaan myös itämaihin tehdyistä ryöstöretkistä. Östenin poika Ingvar oli mahtava sotilas, joka teki meriretkiä sekä Tanskalaisia että itämaalaisia vastaan. Näiden kansain sanotaan ennen hänen aikaansa usein sodalla ahdistaneen Svealaisten valtakuntaa. Tehtyänsä rauhan Tanskalaisten kanssa Ingvar purjehti Eestien maalle (Eistland) ja hävitti sitä Stein-nimisessä paikassa. Mutta Eestit (Eistr) kokosivat ison sotajoukon häntä vastaan. Maasotajoukko oli niin iso, että Ruotsalaiset eivät pitäneet puoliansa, vaan Ingvar-kuningas kaatui ja hänen väkensä pakeni. Kuningas haudat-

¹⁾ *Ynglingasaga*: 16 (*A. R.* I, s. 259—60).

²⁾ *Ynglingasaga*: 22 (*A. R.* I, s. 261—63).

³⁾ *Ynglingasaga*: 31 (*H. Hildebrand*, *Konunga-boken*, Örebro 1869, I, s. 36).

⁴⁾ *P. Fahlbeck*, *Beovulfsvädet* (*Antiqvar. tidskrift för Sverige* VIII 2 häft., s. 68—69).

tiin rannalle Adalsyslaan, jossa vanhan Tjodulfin mukaan „Itämeri Ruotsin ruhtinaan iloksi Ahdin virttä veisaa“. Kostaaksensa isänsä kuoleman purjehti Ingvarin poika Anund laivastolla Eestien maalle, vei sotajoukkonsa maihin, hävitti laajalta maata ja palasi seuraavana syksynä ison saaliin kanssa takaisin Ruotsiin ¹⁾.

Nämät retket voidaan, ottamalla huomioon Ottar-kuninkaan hallitus aika, asettaa noin vuoden 600:n paikoille. Varmaan olivat jo siihen aikaan edellisen mukaan suomalaiset kansat Itämeren itärannikon asukkaina. Sadussa mainitut Eestit lienevät siis Virolaisia. Nimi Adalsysla (Adalsýsla), joka mainitaan Ingvarin hautapaikkana, tarkoittaa Skandinaavian sadustossa yleensä Vironmaan läntistä rannikkoa, n. s. Wiikin maakuntaa eli Läänemaata. Sen on arveltu säilyneen Vatlan (Wattel) moision nimessä Karusen pitäjäässä. Adalsysla on tarinoissa vastaakohtana Eysyslalle (Eysýsla), jolla tarkoitetaan sen edustalla olevaa saaristoa, etupäässä Saarenmaata (Ösel). Stein-niminen paikka, joka jo esiytyi Svegder-kuninkaan tarinassakin, on sovittettu Ridalan kirkkokunnassa (Röthel) olevaan Kividepää-nimiseen niemekkeeseen. Seudulla on isoja kiviä, joihin kansantarinat yhdistävät paholaisjuttuja y. m. Myöskin kertoo kansa, että eräs Ruotsin kuningas on sinne muinaisaikana haudattu. Tämä rannikkoseutu on tätä nykyä Virolaisten silakanpyynnin pääpaikkoja, ja siitä on oletettu, että se muinoinkin oli varallisia seutuja virolaisalueella ja siten jo varhain houkutteli saaliinhimoisia skandinaavilaisia retkeilijöitä kaikenlaisiin seikkailuyrityksiin ²⁾.

Olemme täten päässeet historiallisen ajan rajoille. Tapaukset alkavat nyt käydä selvemmiksi ja ajanmääräyksissäkin saadaan vähitellen jonkunlaista varmuutta. Tarinat eivät tietysti yksityisseikoissa kelpaa historiallisiksi todistuskappaleiksi, mutta jonkunlaisena historiallisten tapahtumain kaikuna on niitä mielestäni kuitenkin pidettävä. Ainakin sen luulemme edellämainituista islantilaisten satujen kertomuksista käyvän selville, että Itämeren idänpuoliset seudut olivat jo Ruotsin Ynglingasuvun hal-

¹⁾ *Ynglingasaga*: 36, 37 (A. R. I: 263—64).

²⁾ *J. van der Smissen*, Ueber König Yngwars Zug nach Esthland (*Bunge*, Archiv für die Geschichte Liv-, Esth- und Curlands IV, s. 146—159).

litsijoille tunnettu maailma, johonka Skandinaavilaiset olivat milloin ystävän, milloin vihollisen suhteessa, ennenkuin varsinaiset viikinkiretket länteenpäin alkoivat. Samaa yhteyttä idän ja lännen välillä todistavat tanskalaisetkin muinaistarut, joista Saxo on koettanut kansallensa historiaa tehdä, vaikka tapausten kronologinen järjestys ja niiden yksityiskohdat hänen esityksessään ovat vielä enemmän sekautuneet mielikuvituksen ja jumalaisyhtäläisten aineiden hämärään.

Itämeren idänpuolisten seutujen yhteisnimenä on Saxolla Hellespontus. Siellä asuvien kansojen joukossa mainitsee hän muiden muassa Virolaiset, Liiviläiset, Kuurilaiset ja Semgallit, jotka kaikki hänen esityksensä mukaan ikimuistoisista ajoista kuuluvat Tanskan valtakuntaan. Ehtimiseen täytyy Tanskan hallitsijain kuitenkin tehdä sotaretkiä heitä vastaan ja siten pakottaa heitä pysymään alammaisuudessa. Semmoisia retkiä tekee jo kuningas Hadding, joka Saxon mukaan eli useita vuosisatoja e. Kr. s. Hän taisteli Lokerin, Kuurilaisten kuninkaan, kanssa ja voitti hänet. Sitten ryhtyi hän sotaan Handvania, Hellespontin kuningasta vastaan, jonka vahvoilla muureilla ympäröity kaupunki oli Väinäjoen varrella. Pystymättä asevoimalla valloittamaan tätä lujaa paikkaa Hadding turvautui petokseen ja sai siten vastustajansa kukistetuksi¹⁾. Frotho I, Haddingin poika, jatkoi isänsä toimia itämailla. Hän kävi sotaa Dornin, Kuurilaisten kuninkaan kanssa, hävitti sitten Trannon, Venäläisten kuninkaan, laivaston ja pakotti hänet maksamaan veroa. Tanskaan palattuansa Frotho sai kuulla, että Venäläiset olivat surmanneet hänen lähettiläänsä, joidenka tuli nostaa voitetuilta kansoilta veroa. Frotho lähti taas itämaille ja ryhtyi piirittämään Rotalan kaupunkia. Tämän paikan sanotaan olleen erään joen rannalla. Piirittäjät johtivat, tehden kaivannon, joen veden eri suunnalle juoksemaan ja saivat siten paikan helposti valloitetuksi. Saxon Rotala muistuttaa Länsi-Virossa olevaa Ridalan pitäjistä, jonka nimen saksalainen muoto vieläkin on Rõthel. Henrik Lättiläinen käyttää samasta seudusta nimeä Rotalia. Itämailla ollessaan valloitti Frotho vielä Polotskin kaupungin („urbem Paltiscam“), jonka kuninkaana oli Vespasius-niminen mies,

¹⁾ *Saxonis Grammatici Gesta Danorum* (Holderin laitos, Strassburg 1886) I, s. 23, 24.

sekä sai myös haltuunsa Handvanin pääkaupungin ja nai hänen tyttärensä ¹⁾. Saxon kertomukset Frotho III:n taisteluista Hunnien kanssa, joihinkä Kuurilaiset ja Virolaisetkin olivat yhtyneet ²⁾, ovat niin liioiteltuja, että ne eivät ansaitse sen enempää huomiota.

Kun Saxo näissä kertomuksissa antaa suomalaisten ja slaavilaisten kansain olla osallisina Itämeren rannikolla ennen meidän ajanlaskumme alkua suoritetuissa sotatapauksissa, niin on selvä, että hän on sovittanut oman aikansa olot vanhempiinkin aikoihin. Yksityisseikoissa ja ajanmääräyksissä hänen esityksensä ei siitä syystä ansaitsekaan mitään huomiota. Niiden tarinain, joita hän esim. Frotho I:n historiaa kirjoittaessaan on lähteenänsä käyttänyt, on arveltu syntyneen XI:llä vuosisadalla ³⁾. Kun sen ajan ihmiset voivat yleisesti ajatella, että itäisiä retkiä on tehty jo ennen meidän ajanlaskumme alkua, niin lieenee syytä olettaa, että Tanskalaistenkin yhteys Itämeren idänpuolisten maiden kanssa on viikinkiaikaa vanhempi.

Me palaamme takaisin islantilaiseen sadustoon, etsiäksemme sieltä niitä viestejä, jotka mahdollisesti voisivat luoda valoa suomalaisten kansain elämään niinä aikoina, joina historian päivät alkaa pohjoismaita valaista.

Anundin poika ja seuraaja Ruotsin valta-istuimella oli Ingjald Illrāda, viimeinen Ynglingasuvun hallitsijoita. Hänet kukisti mainio Sköldungi Ivar Vidfamne, jonka hallitusaika voittaneen asettaa VII:n vuosisadan puoliväliin. Ivar oli mainio sotilas ja valloitti, paitse Ruotsia, Tanskaa, Pohjois-Saksaa ja Englantia, myöskin Kuurinmaan, Vironmaan ja „kaikki itämaat aina Gardarikiin saakka“ ⁴⁾.

Vanhoilla päivillensä Ivar-kuningas joutui rettelöihin Gardarikin ruhtinaan Radbartin kanssa. Kuninkaalla oli nimittäin Aude-niminen tytär, joka ensin oli Tanskan kuninkaan puolisona. Jouduttuaan isänsä kanssa riitoihin Aude kalleuksinensa pakeni ison seurueen ja poikansa Harald Hildetandin kanssa Seelannista

¹⁾ Saxo II, s. 39—42.

²⁾ Saxo V, s. 159.

³⁾ P. E. Müller, Critisk Undersögelse af Danmarks ok Norges Sagn-historie, Kiøbenhavn 1823, s. 24—25.

⁴⁾ Ynglingasaga: 45 (A. R. I, s. 267); Hervararsaga: 20 (A. R. I, s. 208—209).

Gotlannin kautta Gardarikiin. Siellä hallitsi siihen aikaan Radbart-kuningas. Hän antoi pakolaisille suojaa ja otti Auden puoliosuksensa. Ivar Vidfamne, johonka Munch arvelee Radbartin olleen veronalaisen suhteessa, ryhtyi tämän johdosta sotaan vävyänsä vastaan ja kokosi sotilaita „valtakuntansa kaikista maista, sekä Ruotsista että Tanskasta“. Laivastonsa, jossa oli aluksia niin paljon, „ettei niitä kukaan voinut lukea“, hän johti „itämaille Radbart-kuningasta vastaan, uhaten hävittää ryöstöllä ja tulella koko hänen valtakuntansa“. Sotajoukko purjehti Karjalanpohjaan (Karjalabotn) ja hankki maalle-nousua „siinä paikassa, josta Radbart-kuninkaan valtakunta alkaa“. Silloin Ivar Vidfamne, suuttuneena unenselittäjän ennustuksista, syöksyi mereen ja saavutti siten surmansa ¹⁾).

Tässä kertomuksessa mainitaan ensi kerran Karjalaiset Suomenlahden rannalla, sillä Karjalanpohja on tietysti saanut nimensä heistä. Kronoloogiseksi todistuskappaleeksi ei tämäkään tiedonanto valitettavasti kelpaa, sillä satu semmoisena kuin se nyt tunnetaan lieene seipitetty, vaikka tosin vanhempien lähteiden mukaan, vasta 1200-luvulla ²⁾). Siitä mitä ennen olemme lausuneet, selviää, että Karjalaiset varmaan jo Ivar Vidfamnen aikana asuvat meren rannalla. Ne johtopäätökset, joihinka sadun sisällys suomalaisten kansain asuinsijoihin nähden antaa aihetta, eivät siten mitenkään ole mahdottomia. Ivar-kuninkaan retkestä käy selville, mihinkä saakka vanha Gardariki ulottui lännessä. Munch on lausunut sen mielipiteen, että sotajoukon maallenusu-paikka oli Nevajoen suun seuduilla eli nykyisen Pietarin kaupungin paikoilla.

Ivar Vidfamnen vallan peri hänen tyttärenpoikansa Harald Hildetand, joka hallitukseen tultuansa oli vaan 15-vuotias ³⁾). Munch on koettanut todistaa, että Harald Hildetand eli vuosien 650—730 välillä ⁴⁾). Ivarin kuolema Karjalanpohjassa olisi siten tapahtunut noin v. 665. Harald-kuninkaan sanotaan eläneen tavattoman korkeaan ikään ja hallinneen kaikkia niitä maita, jotka

¹⁾ *Sögubrot af nokkrum fornkonungum i Dana ok Svía veldi*: 1—3 (A. R. I, s. 67—75); P. A. Munch, m. p. I, s. 266—68.

²⁾ Vrt. A. R. I, s. 66—67; O. Montelius (*Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar* I, s. 249).

³⁾ *Sögubrot*: 4 (A. R. I, s. 75).

⁴⁾ Det norske Folks Historie I, s. 285.

hänen äidin-isänsä aikoinaan oli omistanut ¹⁾. Siitä päättäen hänen valtansa lieenee ulottunut Itämeren idänpuolisillekin suomalaisille aloille. Harald kaatui mainiossa Bråvallen tappelussa taistellessaan Sigurd Ringiä vastaan, joka oli Radbartin ja Auden pojanpoika. Tämä tappelu, ollen lopullinen kamppailu Svealaisten ja Göötalaisten välillä, päättyi jälkimmäisten ja Haraldkuninkaan tappiolla ja on saavuttanut Skandinaavian sadustossa suurimman pohjoismaisen taistelun maineen. Taistelijain joukossa mainitaan paitse Tanskan ja Skandinaavian kansoja myöskin Saksilaisia, Friisejä ja Englantilaisia. Paitse sitä näyttävät siinä suomalaisetkin kansat olleen edustettuina. Ainakin sanotaan, että Haraldin puolelle tuli „iso sotajoukko itämailta ja Kijevin seuduilta“ (Könagard) ²⁾, ja Saxo mainitsee nimenomaan Liiviläiset, Kuurilaiset ja Virolaiset tappelussa osallisina ³⁾.

Bråvallen tappelu on asetettu vuoteen 730 ⁴⁾. Harald Hildetandin valta siirtyi nyt Sigurd Ringille. Hänen sanotaan vanhoilla päivillään puolustaneen Ruotsia Kuurilaisten ja Kainulaisten hyökkäyksiä vastaan ⁵⁾. Näitä Kuureja on

¹⁾ *Hervararsaga*: 20 (A. R. I, s. 209).

²⁾ *Sögubrot*: 7 (A. R. I, s. 78).

³⁾ *Saxo* VIII, s. 261. — Saxon laaja esitys Bråvallen tappelusta perustuu vanhoihin lauluihin, jotka ovat seipitetyt IX:llä vuosisadalla ja myöhemmin. Pääpiirteissään on se yhtäpitävä niiden tietojen kanssa, jotka islantilaiset sadut samasta tapauksesta antavat. Saxo väittää näitä lauluja mainion Starkadin (Starkodder) tekemiksi, joka muka itse otti taisteluun osaa. Tämän sankarin urotöistä kertoo hän laajasti norjalaisten, tanskalaisten ja saksalaisten tarujen nojalla sekä yhdistää hänen elämänsä kaikenlaisia seikkailuja, jotka tarkoittavat eri vuosisatojen tapahtumia. Monien muiden sankaritöiden ohella Starkad yhdessä Slaavien kuninkaan Vinuksen kanssa kukisti Kuurilaiset, Sembit ja paljon muita itämaalaisia kansoja (*Saxo* VI: 186—87). Eräässä laulussa annetaan hänen ennen kuolemaansa kertoa sankaritekoja ja siinä sanotaan hänen kukistaneen Kuurilaiset, Vironmaan kansat ja Semgallit (*Saxo* VIII: 272). Vrt. *P. E. Müller*, mainittu teos, s. 77—95, 112—17; *K. Müllenhoff*, *Deutsche Alterthumsk.* V, s. 304 seur. — *A. Olrik* (*Festskrift til Vilhelm Thomsen, København 1894*, s. 116—130) on luullut löytävänsä *Hama*-, *Visinn*- ja *Vazi*-nimissä, jotka edustavat taruissa Starkadin itämailta tapaamia sankareita, Hämäläiset, Vessit ja Vjatičit. *Vin*(Vinus)-nimen luulee hän johtuvan Viena-joen nimestä.

⁴⁾ *P. A. Munch*, m. p. I, s. 285.

⁵⁾ „Kürir ok Kænir“ (toisin: Kvænir, Kvinir); *Saga af Norna-Gesti*: 7 (A. R. I, s. 212).

Cronholm Torfæuksen mukaan koettanut tehdä Karjalaisiksi, mutta mielestäni ilman riittävää syytä ¹⁾. Varsinaiset Kuurilaiset näyttävät ainakin lähinnä seuraavana aikana olevan Skandinaavilaisten kanssa sotaissa tekemisissä. Sitä osottavat Ragnar Lodbrokin, viikinkiajan mainioimman sankarin, seikkailut. Ragnar on islantilaisien satujen ja Saxon mukaan Sigurd Ringin poika ja seuraaja ²⁾. Mutta samanaikaisissa irlantilaisissa kronikoissa mainitaan hänen isänänsä Halfdan. Näiden lähteiden mukaan on hän elänyt 800-luvun alkupuoliskolla ³⁾. Pohjoismaiset tiedonannot kertovat, että Ragnar liikkui paljon Itämerenkin vesillä ja voitti muun muassa kahdeksan ruhtinasta „Väinänsuun itäpuolella“ ⁴⁾. Saxo kertoo laajasti hänen sodistaan itämailla. Ensin taisteli Ragnar Hellespontin kuninkaan Dianin kanssa, jonka kaaduttua hänen poikansa Dian ja Daxon jatkoivat sotaa appensa, Venäläisten kuninkaan, avulla. Sekä Hellespontilaiset että Venäläiset, vieläpä Skyytalaisetkin, jotka myös olivat sotaan sekauneet, voitettiin. Senjälkeen Ragnar asetti poikansa Hvitserkin Hellespontin kuninkaaksi. Itse taisteli hän nyt Bjarmeja ja heidän liittolaisiansa Finnejä vastaan. Kuurilaiset ja Sembit kunnioittivat häntä myös kuninkaanansa. Sitten alkoi Daxon ahdistaa sodalla Hvitserkiä, joka nyt sanotaan olevan Ruotsin hallitsijana, ja sai hänet vangiksikin. Hän tarjosi voitetululle puolet valtakunnasta ja lupasi hänelle tyttärensä puolisoiksi, mutta Hvitserk, kieltäytyen niistä vastaanottamasta, poltti itsensä ja seuralaisensa. Kostaaksensa poikansa kuoleman Ragnar lähti toistamiseen itämaille, voitti Daxonin ja pakotti hänet maksamaan vuotuista veroa ⁵⁾. Islantilaisenkin sadun mukaan joutui Hvitserk itämailla vihollisten vangiksi ⁶⁾.

Omituista Saxon esityksessä on se, että hän antaa Ragna-

¹⁾ A. Cronholm, Fornnordiska minnen, Lund 1835, II, s. 369—71; J. R. Aspelin (Suomen asukkaat, s. 86) pitää heitä Kyröläisinä.

²⁾ *Sögubrot*: 10 (A. R. I, s. 85); Saxo IX, s. 300.

³⁾ O. Montelius, m. p., s. 251. P. A. Munch (Det norske Folks Hist. I, s. 373) arvelee Ragnarin eläneen loppupuolella VIIIltä ja alussa IX:ttä vuosisataa; P. E. Müller (m. p., s. 160—65) asettaa Ragnarin elämän vuosien 720—93:n vaiheille.

⁴⁾ *Krákumál*: 3 (A. R. I, s. 89).

⁵⁾ Saxo IX, s. 307—312.

⁶⁾ *Ragnar Lodbrokin satu*: 19 (A. R. I, s. 87—88).

rin asettaa Hvitserkin Hellespontin hallitsijaksi, mutta mainitsee saman Hvitserkin Ruotsin kuninkaana, kun Daxon häntä sodalla ahdistaa ¹⁾. Hellespontus ja Ruotsi (Suetia) näyttävät siis tässä paikassa tarkoittavan samaa. Munch on selittänyt tämän ristiriitaisuuden siten, että Ruotsilla tässä tarkoitetaan „kylmää eli itäistä Ruotsia“ ²⁾. Niistä syistä, jotka Svegger-kuninkaan retkistä puhuessamme olemme maininneet, voisi Suetia, jonka Saxo on kääntänyt luultavasti tarinan Svitiod-nimestä, tarkoittaa tässäkin kohden läntistä Svitiodia.

Yhdeksäs vuosisata, jonka kynnykselle olemme esityksessämme päässeet, on monessa suhteessa merkillinen länsisuomalaisten kansain historiassa. Kristinuskoo alkaa nyt levetä Pohjoismaihin, ja sen turvin tunkeuvat historiansäteet lännestäpäin entistä selvempinä Itämeren idänpuolisiinkin maihin. Idässä taas muodostuu tällä vuosisadalla Venäjän mahtava valtakunta, jonka perustamisessa länsisuomalaisilla kansoilla on huomattava osa. Mutta ennenkuin ryhdymme tarkastamaan näitä itäisiä oloja, mainitsemme germaanisista lähteistä tältä vuosisadalta pari tärkeätä tiedonantoa.

Pyhän Ansgariuksen jälkeläisen ja hänen elämäkertansa kirjoittajan Rimbertin teoksessa on säilynyt jälkimaailmalle ensimmäinen varma historiallinen tieto Kuurilaisista. Hän tietää tästä kansasta, että se ennen oli ollut Ruotsalaisten vallan alainen, mutta jo kauvan aikaa sitten tehnyt kapinan, pitäen tätä alammaisuutta itsellensä alentavana ³⁾. Samaan aikaan, jolloin Ansgarius teki toisen matkansa Ruotsiin, lähtivät Tanskalaiset isolla laivastolla Kuurilaisten maahan, aikoen ryöstää heidän omaisuutensa ja kukistaa heidän itsenäisyytensä. Heidän valtakunnassaan sanotaan olleen viisi maakuntaa ⁴⁾. Kuultuansa muukalaisten tulon kokoontuivat maan asukkaat (populi) yhteen, alkoivat urhoollisesti vastustaa vihollisia ja puolustaa omaisuuttansa. He pääsivät taistelussa voitolle surmattuansa puolet

¹⁾ „Interea Daxon Withsercum Suetie principantem --- aggredditur“; Saxo IX, s. 310—311.

²⁾ P. A. Munch, m. p. I, s. 368.

³⁾ „Gens enim quaedam longe ab eis posita, vocata Cori (toisinoissa: Chori, Chor) Sueonum principatui olim subiecta fuerat; sed iam tunc diu erat, quod rebellando eis subici dedignabatur“.

⁴⁾ „Regnum vero ipsum quinque habebat civitates“.

Tanskalaisista, ryöstivät paljaaksi puolet heidän laivojaan (medias quoque naves eorum diripuerunt) ja saivat paljon kultaa, hopeaa sekä muuta saalista. Ruotsin kuningas Olavi, saatuaan kuulla Tanskalaisten onnettomuuden, kokosi „epälukuisen“ sota-joukon ja lähti seuraavana vuonna Kuurilaisten maahan, aikoen saattaa tämän kansan entiseen alammaisuuteen. Äkkiarvaamatta tulivat Ruotsalaiset Seeburg-nimiseen satamakaupunkiin, jossa oli 7000 sotilasta. Sen he ryöstivät perinpohjin ja sytyttivät lopuksi palamaan. Jätettyään laivansa tähän satamaan kulkivat he nyt viiden päivän matkan Kuurilaisten toiseen Apulia-nimiseen kaupunkiin, jossa oli 15000 sotamiestä. Ne sulkeutuivat kaupunkiinsa, jota ruotsalaiset retkeilijät koettivat ulkoapäin ahdistaa. Ankarassa taistelussa kului siten kahdeksan päivää. Kummaltakin puolen kaatui useita, mutta voittoa ei saanut kumpikaan. Yhdeksäntenä päivänä olivat Ruotsalaiset pitkällisestä taistelusta väsyneinä ja miettivät epätoivoisina paluumatkaa. He tiedustelivat nyt arvalla jumaliensa mieltä, voittaisivatko he ja pääsisivätkö hengissä takaisin. Ei yksikään heidän jumalistaan luvannut auttaa heitä. Siitä tulivat he vielä alakuloisemmiksi. Silloin muuttamat saapuvilla olevat kauppamiehet kehoittivat heitä turvaumaan kristittyjen Jumalaan. Kun arpa näytti, ettei tämä Jumala ollut heitä hyljännyt, lähtivät he taas rohkaistuina kaupunkia ahdistamaan. Piiritetyt sanoivat nyt tahtovansa keskustella rauhasta ja lupasivat sen ehdoksi antaa takaisin kaikki ne tavarat, jotka he edellisenä vuonna olivat Tanskalaisilta ryöstäneet, sekä paitse sitä maksaa jokaiselta kaupungissa olevalta hengeltä puoli naulaa (dimidiam libram) hopeaa. Sen ohessa suostuivat he suorittamaan veron, jonka he ennenkin olivat Ruotsalaisille maksaneet, sekä sitoutuivat, annettuansa panttivankia, tulevaisuudessakin pysymään heidän alammaisinansa. Kuningas ja muut mahtavat miehet tekivät nyt Kuurilaisten kanssa rauhan ja lähtivät paluumatkalle, saatuaan 30 panttivankia ja paljon omaisuutta ¹⁾).

Tanskalaisten retken sanoo Waitz tapahtuneen v. 853, Ruotsalaisten siis seuraavana vuonna, mutta Kunik väittää kumpaa-kin retkeä yhtä vuotta aikaisemmaksi ²⁾). Seeburg oli luultavasti

¹⁾ Vita Anskarii auctore *Rimberto*, recensuit *G. Waitz*, Hannoverae 1884, cap. 30.

²⁾ *A. Bielenstein*, Die Grenzen, s. 482.

Libaunjärven pohjoisrannalla¹⁾. Rimbartin mainitsema Apulia arvellaan olleen Libausta kaakkoonpäin, jossa Kovnon läänin ja Kuurinmaan rajalla vieläkin on Appule(Opule)-niminen kylä (10:n virstan päässä Šodenista). Seeburg ja Apulia tulisivat siten olemaan noin 63:n virstan päässä toisistaan²⁾. Se soveltuu jotenkin hyvin Rimbartin mainitsemiin viiteen päivänmatkaan, kun otetaan lukuun silloiset kulkuneuvot ja muistetaan, että Ruotsalaiset vieraassa maassa kulkivat luultavasti pitkin jokia, jotenka matka tuli pitemmäksi.

Siitä, mitä ennen olemme Bielensteinin mukaan Kuurinmaan kansallisuussuhteista lausuneet, seuraa, että Ruotsalaiset lienevät tavanneet suomalaisia Kuurilaisia vaan meren rannikolla Seeburgin seuduilla, vaikka heidän nimeään nyt jo käytetään sisämaassakin asuvista kansoista. Apulian lähistöllä ei paikannimistä päättäen ole asunut suomalaista väkeä, vaan mainitut seudut olivat Rimbartin aikana luultavasti Samaitein hallussa³⁾.

Muuten käy näistä Rimbartin antamista tiedoista selville, että Kuurilaiset tähän aikaan olivat mahtava kansa, jota Skandinaavilaiset ja Tanskalaiset pitivät pelättynä vastustajana. Ne viisi maakuntaa, jotka heidän maassaan mainitaan, soveltuvat varsin hyvin 1200-luvulta tunnettuun maakuntajakoon Kuurinmaan länsi- ja pohjoisosassa. Rimbartin tiedonanto, että Kuurilaiset kauvan sitten olivat olleet Ruotsalaisten vallan alaisia, on selvä todistus siihen, että satujen kertomuksissa, mikäli ne koskevat Skandinaavilaisten toimia Itämeren itäpuolella, on historiallista perustusta paljoa enemmän, kuin usein on luultu.

Rimbartin mainitsemasta Olavi-kuninkaasta eivät skandinaavilaiset sadut tiedä mitään, mutta sen sijaan kertovat ne Eerikki Emundinpojan melkein samanaikaisista suurista valloituksista idässä. Tämä kuningas kuoli noin v. 885. Hän teki paraimman miehuutensa päivinä joka kesä retkiä Itämeren rantamaille ja valloitti Suomen, Karjalan, Viron, Kuurinmaan ja muita maita Itämeren itäpuolella. Vielä XI:n vuosisadan alussa sanotaan

¹⁾ m. p., s. 178, 180, 225.

²⁾ m. p., s. 242.

³⁾ A. Bielenstein, Die Grenzen, s. 330, 351 ja E. Kunik (m. p., s. 482).

siellä olevan nähtävänä maalinnoja ja muita varustuksia, jotka hän oli kukistamiensa kansojen maahan rakennuttanut ¹⁾).

Hermanarikin ajoista on nyt kulunut puolituhatta vuotta. Sen ajan kuluessa ovat suomalaiset kansat ottaneet Itämeren itärannikon haltuunsa, ja Slaavilaiset ovat nyt heidän lähimpinä itäisinä naapureinansa. Mitenkä ja milloin nämät suuret muutokset ovat tapahtuneet, olemme koettaneet edellisessä osottaa. Ne islantilaisten ja muiden länsimaisten lähteiden paikat, joissa suomalaisia kansoja mainitaan, olemme samoin edellisillä sivuilla kertoneet. Ne viittaavat mielestämme siihen, että suomalaiset kansat, Itämeren rantamaille saavuttuaan, melkein heti joutuivat milloin sotaan, milloin rauhalliseen tekemiseen Skandinaavian niemimaan ja Tanskan germaanilaisten asukasten kanssa. Tämän molemminpuolisen kanssakäymisen syyksi voimme ajatella kaupanteon ja saaliinhimon, jotka houkuttelivat ihmisiä lähtemään kotoansa ja etsimään onneansa vieraisissa maissa. Se lienee kuitenkin varmaa, että ne valloitukset suomalaisten kansain aloilla, joita Ruotsin ja Tanskan hallitsijat satujen mukaan tekivät, eivät merkitse muuta, kuin vihollisten maan tilapäistä hävittämistä ja veronottoa, sillä muuten ei sotaretkiä olisi tarvinnut niin usein uudistaa. Svegder-kuninkaan retkistä ja Ragnar Lodbrokin toimista puhuessamme olemme huomauttaneet, että Svitiod, myöhemmässä merkityksessään käsittäen Skandinaavian Svealaisten alueen, mahdollisesti ulottui Itämeren itärannikolle saakka. Tämä seikka viittaisi siihen, että Itämeren idänpuolisissa maissa vielä varsinaisen gootilaisen asutuksen poistuttuakin oli germaanilaista väkeä. Muinaistieteelliset löydöt eivät kuitenkaan salli olettaa, että etnograafinen väestö näissä maissa olisi ollut germaanilainen. Mutta mahdotonta ei ole, että saduissa mainitut hallitsijasuvut, joidenka jäsenten kanssa Skandinaavian ja Tanskan ruhtinaalliset henkilöt rakentelevat naimiskauppoja ja jotka toisinaan, niinkuin esim. Radbart Gardarikissä, näyttävät olevan jonkunlaisessa alammaisuuden-suhteessa läntisiin germaanilaisiin hallitsijoihin, tarkoittavat suomalaisilla aloilla olevia germaanilaisia siirtokuntia. Selvää on, että Gootit, jotka vuosisatoja varsinkin lainasanoista päättäen näyttävät olleen suomalaisten kansain isäntinä, itse hallitsivat näitä kansoja ja

¹⁾ Olavi Pyhän satu: 81 (A. R. I, s. 316).

ehkä pienemmissä ryhmissä asuivat heidän keskuudessaankin. Itämeren länsipuolelta muuttaneiden siirtokuntain vaikuttamaksi taas täytynee selittää se muinaisskandinaavilainen vaikutus, joka samaan aikaan on jättänyt jälkiä suomalaisiin kieliin ¹⁾. Kansainvaelluksen myrskyt hajoittivat goottilaisen väestön etelämpänä ja pakottivat sen muuttamaan eri tahoille, mutta pohjoisessa saattoi joku osa germaanilaista väestöä jäädä entisille paikoilleen. Ei mikään tee mielestämme mahdottomaksi sitä olettaa, että näiden vanhojen Germaanien jälkeläiset, joko Gootilaisten tahi Skandinaavilaisten, vielä seuraavillakin vuosisadoilla elivät suomalaisten kansojen keskuudessa, muodostaen siellä jonkunlaisen ylimystön. Siten käy ymmärrettäväksi se keskeymätön liike, joka saduista päättäen Venäjänvallan perustamisen edellisillä vuosisadoilla oli olemassa Itämeren länsi- ja itärannikon välillä ²⁾. Samansuuntaisen ajatuksen lausuu Thomsenkin, huomauttaen kuitenkin, että Skandinaavian ja nykyisten Itämeren maakuntain välinen yhteys Hermanarikin ja Rurikin välisenä aikana ei ollut likimainkaan yhtä vilkas, kuin sekä ennen että myöhemmin ³⁾. Tätä mielipidettä vahvistaa se, että Venäjänvallan perustamisen edellisiltä vuosisadoilta ei tunneta germaanilaisia muinaisjäännöksiä Itämeren itäpuolelta. Mutta tämä muinaislöytöjen puute ei kuitenkaan riitä todistamaan pienempien germaanilaisten siirtokuntien olemattomuutta siellä puheenalaisena aikana.

Itämeren suomalaisia kansoja koskevat länsimaisten lähteiden vanhimmat tiedot olemme edellisillä lehdillä maininneet. On jo aika luoda silmäys itäänpäin, josta nyt alkaa levetä valoa näiden kansojen asumusaloille.

¹⁾ *V. Thomsen*, Den gotiske sprogklassen indflydelse, s. 106—108.

²⁾ Vrt. *O. Montelius* (Sveriges historia I, s. 255); *E. Pabst* (*Bunge, Archiv* V, s. 28 seur.).

³⁾ *V. Thomsen*, Ryska rikets grundläggning, s. 74—75, 88—89.

III.

Itämainen kauppa ja Venäjänvailan perustaminen.

Ensimmäiset tarkemmat tiedot Keski- ja Pohjois-Venäjällä asuvista kansoista ovat säilyneet niinsanotussa Nestorin kronikassa, jonka kirjoittaja eli Kijevin luostarin munkkina ja kuoli jonakin vuosista 1114—16. Kronikassaan, jonka monista toisintoista lavrentilaista (käsikirjoituksena säilynyt vuodelta 1377) yleensä on pidetty vanhimpana, käsittelee hän Venäjän historiaa sen alkua ajoilta saakka noin vuoten 1110.¹⁾ Hän on varustanut kertomuksensa jonkunlaisella esipuheella ja luettelee siinä kahdessa eri paikassa hänen aikansa pohjois- ja keskiosassa nykyistä Venäjän valtakuntaa asuvat kansat. Sen mukaan asuivat Jafetin osassa maapalloa (Euroopassa) muiden muassa: Rus', Čud', Merja, Muroma, Ves', Mordva, „taipaleentakainen“ Čud', Perm', Pečera, Jam', Ugra, Litva, Zimégola, Kors', Lêtgola, Ljub'. Ljahit, Prussit ja Čud' ovat varjaagilaisen meren rannalla. Saman meren rannalla asuvat myös Varjaagit itään päin aina Semin alueeseen (itämaille) saakka.

Toisessa kohden Nestor antaa Itä-Euroopan kansoista vähän tarkempia tietoja. Hän kertoo, näet, että Slovëneilla on oma ruhtinaallinen sukunsa Novgorodissa. Krivičit asuvat Volgan, Väinän ja Dnjepr-virran latvoilla; heidän kaupunkinsa on Smolensk. Heistä pohjoiseen päin, Valkeajärven luona, asuu Ves',

¹⁾ C. W. Smith, *Nestors russiske Krønike*, Kjøbenhavn 1869, s. 2, 4—5; V. Thomsen, *Ryska rik. grundl.*, s. 8. E. Bonnell pitää perejaslavisuzdalilaista käsikirjoitusta vanhimpana ja väittää, että Nestor itse on kirjoittanut sen vuoteen 1075 saakka (*Russisch-Liwländische Chronographie*, St. Petersburg 1862, *Commentar*, s. 26—29).

Rostovin- ja Kleščinojärven luona Merja, siinä missä Oka laskee Volgaan Muroma, vielä Čeremissit ja Mordva. Lueteltuaan etelämpänä asuvat slaavilaiset kansat, jotka aineeseemme kuulumattomina voimme jättää mainitsematta, jatkaa kronikan kirjoittaja: „Mutta nämät ovat ne kansat, jotka maksavat Russille veroa: Čud', Merja, Ves', Muroma Čeremis', Mordva, Perm', Pečera, Jam', Litva, Zimigola, Kors', Narova, Lib'.¹⁾

Russeista ja Varjaageista lausumme tuonnempana muutaman sanan. Čud-nimeä Nestor käyttää laajemmassa merkityksessä, kuin muita, sillä sennimellisenä mainitaan kaksi toisistaan erillään olevaa kansaa. Se saa selityksensä, kun muistamme, että tätä nimitystä Slaavilaiset varsinkin muinoin käyttivät jonkunlaisena suomensukuisten kansain yhteisnimenä. Se on selvästi sama nimi, kuin Jordaneksella tapaamamme Thiudi. Čud ilman määräystä merkitsee Nestorilla yleensä Itämeren ja Suomenlahden rannikolla asuvia pohjoisia suomensukuisia kansoja, useimmiten Virolaisia. Tässäkin sillä tarkoitettaneen etusijassa heitä. Mahdollisesti sisältyvät tähän nimeen vielä Valtjalaiset ja Karjalaiset²⁾, mutta sekä Kuurilaiset (Kors') että Liiviläiset (Lib') mainitaan erikseen. Zavoločskaja Čud' nimen ensi osassa on venäläinen sana volok, joka merkitsee kahden joen välissä olevaa kapeaa maakannasta, varsinkin sellaista, jonka poikki alukset vetämällä kuljetetaan yhdestä joesta toiseen. Se vastaa siis merkitykseltään jotenkin suomalaista sanaa „telataiva". Pisin näistä taipaleista oli se, joka erotti Äänisen ja Vienan vesis-

¹⁾ Nestor käyttää useimmiten kansojen nimiä kollektiivisinä yksikössä. Mainitut paikat hänen kronikassaan kuuluvat näin: „В Аферовѣ же части сѣдять Русь, Чюдъ и вси языци: Меря, Муромъ, Весъ, Морѣдва, Заволочская Чюдъ, Пермь, Печера, Ямъ, Угра, Литва, Зимѣгола, Корсь, Лѣтъгола, Любъ. Ляхъ же, и Пруси, Чюдъ пресѣдять к морю Варяжскому: по семужу морю сѣдять Варязи сѣмо ко вѣстоку до предѣла Симова“, — —.

„ — — Словоѣни свое (княжење) в Новѣгородѣ, — — Кривичи, иже сѣдять на верхъ Волги, и на верхъ Двини и на верхъ Дѣлпра, иже градъ есть Смоленскъ; — —. Таже сѣверъ отъ нихъ на Бѣлѣозерѣ сѣдять Весъ, а на Ростовскомъ озерѣ Меря, а на Клещинѣ озерѣ Меря же. (А) по Оцѣ рѣцѣ, гдѣ втечетъ в Волгу, Муромъ языкъ свой, и Черемиси свой языкъ, Морѣдва свой языкъ. — — —. А се суть нини языци, иже данъ даютъ Руси: Чюдъ, Меря, Весъ, Муромъ, Морѣдва, Пермь, Печера, Ямъ, Литва, Зимигола, Корсь, Норова (Морава, Черома), Либъ (Ливъ)“; — —. Лаер. Л., с. 3, 9—10.

²⁾ Vrt. G. Rein, De vetere Carelia, Aboe 1825, s. 22 seur.

töt toisistaan. Tämän selityksen mukaan ovat useimmat vanhemmat tutkijat olettaneet, että Zavoločskaja Čud' tarkoittaa Äänisen ja Vienanmeren välillä olevia suomensukuisia asukkaita. Mutta Sjögren huomauttaa, että volok-sanalla Pohjois-Venäjällä ja Siperiassa on toinenkin merkitys, nimittäin asumattoman laajan metsäisen erämaan, ja väittää, että Nestor käyttää zavoloče-sanaa tässä laajemmassa merkityksessä. Jos hänen selityksensä on oikea, olisi Zavoločskaja Čud' käytetty yhteisnimenä kaikista niistä suomalaisista kansoista, jotka asuivat Valkeajärven ja Pečera-virran välisillä aloilla.¹⁾ Kummassakin tapauksessa ovat tällä nimellä tarkoitetut kansat meidän aineemme ulkopuolella.

Vessit sijoittaa Nestor Valkeajärven seuduille. He olivat ennen mahtava kansa, mutta ovat muinaisilta asuinsijoiltansa joko kerrassaan tahi ainakin suurimmaksi osaksi hävinneet.²⁾ Yleensä pitävät tutkijat meidän aikanamme pohjoisempana asuvia Vepsäläisiä heidän jälkeläisinänsä, vaikka Vepsäläisten löytäjä Sjögren oli toista mielihpidettä.³⁾

Useimmat Nestorin mainitsemista muista kansoista ovat niin tunnetut, etteivät ne tarkempaa selitystä kaipaa. Merjalaiset ja Muromalaiset, jotka vielä Nestorin aikana yhdistivät län-nempänä asuvat suomalaiset kansat heidän heimolaisiinsa, keski-sen Volgan etelä- ja itäpuolella asuviin Mordvalaisiin ja Čeremisseihin, ovat kerrassaan hävinneet. Mutta heidän muistonsa on säilynyt meidän aikoihimme saakka monissa paikannimissä, kielellisissä omituisuuksissa ja kansantavoissa Jaroslavin, Kostroman, Vladimirin ja Moskovon läänien nykyisen venäläisen väestön keskuudessa, puhumattakaan niistä runsaista suomalais-

¹⁾ J. A. Sjögren, Ges. Schriften I, s. 285—86, 466—68.

²⁾ Vepsäläiset kertoivat prof. E. N. Setälälle, että Vesjogonskin ujeesdissa Valkeajärven eteläpuolella vielä asuu kansaa, joka puhuu heidän kieltänsä. Saman tiedon sai tri Th. Schwindt Tverin Karjalaisilta, jotka nimittivät tätä kansaa Vessiläisiksi, huomauttaen vielä, että sen kieli on vähän erilaista, kuin heidän (suulliset tiedonannot). Näyttää siis siltä, että Vessit eivät vielä ole vanhoiltakaan asuinsijoiltansa aivan sukupuuttoon hävinneet. Asia sietäisi tarkempaa tutkimista. Itse Vesjogonsk-nimessä piilee ehkä nimi Ves' ja suomalainen sana joki (?).

³⁾ J. A. Sjögren, m. p., s. 468—74; A. Ahlqvist, Muistelmia matkoilta Venäjällä vuosina 1854—58, s. 72—75 ja Kalevalan karjalaisuus, Helsinki 1887, s. 19; Hj. Basilier (Suom.-ugril. seuran aikakauskirja VIII, s. 41 seur.); V. Thomsen, Den got. sprogklassen indflyd., s. 14 y. m.

laisperäisistä muinaistieteellisistä löydöistä, jotka heidän asumusalallaan on tavattu ¹⁾. Perm' ja Pečera (nähtävästi samannimisestä joesta saatu kansannimi) ovat nykyisten Syrjäänien, Permalaisten ja Votjakkien esi-isiä. Ugra taas tarkoittaa selvästi heidän itäisiä suomalaisia naapureitansa (Ugrilaisia).

Että Nestorin Jam' on sama kansa, kuin Suomen Hämläiset, on ensiksi Lehrberg todistanut ²⁾. Sjögren taas koettaa varsinkin paikannimillä näyttää toteen, että Jäämit aikoinaan ovat asuneet Pohjois-Venäjällä aina Pečera-virtaan saakka idässä. Toisessa kohden hän kuitenkin tulee siihen päätökseen, että tämä kansa XI:llä vuosisadalla asui Laatokan kaakkois- ja eteläpuolella, ollen mahdollisesti yhteydessä Vätjalaisten kanssa etelässä ³⁾. Mahdoton ei tämä väite ole, sillä saattoihan osa hämläistä heimoa jonkun aikaa asua Laatokan eteläpuolella samaan aikaan, jolloin toinen osa jo oli siirtynyt Suomeen.

Nestorin Litva, Zimégola, Lëtgola ja Prus' tarkoittavat liettuan sukuisia kansoja (Liettualaisia, Semgalleja, Letgalleja l. Lättiläisiä, Preussiläisiä). Ljahit eli Lechit ovat tunnettua slaavilaista kansaa ⁴⁾.

Narova (toisin: Neroma, Morava) tarkoittanee tässä luettelossa liettualaislättiläisiä kansoja, ehkä Samaiteja ⁵⁾. Se käy mielestämme selville jo siitä yhteydestä, jossa kansat luettelaa, sillä yleensä näyttää Nestor luettelossaan noudattaneen jonkunlaista maantieteellistä järjestystä. Vätjalaisia ei Nestor tässä eri nimellä ensinkään mainitse, vaan he sisältynevät yleiseen Čud-nimeen. Nereva tavataan kyllä Venäjän kronikoissa Narva-joenkin nimenä ⁶⁾. V. 1145 ja 1167 mainittu novgorodilainen päällikkö Nerevin lienee nimestä päättäen ollut joku Narvajoke-

¹⁾ Kts. esim. *Д. Корсаковъ, Мера и ростовское княжество, Казань 1872, s. 12—14; Д. Иловайскій, Исторія рязанскаго княжества, Москва 1858, s. 23—24.*

²⁾ *A. C. Lehrberg, Untersuchungen zur Erläuterung der älteren Geschichte Russlands, St. Petersburg 1816, s. 103—236.*

³⁾ *J. A. Sjögren, Ges. Schr. I, s. 411—15, 474—90.*

⁴⁾ *P. J. Schafarik, Slawische Alterth. II, s. 394 seur.*

⁵⁾ Perejaslavl-suzdalilaisessa toisinnossa onkin puheenalainen paikka: Зямгола, Корсь, Нерома сиречь Жемонть, Лиць (*E. Bonnell, m. p., Comm., s. 25*). Vrt. *A. Bielenstein, Die Grenzen, s. 28—29.*

⁶⁾ Esim. „Чудъ на Нереву“. *Суд. Л., v. 6722 (Лавр. Л., s. 467).*

lainen ja ehkä vatjalaista alkuperää¹⁾. Narvajoen nimestä johdunee myös Novgorodin kronikassa usein mainittu „nerevalainen kaupunginosa“²⁾. Itse Vatja-nimi tavataan tietääkseni ensi kerran mainittuna Jaroslavin aikana³⁾.

Nestorin aikana on siis suomalaisten kansain hallussa koko pohjoinen Venäjä Kamajokea ja Keski-Volgaa myöten. Slaavilaiset kansat asuvat vielä enimmäkseen Dnjepr-virran länsipuolella. Ainoastaan kolme heimoa on tämän virran itäpuolella, ja yksi ainoa (Vjatičit) on asettunut Keski-Venäjälle, niin että sen asuinsijat ulottuvat Oka-joen läheisyyteen saakka⁴⁾. Mutta pohjoisessa on kaksi slaavilaista heimoa kiilan tavoin tunkeunut suomalaisten kansain välittömään naapuruuteen, nimittäin Krivičit ja Slovënit. Edelliset asuivat Volgan, Dnjepr-virran ja Väinäjoen lähteillä. Heidän kaupunkejansa olivat Smolensk ja Polotsk. Tämän heimon pohjoispuolella asuivat Ilmajärven seuduilla varsinaiset Slaavit eli Slovënit, joiden pääkaupunkina Nestor mainitsee Novgorodin, Olhavanjoen niskassa. Varmoja tietoja puuttuu siitä, milloinka slaavilaiset kansat, joiden asumusala suomalaiset tarkoittivat Germaanolaisilta lainaamallansa Venäjä-nimellä, olivat näin kauvas pohjoiseen ehtineet. Jokseenkin suurella todennäköisyydellä voitaneen kuitenkin heidän levenemisensä näille aloille olettaa tapahtuneen heti sen ajan jälkeen, jolloin goottilainen väestö Länsi-Venäjältä hävisi ja suomalaiset kansat alkoivat siirtyä länteenpäin⁵⁾. Varmaan olivat Ilmajärven seudut ennen Slaavilaisten tuloa suomalaisten kansain hallussa. Sitä todistavat paikannimet sellaiset, kuin Olhava, josta uudet tulijat muodostivat Volchovin ja Ilmajärvi, joka Nestorilla tavataan muodossa Ilmen ja Ilmer. Ja paljon etelämpänäkin ylisen

¹⁾ *Новг. I Л.*, v. 6653 ja 6675 (s. 136, 147).

²⁾ „Неревьскый Коньць“, ensi kerran mainittu v. 1172. *Новг. I Л.*, v. 6680 (s. 151).

³⁾ Adjektiivimuodossa „Вочьская“ (*Уставъ Ярославъ о мостѣхъ*; *Новг. I Л.*, s. 488); *Vrt. II. Кенненъ*, Хронол. указат. матеріаловъ для исторіи Инородцевъ европ. Россіи, СХБ. 1861, s. 80.

⁴⁾ *Vrt. V. Thomsen*, Ryska rikets grundl., s. 8—9.

⁵⁾ *Venäjä* on suomalainen muunnos nimeä *Venedi* (Veneti, Venadi, Vinidae, *Οινέται* y. m.), jota germaanolaiset kansat ikimuistoisista ajoista ovat käyttäneet Slaavilaisten yhteisnimenä. Suomalaista muotoa on lähinnä muinaisskandinaavilainen *Vindr*. *V. Thomsen*, *Den got. sprögl. indflyd.*, s. 63, 159; *Ryska rik. grundl.*, s. 4 seur.

Dnjepr-virran itäpuolella ja Väinäjoen pohjoispuolella ovat tutkijat luulleet tapaavansa suomalaisperäisiä paikannimiä. Ne ovat tietysti tieteellisesti tarkastettavat, ennenkuin ne historiallisiksi todistuskappaleiksi kelpaavat. Suomalaisten kansain historian-takaisen maantieteellisen alan määräämiselle tarjoovat ne epäilemättä tärkeän aineiston, ja ansaitsisivat senvuoksi varsinkin kielentutkijain puolelta suurempaa huomiota, kuin niihin yleensä on pantu. Näistä nimistä lausuu esim. J. Perwolf näin: „Novgorodin Slověnit ovat joka tapauksessa myöhemmin etelästäpäin tulleita uudisasukkaita, niinkuin Novgorodilaisten murrekin muistuttaa Etelä-Venäjän kieltä. He ovat valloittaneet maansa sikäläisiltä Suomalaisilta joko miekalla taikka auralla. Vielä nytkin on maantieteellinen nimistö, varsinkin jokien nimet, Väinän pohjois- ja ylisen Dnjepr-joen itäpuolella isoksi osaksi suomalainen. Tämä itäisten Slaavien „tunkeuminen itään päin“, nimittäin Novgorodin Slověnien, Krivičien, Vjatičien ja Sēverjanien, alkoi jo vanhimpina historiantakaisina aikoina ja sitä kestää yhä vieläkin“ ¹⁾).

Vanha Novgorod oli noin kaksi virstaa nykyisen kaupungin yläpuolella Olhavanjoen varrella ²⁾. Sen nimi (uusi linna l. kaupunki) viittaa siihen, että seudulla mahdollisesti jo ennen Slaavien tuloa oli joku varustettu paikka. Useat tutkijat ovat arvelleet Novietunumin, josta Jordanes sanoo Slaavilaisten alueen alkavan ja ulottuvan Dnjestr-jokeen sekä pohjoisessa Veikseliin saakka, tarkoittavan Novgorodia ³⁾. Tämä väite ei pitäne paikkaansa, sillä Jordaneksen sanoistakin käy selville, että Novietunum (toisinnoissa: Noviodunum) ei voinut olla slaavilaisalan pohjoisrajalla. Hän näet sanoo nimenomaan, että tämä ala alkaa Novietunumista ja ulottuu pohjoisessa Veiksel-virtaan saakka.

¹⁾ J. Perwolf, Slavische Völkernamen (*Jagie*, Archiv für slavische Philologie VIII, s. 30).

²⁾ K. Müllenhoff, Deutsche Alterthumsk. II, s. 69—70 (*Kunikin* mukaan).

³⁾ Jordanes, cap. V: „Sclaveni a civitate Novietunense et laco qui appellatur Mursiano usque ad Danastrum et in boream Viscla tenus commorantur: hi paludes silvasque pro civitatibus habent“. P. Hunfalvy, Ethnographie von Ungarn, Budapest 1877, s. 76, 394.

Toiset tutkijat ovatkin löytäneet sekä Novietunumin että Mursianus-järven etelässä Tonavan varrella¹⁾.

Tällä kannalla ovat siis kansalliset olot Pohjois- ja Keski-Venäjällä Nestorin aikana eli noin vuoden 1100:n paikoilla. Muut, osaksi samanaikaiset, osaksi vanhemmat, tiedot oikeuttavat meitä olettamaan, etteivät ne useaan vuosisataan ainakaan sanottavasti ole muuttuneet.

Näiden kansain vanhempiakin oloja valaisevat nimittäin ne kauppasuhteet, jotka muinoin olivat olemassa Venäjän asukasten ja Aasian sivistyskansain välillä. Euroopan ja Aasian välisen kaupan ikää on mahdoton vuosiluvuilla määrätä, mutta varsinkin Perman aloilla tavatut itämaiset muinaiskalut sekä baktrilaiset ja sassaniidilaiset rahalöydöt todistavat, että sitä jo hyvin varhain käytiin²⁾. Tarkempia tietoja tästä idän ja lännen välisestä kaupasta saadaan vasta Aarialaisten mahtavuuden ajoilta. Muisto heidän kauppayhteydestään Venäjän kansojen kanssa on säilynyt päitse kirjallisissa lähteissä myöskin lukemattomissa rahalöydöissä, joita on tehty Venäjällä, Skandinaaviassa, Tanskassa, Pohjois-Saksassa ynnä muissa Itämeren ympärillä olevissa maissa³⁾. Useimmat näitä löytöjä ovat joutuneet hukkaan, mutta melkoinen määrä niitä on tutkimuksellekin pelastettu. On laskettu, että kufilaisia rahoja Venäjältä ja Itämeren ympärillä olevista maista on kaikkiaan saatu talteen ainakin sata tuhatta. Kun otetaan huomioon useat

¹⁾ *P. J. Schafarik*, *Slawische Alterthümer* II, s. 660—61; *K. Müllenhoff*, m. p. II, s. 94; *T. Mommsen* (*Monum. Germ. histor.* V, 1, s. 163); *J. Perwolf* (*Jagid*, *Archiv* VIII, s. 31).

²⁾ *J. R. Aspelin*, *Suom.-ugril. muinaistutk. alkeita*, Helsinki 1875, s. 188 seur., 206—208.

³⁾ *J. L. Rasmussen*, *De Orientis commercio cum Russia et Scandinavia medio ævo*, Hauniae MDCCCXXV, s. 56 seur.; *L. v. Ledeboer*, *Ueber die in den Baltischen Ländern in der Erde gefundenen Zeugnisse eines Handels-Verkehrs mit dem Orient zur Zeit der Arabischen Weltherrschaft*, Berlin 1840; *H. C. v. Minutoli*, *Topographische Uebersicht der Ausgrabungen griechischer, römischer, arabischer u. anderer Münzen und Kunstgegenstände, wie solche zu verschiedenen Zeiten in den Küstenländern des baltischen Meeres statt gehabt*, Berlin 1843; *C. J. Tornberg*, *Numi cuñci regii numophylacii holmiensis, Upsaliae* 1848; *G. Jacob*, *Der nordisch-baltische Handel der Araber im Mittelalter*, Leipzig 1887, s. 30—46.

äärettömän suuret hävinneet rahalöydöt, joidenka paino toisinaan on noussut useampiin puutiin, ja muistetaan, että niitä varmaan vielä on paljon liikuttamattomina maan povessa, johonka niitä kasoittain muinoin kätkeettiin, niin ei liene liian rohkea se ajatus, että itämaisia rahoja arapialaisen kaupan aikana levisi pohjoiseenpäin miljoonittain ¹⁾).

W Vanhimmat näitä rahoja on leimattu 690-luvun viime vuosina, useimmat ovat IX:ltä ja X:ltä vuosisadalta, nuorin on vuodelta 1012 ²⁾). Itse kauppa on kuitenkin epäilemättä paljoo vanhempi. Sitä todistaa Jordaneksenkin tiedonanto, että Hunugurien maasta, joka lienee ollut jossain Itä-Venäjällä, ehkä Etelä-Uraalin seuduilla, etelän kansat saivat metsäneläinten nahkoja ³⁾). Syynä siihen, ettei vanhempia kufilaisia rahoja ole Pohjoismaihin kulkeunut, on se, että nämät rahat yleensä ovat vasta VII:ltä vuosisadalta. Arapialaisia rahoja aljettiin nimittäin leimata noin v. 639, mutta niiden arvo ja muoto vakaantui vasta saman vuosisadan lopulla. Niiden kronologinen todistusvoima on jotenkin suuri, sillä yleensä olivat ne liikkeessä vaan sen kaliiffin ajan, jonka hallitessa ne leimattiin. Ne siis eivät kovin paljoo myöhemmin liene löytöpaikoilleenkaan kulkeuneet ⁴⁾). Koska Itämerenkin maissa löydetään rahoja, jotka on leimattu VII:n

¹⁾ G. Jacob, m. p., s. 26—27. — Etenkin Venäjältä on tietoja säilynyt muutamista tarumaisen suurista rahalöydöistä. V. 1802 eli 1803 löysivät paimenet Lovat-joen rannalta Pihkovan läänissä kaksi kattilaa, joissa oli arapialaisia rahoja. Isompi vyöryi löydetäessä jokeen ja osa sen sisällystä hävisi sinne, mutta siitä huolimatta oli tässä löydössä rahoja 6—7 puutaa. Ne näyttävät säilyneistä kappaleista päättäen olleen X:ltä vuosisadalta (*Minutoli*, m. p., s. 56—57). Laatokan rannalta, noin 12 virstaa Olhavanjoen suulta, löysi eräs kalastaja v. 1809 tahi 1810 kaatuneen puun juurien alta kokonaisen tynnyrin itämaisia hopearahoja. Seitsemän puutaa tästä löydöstä tuli muiden tietoon, mutta löytäjälle itsellensä jäi vielä niin paljon, että hän vähän myöhemmin lunasti itsensä ja perheensä vapaaksi ja osti talon (*Jacob*, m. p., s. 26—27; *Minutoli*, m. p., s. 68—69). Läheltä Muromin kaupunkia on niinkään löydetty aarre, joka sisälsi yli 11 tuhatta kufilaista rahaa (*Jacob*, m. p., s. 25—26).

²⁾ G. Jacob, m. p., s. 48—50, 69.

W ³⁾ *Jordanes*, cap. V: „Hunuguri autem hinc sunt noti, quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium“. Vrt. P. Hunfalvy, m. p., s. 77 ja G. Jacob, m. p., s. 20, 49—50.

⁴⁾ II. Савельев, Мухаммеданская нумизматика в отношении к русской истории, СПб. 1847, s. XVII, XXII; G. Jacob, m. p., s. 50.

vuosisadan lopulla, ovat ne alkaneet levetä Venäjälle heti, kun ne Arapialaisten kesken tulivat käytäntöön. Tämä rahojen nopea leveneminen todistaa sitä, että liike Venäjän kansain ja Aasian välillä jo siihen aikaan oli täydessä voimassa.

Vielä vilkkaammaksi kävi Arapialaisten yhteys ja kauppa pohjoisten kansain kanssa senjälkeen, kun he, kukistettuansa Sassaniidit VII:llä vuosisadalla, pitkien taistelujen jälkeen panivat valtansa alaisiksi Katsaarienkin alat alisen Volgan seuduilla. Tämän kaupan keskustana Itä-Venäjällä oli Bolgaari, johonka kauppatavaroita kokoontui sekä pohjoisesta että etelästä. Arapialaiset itse eivät liene tehneet kauppamatkoja Bolgaaria kauvemmasiksi, mutta bolgaarilaiset kauppijaat vuorostansa välittivät liikettä pohjoisempaan olevien kansojen kanssa.

Jo maantieteellisen asemansa vuoksi joutuivat useat Venäjällä asuvista suomensukuisista kansoista osallisiksi tähän kauppaan. Arapialaiset kirjailijat, joidenka tiedonannot monessa suhteessa valaisevat rahojen levenemistä, mainitsevatkin nimeltään useita kansoja, joita tutkijat ovat selittäneet suomalaisiksi.

Osalliseksi tähän kauppaan mainitsevat arapialaiset maantieteilijät Burtas-nimisen kansan. Sen maasta saatiin hunajaa, vahaa, näädännahkoja ja varsinkin mustia ketunnahkoja, joita siellä oli varsin runsaasti ja joita siitä syystä kutsuttiinkin „burtasilaisiksi“. Itämaiset ylimykset pitivät niitä paraimpina kaikista turkiksista. Volganmaista levisi niitä Espanjaan ja Afrikkaan saakka ¹⁾.

Burtaseja, jotka näyttävät olleen mahtava kansa, ovat useat tutkijat pitäneet suomensukuisina. Saveljev arvelee heitä Mordvan Mokšaheimoksi ²⁾, Chvolson pitää Čuvašeja ja Čeremis-sejä heidän jälkeläisinänsä ³⁾. Harkavi on selittänyt, että Burtas on vaan arapialainen muunnos Mordva-nimeä, jonka alkuaan *m* Arapiankielessä on muuttunut *b*:ksi — ilmiö, joka siinä kie-

¹⁾ *Ibn Rostehin* (muodot *Ibn Dustah* ja *Ibn Dasta*, joissa tämän kirjailijan nimi on kirjallisuudessa yleensä tunnettu, ovat uusimpain tutkimusten mukaan väärä), *Masudin* ja *El-Balhin* mukaan *Д. А. Хвольсонъ*, *Извѣстія о Хозарахъ, Бургасахъ, Болгарахъ, Мадыарахъ, Славянахъ и Руссахъ. Абу-Али Ахмеда Бенъ Омаръ Ибнъ-Даста*, СПб. 1869, s. 19, 31, 79, 159—60, 163—65.

²⁾ *П. Савельевъ*, m. p., s. LXIV—VII.

³⁾ *Д. А. Хвольсонъ*, m. p., s. 79.

lessä ei ole harvinainen¹⁾. Hiljakkoin on Smirnov kuitenkin osottanut, että arapialaiset kirjailijat sijoittavat Burtasit Volgan itäpuolelle, ja myöhemmillä asiakirjoilla todistanut, että Burtasit ja Mordvalaiset ovat kaksi eri kansaa. Hän pitää ensinmainittuja Turkkilaisina, ja se mielipide lieneekin oikeampi²⁾.

Paitse Burtaseista kertovat arapialaiset kirjailijat (ensin El-Balhi, joka kirjoitti vuosien 935—51 välillä, ja hänen mukaansa Ibn Haukal, Istachri, Edrisi y. m.) Artanija-nimisestä kansasta, joka myös kävi kauppaa Bolgaarilaisten kanssa. Tämän kansan pääkaupunki oli Artā, ja sen maasta saatiin mustia soobelinnahkoja sekä lyijyä. Se ei sallinut kenenkään muukalaisen tulla maahansa, vaan teki itse kauppamatkoja, kulkien laivoilla jokia pitkin³⁾.

Artanija-nimellä arveli Frähn tarkoitettavan Mordvalaisten Ersa-heimoa ja luuli löytäneensä Artan nimen nykyisessä Arsamasin kaupungissa, joka on Nižnij-Novgorodin läänissä⁴⁾. Tätä mielipidettä vastustaa Chvolson, huomauttaen täydellä syyllä, että Mordvalaiset, jotka maantieteellisen asemansa puolesta olivat jotenkin lähellä Bolgaareja, eivät voineet olla Arapialaisillekkaan niin tuntemattomat, kuin tämä Artanija-kansa näyttää olleen. Paitse sitä ei mordvalaisalan lähitienoilla missään tietävästi ole saatavana lyijyä, jonka runsautta Artanija-kansan maassa todistaa se, että tämä metalli mainitaan maan tärkeänä vientitavarana. Chvolsonin selityksen mukaan on kansan nimi Barmanija ja sen kaupunki Abarka- eli Abarta-niminen. Hän väittää, että tällä nimellä tarkoitetaan Permalaisia, jotka saivat lyijyä Uraalin vuorikaivoksista⁵⁾. Tämä selitys on mielestämme oikeampi, sillä vaikeata olisi ajatella, että Permalaiset, ollen muinoin etevin kauppakansa koko Pohjois-Venäjällä, eivät

¹⁾ А. Я. Гаркави, Сказанія Мусульманскихъ писателей о Славянахъ и Русскихъ, СПб. 1870, s. 20—21.

²⁾ Н. Н. Смирновъ, Мордва (Извѣстія Общества археол., истор. и этногр. при Имп. Каз. Унив., X, 1892, s. 300 seur.).

³⁾ А. Я. Гаркави, m. p., s. 276.

⁴⁾ С. М. Frähn, Ibn-Foszlān's und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit, St. Petersburg 1823, s. 162—68.

⁵⁾ Д. А. Хвольсонъ, m. p., s. 174—77.

olisi olleet kauppasuhteissa Bolgaarin kanssa¹⁾. Yhtä luonnoton on sekin ajatus, että Arapialaiset eivät olisi heitä tunteneet, kun he kumminkin antavat tietoja edempänäkin asuvista ja pienempimaineisista Pohjois-Venäjän kansoista. Heidän juttunsa Permalaisten raakuudesta on nähtävästi Bolgaarien keksimä veruke, jonka kautta he koettivat estää muukalaisia matkustamasta Permalaisten maahan ja siten säilyttää tuottavan kaupan yksityisenä etunansa.

Tämä Volgankansain kauppa, jossa Mordvalaiset ja Ugrialaisetkin luultavasti olivat osallisina, jatkui sitten pitkin Volgaalänteenpäin Muromalaisten, Merjalaisten ja Vessien alueen läpi aina Itämerelle saakka. Kaikkia näitä kansoja ei tosin arapialaisissa lähteissä mainita, mutta Nestor sijoittaa heidät niin, että he eivät voineet olla tämän kauppaväylän ulkopuolella. Bolgaarit itse tekivät kauppamatkoja Visu-nimisen kansan maahan, vaihtetaen siellä omia tavaroitansa vastaan majavan-, soobelin- ja oravannahkoja. Tämän kansan ovat tutkijat, ensin Frähn ja hänen mukaansa muut, selittäneet samaksi, jonka Nestor mainitsee nimellä Ves' ja joka edellisen mukaan asui Valkeajärven seuduilla²⁾.

Edullisen asemansa kautta tulivat pohjoiset slaavilaiset heimat, Slovenit ja Krivičit, sen kaupan välittäjiksi, joka täten Kaspien- ja Mustanmeren maista kävi Itämerelle. Kaspienmereltä päästiin Volgaan ja Šeksna-jokea myöten Valkeajärvelle, Vessien maahan. Siitä ei ollut enää ylisen Volgan kautta pitkä taival Ilmajärven vesistöön, ja yhtä helposti päästiin siitä Väinäjoen lähteillekin. Toinen kauppatie kävi Mustanmeren rannoilta pitkin Dnjepr-virtaa pohjoiseen. Mainitun virran latvoilta kuljettiin taipaleen poikki Väinäjoelle ja sitä myöten Itämerelle, taikka Lovat-joelle, jota myöten taas päästiin Ilmajärvelle. Siitä oli laivareitti Olhavanjokea, Laatokkaa (Nevajärveä) ja Neva-jokea pitkin Suomenlahteen³⁾.

¹⁾ Vrt. *G. Jacob*, Der nordisch-baltische Handel der Araber im Mittelalter, s. 45.

²⁾ *C. M. Frähn*, m. p., s. 205 seur.; *A. F. Mehren*, Fremstilling af de islamitiske Folks almindelige geographiske Kundskaper (Annaler for nordisk oldkynd. og historie 1857, s. 170 seur.).

³⁾ Tämänäikaisia Venäjän kulkuteitä kuvaa Nestor näin: — „бѣ путь изъ Варягъ въ Греки и изъ Грекъ по Днѣпру, и верхъ Днѣпра волокъ до Ловоти,

Novgorodin maantieteellinen asema oli sellainen, että se välttämättömästi tuli tämän kaupan pääpaikaksi lännessä, samoin kuin Bolgaari oli sen keskustana idässä. Novgorodin kauppa länteenpäin kävi suomalaisten kansain kautta, joidenka hallussa oli sekä Laatokan, Nevan että Itämeren läheinen rannikko. Sekä Slaavilaisilla että näillä läntisillä suomalaisilla kansoilla olivat kauppaedut yhteisesti puolustettavina. Siitä jo seurasi, että niiden täytyi olla jonkunlaisessa yhteydessä keskenänsä. Tämä rauhallinen kauppasuhte oli sitä välttämättömämpi, kun meren rannikko ja siis merenkäyntikin epäilemättä oli suomalaisten kansain hallussa. Sitä todistaa sekin, että Venäjänkielessä tavattavat vanhemmat isompain alusten nimet ovat lainasanoja. Sana lojva, joka tavataan muutamia kertoja Novgorodin kronikassa (ensi kerran v. 1143), on kaiketi sama, kuin länsisuomalaisten kielten liettualaisperäinen laiva¹⁾. Šneka-sana on selvä germaanilainen laina. Sudno-sana on kyllä slaavilainen, mutta merkitsee alkujaan vaan astiata. Slaavilainen on myös lodja-sana, mutta se lienee slaavilaisissa kielissä ennen merkinnyt yksinomaan jokivenettä, jota sen vastine Liettuankielessä vielä nytkin merkitsee²⁾. Slaavilaisten kansain varhaista meriliikettä ei siis yksikään näistä sanoista pysty todistamaan.

Täten on Keski- ja Pohjois-Venäjällä jo ennen Venäjänvallan perustamista olemassa kaksi laajaa kansanryhmää, joita yhteiset kauppaedut tutustuttavat toisiinsa. Idässä on Bolgaari se keskus, johonka keskisen ja alisen Volgan varrella olevat kansat kohdistuvat. Lännessä taas vetää yhteinen kauppa Vessien, Kri-

(и) по Ловоти виити въ Илмерь озеро великое, из негоже озеро потечеть Волховъ и втечеть в озеро великое Нево, (и) того озеро внидеть устье в море Варяжское — —. Днѣпръ бо потече из Волковскаго лѣса, и потечеть на полъдне, а Двнна ис тогоже лѣса потечеть, а ндеть на полунощье и внидеть въ море Варяжское; ис того же лѣса потече Волга на вѣстокъ —. Тѣмже и из Руси можеть ити в Волгары и въ Хвалысы, (и) на вѣстокъ дойти въ жребий Симовъ, а по Днѣпру в Варяги — —. Лаер. Л., s. 6; E. Bonnell, Chronographie, Comm., s. 3, 4; II. Савельевъ, m. p., s. CLII—LIV.

¹⁾ Новг. I Л., v. 6651, 6699 (s. 135, 163) y. m.; Vrt. V. Thomsen, Beröringer, s. 193.

²⁾ Fr. Miklosich, Etymol. Wörterbuch der slav. Sprachen, sondäja oldija-artikkelit (s. 315—16, 221). Liettuankielessä eldiija vieläkin = Flusskahn. Fr. Kurschat, Littauisch-Deutsches Wörterbuch.

vičien, Slovënien ja Itämeren Suomalaisten harrastukset Novgorodiin. Suomalaisten kansain osuus tähän kauppaan on erittäin huomioon-otettava. Heidän maansa kautta levisivät itämaiden tuotteet länsimaihin, ja kaikista Länsi-Venäjän kansoista olivat he ainoat, jotka pystyivät liikkumaan merellä. Kun muistetaan tämä seikka, tuntuu aivan luonnolliselta, että Skandinaavian ja Tanskan sadustossa jo ennen Venäjänvallan perustamista puhutaan näiden kansojen retkistä Itämeren lännenpuolisiin maihin¹⁾.

Arapialaisen kaupan muisto suomalaisten kansain alalla on säilynyt rahalöydöissäänkin, joita aikojen kuluessa on tehty kaikissa Itämeren maakuntain osissa. Useimmat löydetystä rahoista ovat täälläkin joutuneet hukkaan. Ainoastaan vähäinen määrä on niitä tieteelle korjattu. Minkäänlaista täydellistä luetteloa näistä löydöistä emme yritäkkään tekemään, sillä tiedot niistä ovat vaillinaiset ja useat suuret löydöt, joissa rahoja kertomuksien mukaan on ollut sadoittain, ovat joko kerrassaan taikka ainakin suurimmaksi osaksi joutuneet tietämättömiin. Siellä täällä kirjallisuudessa tapaamiemme tiedonantojen mukaan on vanhin Itämeren maakunnissa löydetty arapialainen raha leimattu v. 762, nuorin on vuodelta 1011. Kahdeksannelta vuosisadalta mainitaan niitä kaikkiaan kymmenkunta, yhdeksänneltä kolmattakymmentä, useimmat rahat (noin 70) ovat 900-luvulla leimattuja, seuraavan vuosisadan alkukymmeneltä tunnetaan vaan kolme kappaletta. Huomautamme vieläkin, että nämät tiedot, ollen tilapäisiä ja käsitäten ainoastaan osan myöhempien aikojen löytöjä, eivät pysty todistamaan itämaisen kaupan koko merkitystä Itämeren suomalaisten kansain historiassa. Jonkunlaisia viittauksia arapialaisen kaupan iästä ne kuitenkin tarjoavat, ja ollen melkein kaikki eri vuosilta todistavat ne sen katkeamatonta pitkittymistä enemmän kuin kahden vuosisadan kuluessa²⁾.

¹⁾ Vrt. II. *Casevess*, m. p., s. CLVI—CLXIII.

²⁾ Tietoja Itämeren maakuntain tähän kuuluvista rahalöydöistä olen saanut seuraavista teoksista: *Fr. Kruse*, *Necrol. D.*, s. 8—10; *Verh. der gel. Estn. Ges.* I, H. 1, s. 68—72, H. 2, s. 77—78; II, H. 1, s. 84—85, H. 2, s. 78—79; *Sitzungsber. d. gel. Estn. Ges.* $\frac{1}{12}$ 1870 (s. 95—96), $\frac{1}{2}$ 1871 (s. 23), $\frac{1}{10}$ 1871 (s. 68—69), $\frac{1}{8}$ 1876 (s. 71), $\frac{1}{8}$ 1883 (s. 99); *H. E. Hartmann*, *Das vaterl. Museum zu Dorpat* (*Verh. d. gel. Estn. Ges.* VI), s. 173—75, 178, 189, 190, 192; *J. B. Holzmayer*, *Osiliana III* (*Verh. d. gel. Estn. Ges.* X), s. 5; *Jahresverh. d. Kurl. Ges.* II, s. 395—400. — Hukkaanjoutuneista isoista

W Itämaisen kaupan tärkeä historiallinen merkitys on siinä, että se on yhdistänyt Pohjois-Venäjän kansoja toisiinsa ja siten valmistanut maa-alaa seuraavan ajan tapauksille. Minkäänlaista valtiollista yhteyttä ei näillä kansoilla vielä tähän aikaan ollut. Heidän yhteiskunnallisistakaan oloistaan ei tiedetä mitään. Nestorin mukaan olivat sekä slaavilaiset että suomalaiset kansat jakauneet eri heimoihin, jotka eivät olleet missään valtiollisissa suhteissa toisiinsa. Jos on lupa sovittaa myöhempiä tietoja vanhempiin aikoihin, niin voidaan olettaa, että eri heimoin oli omat päällikkönsä eli vanhimpansa, jommoisia ainakin Itämeren Suomalaisilla saksalaisen valloituksen aikana mainitaan. Niin kauvan kun olot olivat rauhallisia ja kauppayhteyttä voitiin katkeamatta ylläpitää, kävi tällainen hajanainen asiain tila päinsä. Mutta ulkoapäin ahdistavaa vihollista vastaan ei tämäntapainen yhteys tarjonnut riittävää suojaa. Yhteinen vaara ja yhteisin voimin puolustettavat kauppaedut pakottivat kansat lähemmin liittymään toisiinsa ja vihdoinkin IX:llä vuosisadalla yhtymään tärkeään valtiolliseen liittoon, jonka seurauksena oli Venäjänvallan perustaminen. Järjestetyn yhteiselämän tarve tuli näille kansoille ulkonaisten olojen pakosta välttämättömäksi, ja senvuoksi omistivat he entisiltä vihollisiltaan ne valtiollisen ja kehittyneemmän yhteiskunnallisen elämän muodot, joita he eivät itse pystyneet saamaan toimeen.

W Edellisessä olemme koettaneet osoittaa, että Itämeren idänpuoliset kansat Hermanarikin ajoista asti olivat olleet yhtä mittaa tekemisissä Germaanien, varsinkin Skandinaavian kansojen, kanssa. Todennäköisenä olemme lausuneet senkin arvelun, että joku osa

rahalöydöistä länsisuomalaisten kansain alalta olemme jo maininneet Laatokan rannalla tehdyn suuren löydön. V. 1797 löydettiin Vasili-Ostrovalla Pietarissa iso joukko arapialaisia rahoja. Karusen pitäjäässä Viron Läänemaalla löydettiin v. 1685 iso aarre, jossa oli kuflaisia, saksalaisia ja anglosaksil. rahoja (*Minutoli*, m. p., s. 43). Tallinnan seuduilla saatiin talteen v. 1813 useiden hopeakalujen ohessa kokonaisia ja lohotuita arapialaisia rahoja, ja Göttingenissä säilytettiin v. 1843 arapialaisia rahoja, joista 12 oli kotoisin Tallinnan lähistöltä (*Minutoli*, m. p.). Kuurinmaalla löydettiin v. 1796 Libaun kaupungin läheltä vaskiastiallinen arapialaisia rahoja, jotka painoivat kolme naulaa, mutta sulatettiin kaikki. Lähellä Grobinin kaupunkia tavattiin samana vuonna toistasataa saviastiaan pantua kufilaista rahaa. Noin v. 1790:n paikoilla löydettiin Riian kaupungin lähistöltä 36 arapial. rahaa (*Minutoli*, m. p., s. 43, 62–63).

näitä muukalaisia Hermanarikin jälkeisinäkin aikoina eli ehkä siirtolaisten tavoin suomalaisten kansain keskuudessa tahi ainakin niiden välittömässä naapuruudessa. Luonnollista on silloin, että he, ollen laajalti tunnettuja kauppiaita, varhain tulivat osallisiksi ennen kerrottuun kauppaankin. Jo Jordaneksen aikana mainitaan Skandinaavian Svealaiset etevänä kauppakansana, ja heidän sanotaan lähettävän lukemattomain kansain kautta kauneudestaan mainioita mustia nahkoja Roomalaisille ¹⁾. Mistä maasta nämät nahat olivat kotoisin, on jäänyt mainitsematta, mutta mahdotonta ei ole, että Skandinaavilaiset keräsivät niitä Itämeren idänpuolisiltakin kansoilta, ja Keski-Euroopassa asuvien kansojen kautta nämät kallisarvoiset kauppatavarat luultavasti eri kauppateitä myöten sitten kulkeutuivat Välimeren maihin ²⁾. Jos tämä olettamuksemme on oikea, olisivat Skandinaavian asukkaat jo Jordaneksen aikana olleet osallisina siinä kaupassa, jota Venäjän kansat keskenänsä kävivät. Näin varhain he eivät kuitenkaan liene liikkuneet Venäjän sisäosissa, vaan tulivat luonnollisesti ensin yhteyteen rannikolla asuvien suomalaisten kansain kanssa. Verraten aikaisin näyttävät kuitenkin Sisä-Venäjänkin alat auvenneen Skandinaavilaisten kauppatoimelijaisuudelle. Sitä todistaa sekin, että nimi Ruotsit, jolla Suomalaiset ensin Skandinaavian Germaaneja nimittivät, jo IX:llä vuosisadalla on näiden kauppiaasten yleisenä nimityksenä sekä slaavilaisten että itämaisten kansojen keskuudessa. Nimen siirtyminen niin kauvas itäänpäin todistaa, että itse kansakin jo on ehtinyt siellä tulla tunnetuksi.

Ja tämä Germaanien aikuinen tutustuminen idempänä oleviin maihin ei ole mitään muuta, kuin luonnollinen seuraus edullisesta kaupankäynnistä, johonka vielä yhdistyi saaliin- ja voittohimo. Se käy selville niistä tiedoista, jotka Nestor antaa Venäjänvallan perustamisesta, ja sitä vahvistavat kreikkalaisten sekä arapialaisten kirjailijain kertomukset.

¹⁾ *Jordanes*, cap. III: „*alia vero gens ibi (Skandinaaviassa) moratur Suehans, — — — hi quoque sunt, qui in usibus Romanorum sappherinas pelles commercio interveniente per alias innumeras gentes transmittunt, famosi pellium decora nigridine*“. — Sappherinus-sanan merkitys on tuntematon; saphirinus keskiajan latinassa merkitsee sinistä (*caeruleus*).

²⁾ Vrt. *C. F. Wiberg*, *De klassiska folkens förbindelse med norden och inflytande på dess civilisation*, Stockholm 1868, s. 28 seur.

Venäjänvallan perustamisesta kertoo Nestor näin:

„V. 6367 (859) tulivat Varjaagit meren takaa ja ottivat veroa Čudeilta ja Slověneilta, Merjalaisilta, Vesseiltä ja Krivičeilta.“ Katsaarit taas verottivat etelämpänä asuvia slaavilaisia kansoja. Sitten hän jatkaa:

„V. 6370 (862) karkoittivat he Varjaagit meren taakse, eivätkä antaneet heille veroa, vaan alkoivat itse hallita itseänsä. Ja ei ollut heillä oikeutta, suku nousi sukua vastaan, ja heidän välillänsä oli riita ja eripuraisuus, ja he alkoivat käydä sotaa keskenänsä. Ja he sanoivat toisillensa: Etsikäämme ruhtinas, joka hallitsisi meitä ja tuomitsisi oikeuden mukaan. Ja he menivät meren yli Varjaagien, Russien luo, sillä niin kutsuttiin näitä Varjaageja Russiksi, niinkuin toisia kutsutaan Svealaisiksi, toisia Norjalaisiksi, toisia Anglianeiksi, toisia Gootilaisiksi¹⁾. Ja Čudit, Slověnit, Krivičit ja Vessit sanoivat Russille: Meidän maamme on suuri ja hedelmällinen, mutta siinä ei ole järjestystä, tulkaa hallitsemaan meitä ja olemaan meidän ruhtinainamme. Ja kolme veljestä valittiin seurueinensa, he ottivat koko Russin mukaansa ja tulivat. Vanhin Rurik asettui Novgorodiin, toinen Sineus Valkeajärvelle, mutta kolmas Truvor Izborskiin. Näiden mukaan sai Russin maa, nimittäin Novgorod, nimensä. Novgorodin varjaaginsukuiset miehet ovat täten saaneet alkunsa, ennen olivat he (Novgorodilaiset) Slověneja. Kahden vuoden kuluttua kuoli Sineus ja hänen veljensä Truvor, ja Rurik otti vallan haltuunsa ja antoi miehillensä kaupunkeja, yhdelle Polotskin, toiselle Rostovin, kolmannelle Valkeajärven. Näihin kaupunkeihin ovat Varjaagit tulleet asumaan, mutta aikuisempina asukkaina olivat Novgorodissa Slověnit, Polotskissa Krivičit, Rostovissa Merjalaiset, Valkeajärvellä Vessit, Muromassa Muromalaiset. Kaikkia näitä hallitsi Rurik“. ²⁾

Näin kuuluvat Nestorin kronikassa säilyneet Venäjänvallan syntysanat. Harva tieteellinen kysymys on antanut aihetta niin moniin toisistansa eroaviin mielipiteisiin ja synnyttänyt niin paljon oppinutta riitaa, kuin näiden sanojen selvittäminen. Ja

¹⁾ — — „идоша за море къ Варягомъ, к Руси. сице бо тѣхъ звахуся Варязи Русь, яко се друзии зовутся Свие, друзии же Урмане, Анѣглыне, друзии Гъте, тако и сѣ“.

²⁾ *Джар. Л.*, v. 6367, 6370 (s. 18—20); *C. W. Smith*, *Nestors russiske Krønike*, s. 29.

kuitenkin on Nestorin kertomus vallan selvä ja lausuu vaan yksinkertaisen historiallisen totuuden, joka on luonnollinen seuraus vanhemmista oloista ja varsin hyvin soveltuu seuraavan ajan historiallisiin tietoihin, kun sitä vaan tyyneästi ja puolueettomasti maltetaan tarkastaa. Sille, joka tuntee Kunikin ja Thomsenin Venäjänvallan perustamista koskevat etevät teokset ¹⁾, joidenka kautta niinsanottu „varjaagilaiskysymys“ voidaan pitää ratkaistuna, ei Nestorin kertomuksessa, ajanmääräyksiä ja muutamia runollisen mielikuvituksen synnyttämiä pikkuseikkoja lukuunottamatta, mikään tärkeämpi asia ole mahdoton. Mutta ennenkuin ryhdymme Nestorin kertomia tapauksia tarkastamaan, mikäli ne ainettamme koskevat, mainitsemme muutaman sanan hänen kertomuksessaan esiytyvistä kahdesta kansasta. Ne ovat Russit ja Varjaagit.

Rus-niminen kansa, jolle Nestor antaa niin tärkeän sijan Venäjänvallan perustamisessa ja jonka syntyperästä löytyy kokonainen tulva kirjallisuutta, tavataan historiallisissa lähteissä ensi kerran v. 839. Troyesin piispa Prudentius mainitsee sen silloin muodossa *Rhos*, ja hänen kertomuksestaan käy selville, että tällä kansalla tarkoitetaan Svealaisia ²⁾. Byzantilaisten kirjailijain IX:llä ja X:llä vuosisadalla mainitsema *Ῥῶς* (jonkun kerran myös *Ῥοῦσιοι*) tarkoittaa samoin Skandinaaveja ja vastaa merkitykseltään Länsi-Euroopassa siihen aikaan esiytyviä Normanneja. Aivan samassa merkityksessä käyttävät arapialaisetkin kirjailijat *Rūs*-nimeä ³⁾. Kaikki ulkomaalaiset lähteet viittaavat siten Russien skandinaavilaisperäisyyteen, ja nekin muistot, jotka tästä kansasta ovat Venäjää koskeissa vanhimmissa historiallisissa lähteissä säilyneet, todistavat kieltämättä, että Nestor, johtaessaan Venäjänvallan perustajat Skandinaaviasta, on vaan lausunut kumoomattoman historiallisen totuuden. Dnjepr-joen putousten nimet, jotka Constantinus Porphyrogennetos luettelee vuoden 950:n paikoilla, voidaan kaikki selittää muinaisskandinaavilaisen kielen avulla ⁴⁾.

¹⁾ *E. Kunik*, Die Berufung der Schwedischen Rodsen durch die Finnen und Slawen I, II, St. Petersburg 1844—45; *V. Thomsen*, Ryska rikets grundläggning, Stockholm 1882.

²⁾ *Annales Bertiniani* (Prudentii Trecensis annales; *Pertz*, Monum. Germ. histor. I, s. 434); *E. Kunik*, m. p. II, s. 195 seur.; *V. Thomsen*, m. p., s. 24—29.

³⁾ *V. Thomsen*, m. p., s. 29—50,

⁴⁾ *V. Thomsen*, m. p., s. 50—64.

Vielä merkillisemmän todistuksen siitä, että Russien kotipaikka on etsittävä Skandinaaviasta, tarjoovat henkilönnimet, joista Venäjän historian ensi vuosisadalla mainitut melkein kaikki ovat skandinaavilaisia. Thomsen selittää näistä nimistä noin satakunnan muinaisskandinaavilaisiksi. Vanhojen riimukirjoitusten nojalla on hän vielä tehnyt sen tärkeän huomion, että verraten suurin osa puheenalaisia nimiä oli käytännössä etenkin Uplannissa, Södermanlannissa ja Itägöötinmaalla ¹⁾ Kaikki nämät seikat todistavat siten, että Russit kansallisuudeltaan ovat Skandinaavilaisia, tarkemmin määriteltynä Ruotsalaisia, ja kotoisin etupäässä siltä rantaseudulta, joka on Skandinaavian itärannikolla Suomenlahden kohdalla.

Ei mikään skandinaavilainen heimo ole nimittänyt itseänsä Rus-nimellä. Tämä nimitys ei olekkaan syntynyt Skandinaaviassa, vaan Itämeren itäpuolella. Siinä piilee nimi Ruotsi (Ruotsalainen), joka tavataan kaikissa länsisuomalaisissa kielissä ja niissä merkitsee, kuten tunnettu on, suomalaisten kansain läntisiä merentakaisia naapureita. Skandinaavilaiset tulivat Itämeren itärannikolla tietysti ensin yhteyteen suomalaisten kansain kanssa, joiden hallussa meren rannikko oli. Suomalaisilta saivat he nimen Ruotsi, jota sitten slaavilaisetkin kansat rupesivat näistä tulijoista käyttämään. Sillä tavalla tuli Ruotsi eli Rus Skandinaavien yleisnimeksi koko Venäjällä. Ollen ensi alussa vaan hallitsevan kansanluokan nimenä, siirtyi se ajan oloon itse kansankin nimeksi ja levesi Kreikkaan, itämaille, Saksaan, vieläpä itse Skandinaaviaankin. Sillä tavalla on Ruotsi (Slaavilaisten Rus) saanut sen merkityksen, joka sillä vieläkin on muodossa „Ryssä“.

Vaikeampi on sanoa, mistä suomalaiset kansat saivat Ruotsinimen, sillä alkujaan ei tämä nimi ole suomalaisperäinen. Thomsen arvelee, että se voisi johtua sanasta *roþer* (*roþin*) = soutu eli meriretkelle lähtö kuninkaan vaatimuksesta („*rodd, utfart till sjöss i leding*“). Tällä nimellä kutsuttiin muinoin Uplannin ja Itägöötinmaan meren rannalla olevaa osaa — sitä seutua, jonka riimukivissä useimmat Venäjän henkilönnimistä tavataan — sen vuoksi, että sen asukasten tuli sodan aikana asettaa laivamiehiä. Tämän seudun asukkaat, purjehdittuansa Itämeren itäpuolelle,

¹⁾ V. Thomsen, m. p., s. 64—71.

kutsuivat itseänsä ammattinsa mukaan mahdollisesti nimellä *roþsmæn*, *roþs-karlar* (laivamiehet), josta Suomalaiset muodostivat Ruotsi-nimen¹⁾. Jos tämä mielipide on oikea, niin lieenee Ruotsi-nimi Hermanarikin aikoja nuorempi, sillä sen alkuperä edellyttää, että suomalaiset kansat tämän nimen siirtyessä heidän kieliinsä jo asuivat meren rannalla.

Nimeä Varjaagit (Варяги) käyttää Nestor selvästi Skandinaavian asukasten yhteisnimenä. Russit, Svealaiset, Norjalaiset, Anglianit (joko Englannin asukkaat tahi Slesvigin Anglit) ja Gootilaiset (luultavasti Gotlannin asukkaat) mainitaan itsekukin pienempänä varjaagilaiskansan osana. Sama nimi tavataan byzantilaisissa lähteissä muodossa *βαργγοι* ja merkitsee erästä Konstantinopelissa sijaitsevaa henkivartija-väestöä, joka oli koonpantu pääasiallisesti Skandinaaveista ja mainitaan ensi kerran v. 1034. Tämä nimitys on usein asetettu yhteyteen foederati-nimen kanssa, jolla tarkoitetaan byzantilaisessa sotajoukossa III:lla ja IV:llä vuosisadalla palvelevaa gootilaista palkkasoturien osastoa, ja väitetty, että varangit oli näiden sotilasten kansallinen germaanilainen nimitys. Thomsen on kuitenkin useiden historiallisten asiakirjain nojalla varsinkin XI:lta vuosisadalta todistanut, että varangit itämailla eivät alkujaan merkitse mitään sotilaskuntaa, vaan tätä nimitystä käytetään XI:llä vuosisadalla, aivan samoin kuin ennen nimeä *Ῥῶς* (*Ῥοῦσιοι*) merkitsemään Skandinaavilaisia tahi vielä tarkemmin Ruotsalaisia. Vasta myöhemmin tuli se merkitsemään sotaväen osastoa, joka oli koonpantu Pohjois-Euroopalaisista yleensä. Arapialaisten kirjailijain Varank-nimellä on niinkään yksinomaan sama kansatieteellinen merkitys.

Skandinaavisissa lähteissä *væringjar* (yksik. *væringr*, myöhemmin ja useammin *væringi*) merkitsee useimmiten vaan Kreikan sotaväessä palvelevia Skandinaaveja. Merkitykseltään on tämä nimitys siis puoleksi muukalainen, mutta johtonsa puolesta selvästi skandinaavilainen. Tätä seikkaa ei voi selittää muuten, kuin olettamalla, että tämä nimitys on syntynyt Skandinaavian ulkopuolella, mutta germaanilaisen kansan keskuudessa. Thomsen on tässäkin asiassa mielestäni lausunut viimeisen sanan. Hän johtaa nimittäin tämän nimen muinaisskandinaavilaisesta sanasta

¹⁾ V. Thomsen, m. p., s. 80—89.

vár (monikossa: várar) = „uskollisuuden vakuutus“. Siitä saatiin ensin muoto váring (myöhemmin væring), joka merkitsi „turvan saanutta“ eli „sitä, jonka asema on turvattu“. Tämä nimitys syntyi Itämeren itäpuolella asuvien Ruotsien keskuudessa, jotka sitä käyttivät meren toisella puolen asuvista heimolaisistaan tahi ainakin niistä Ruotsin asukkaista, jotka liikuivat heidän maassansa. Jo itse nimi todistaa samalla sitä edullista asemaa, joka näillä muukalaisilla Venäjällä asuvien heimolaistensa kesken oli, ja sitä vahvistavat muutkin seikat. Venäjällä tuli tämä nimi käytäntöön luultavasti samaan aikaan, jolloin Ruotsien herruus siellä alkoi. Slaavitkin omistivat myöhemmin saman nimen ja alkoivat käyttää sitä yleisnimenä Skandinaavian asukkaista, varsinkin Ruotsalaisista, jommoisena sitä Nestorin käyttää. Venäjältä siirtyi tämä nimitys sitten Kreikkaan ja itämaille, syrjäyttäen siellä vanhemman Russian nimen sitä myöten, kun Venäjän Russit slaavilaistuivat. Myöhemmässä sotilaskunnan merkityksessä sama nimi ajan oloon tuli Skandinaaviassa tunnetuksi luultavasti niiden Varjaagien kautta, jotka Konstantinopelissa jonkun aikaa sotamiehinä palveltuaan sieltä kotimaahansa palasivat. Siten on selitettävä tämän nimen esiintyminen ja merkitys islantilaisessa sadustossa ¹⁾.

Siinä ovat lyhyesti kerrottuina ne tulokset, joihinka meidän aikamme tutkimus on päässyt Russian ja Varjaagien syntyperästä. Molemmat nämät nimet ovat syntyneet Itämeren itäpuolella ja ovat alkujaan skandinaavilaisia, vaikka edellinen kerrassaan ja jälkimmäinenkin suurimmaksi osaksi menetti alkuperäisen merkityksensä sen mukaan, kuin historialliset olot Venäjällä kehittivät.

Ryhdyimme nyt tarkastamaan kronikankirjoittajan mainitsemia muita seikkoja.

Olemme jo ennen viitanneet siihen, että Nestorin kronologiset määräykset eivät voi olla oikeat. Varjaagien tulo „meren takaa“ ja veronotto useilta toisistaan erillään laajalla alalla asuvilta kansoilta, joista jokainen tietysti täytyi erikseen taivuttaa veroa maksamaan; samojen veronottajain karkoittaminen; ensin sisälliset rettelöt, vieläpä sodatkin Itämeren idänpuolisten kansojen kesken ja sitten jonkunlaisen liiton muodostuminen

¹⁾ V. Thomsen, m. p., s. 93—107.

siellä; karkoitettujen Varjaagien kutsuminen takaisin ja kolmen veljen asettuminen eri osiin vierasta aluetta — ne kaikki ovat niin suuria ja tärkeitä tapahtumia, että ne meidänkään aikamme tuskin voisivat tapahtua kolmen vuoden kuluessa, saattikka sitten IX:llä vuosisadalla niin kehittymättömissä yhteiskunnallisissa oloissa, kuin näiden kansojen olivat. Selvää on, että jokaisen luetellun tapauksen välillä kului pitempi aika. Nestor, joka kirjoitti ehkä n. 250 vuotta myöhemmin, on Venäjän oloja kuvatessaan, ainakin vanhimmilta ajoilta, lähteenä käyttänyt aikansa suullista traditsioonaa. Aikuisempia kirjallisia muistoonpanoja, muutamia byzanttilaisia asiakirjoja lukuunottamatta, ei hänellä tiettävästi ole ollut¹⁾. Kronikkansa on hän varustanut vuosiluvuilla, mutta tapausten määrääminen niin vanhoina aikoina oli vaikea, sillä suullinen tarina ei yleensä välitä ajanmääräyksistä. Senvuoksi täytyi hänen jollakin tavalla sovittaa vanhemmat tapaukset kertomukseensa, ja hän näyttää läjänneen kaikki, mitä tiesi Venäjän sisällisistä oloista ennen Rurikin aikoja, vuoteen 862, josta lähtien hänen kronologiset tietonsa saavat varmemman perustuksen nähtävästi byzanttilaisten lähteiden nojalla²⁾.

Mutta vaikka Nestorin ajanmääräykset Venäjän historian alussa eivät pidä paikkaansa, sisältää se tarina, jonka hän Venäjänvallan perustamisesta on kronikkaansa kirjoittanut, historialle tärkeitä viittauksia siitä, millä tavalla valtiollinen elämä Itämeren idänpuolisten suomalaisten ja slaavilaisten kansojen kesken alkoi. Nestorin Varjaagit, jota nimitystä hän käyttää oman aikansa merkityksessä, eivät ole mitään muuta, kuin niitä germaanilaisia, etusijassa ruotsalaisia, siirtolaisia, joita epäilemättä jo kauvan ennen näitä aikoja oli Itämeren idänpuolisissa maissa asunut³⁾. Nämät suomalaisten kansain „Ruotsit“ tutustuivat kauppamatkoillaan Sisä-Venäjän oloihin nähtävästi jo hyvin varhain. Historiallisissa lähteissä heitä tosin ei mainita, ennenkuin pari vuosikymmentä ennen Venäjänvallan perustamista, mutta sil-

¹⁾ C. W. Smith, m. p., s. 9—10.

²⁾ Vrt. A. L. Schlözer, Nestor I, s. 13—14; H. Карамзинъ, Исторія государства российскаго, издан. шестое, СПб. 1851, I, s. 52—54.

³⁾ Vrt. F. M. Fransen, Om Ryska namnets och Rikets ursprung af ett Svenskt, i Ryssland bosatt folk, vid namn (Rhos Kongl. Vitterh. Historie och Antiquitets Acad. handlingar XIII, s. 29—112).

loin (v. 839) liikkuvat he jo Konstantinopolissa saakka. Myöhemmistä tällaisista retkistä voimme päättää, että matka nytkin tehtiin pitkin Djnepr-virtaa Mustallemerelle ja sieltä Kreikan keisarikunnan pääkaupunkiin¹⁾. Näin laajan matkan suorittaminen läpi koko Venäjän valtakunnan todistaa jo semmoisenaan, että Venäjän olot ja kansat eivät enää silloin voineet olla Russeille outoja.

Arapialaiset kirjailijat antavat niinkään selviä viittauksia Russien aikaisesta tutustumisesta Volgan ja Kaspianmeren seutuihin. Heidän kertomuksistaan käy yleensä selville, että Russit pitkin Venäjän jokia olivat erittäin vilkkaassa kauppayhteydessä Bolgaarin ja itämaiden kanssa ja aina kulkivat näille maille aluksilla. Pohjois-Venäjän kansoilta kokosivat he etusijassa turkiksia ja kuljettivat niitä itämaille sekä Välimeren maihin. Myöskin miekat ja slaavilaiset orjat mainitaan niiden kauppatavarain joukossa, jotka Russien kautta levisivät etelän kansoille. Tärkeä tätä kauppaa valaiseva seikka on Ibn Rostehin tiedonanto, että Russit Bolgaarissa ja Itilissä luovuttivat tavaransa rahaa vastaan. Siten selviää se ääretön paljous arapialaisia rahoja, joka on löydetty Skandinaaviassa, varsinkin Ruotsin itäisissä maakunnissa. Konstantinopolissa oli Russeilla myös kauppasuhteita, mutta siellä he näyttävät käyneen pääasiallisesti vaihtokauppaa. Senvuoksi löydetäänkin byzanttilaisia rahoja, arapialaisiin verraten, jotenkin vähän²⁾.

Useimmat arapialaiset historioitsijat ja maantieteilijät (Ibn Fadlan, Masudi, Ibn Rosteh y. m.) kirjoittivat teoksensa 900-luvun alussa ja myöhemmin. Mutta ainakin yksi heistä, Ibn Chordādbeh, sepitti laajan teoksen, jonka nimi on „teiden ja valtakuntain kirja“, IX:llä vuosisadalla. Tiedot tämän teoksen kirjoittamisajasta ovat eroavia. Harkavi tuli siihen päätökseen, että teos on kirjoitettu vuosien 866—74:n välillä, mutta uusimpien tutkimusten mukaan on se tapahtunut jo hedschran vuosien 230—234:n välillä eli vuosina 844—49³⁾. Tämä teos on mer-

¹⁾ Vrt. *V. Thomsen*, m. p., s. 24—26.

²⁾ *Д. А. Хворовъ*, m. p., s. 35—36, 160—61; *V. Thomsen* (Ryska rik. grundl., s. 77—78) laski v. 1882 Skandinaaviassa löydettyjen arapialaisten rahojen lukumäärän nousevan yli 23:n tuhannen.

³⁾ *M. J. De Goeje*, *Kitāb al-masālik wa'l-mamālik* (Liber viarum et regnorum) auctore Abu'l-Kāsim Obaidallah ibn Abdallah ibn Khordādbeh, Lugduni-Batavorum 1889, s. VIII—IX.

killinen siitä, että siinä ovat tavattavina aikuisemmat Russeja koskevat tiedot, kuin missään muissa tähän asti tunnetuissa muhammettilaisten kirjailijain teoksissa.

Ibn Chordâdbeh sanoo Russien olevan slaavilaista kansaa. He kuljettavat Slaavien maan kaukaisimmista osista saukon (majavan) ja mustien kettujen nahkoja sekä miekkoja Rooman-merelle (Mustan- I. Välimeren maihin). Rooman ruhtinas ottaa heiltä kymmenykset heidän tavaroistansa. Myöskin tulevat he alas Donvirtaa myöten Katsaarien pääkaupunkiin, jossa heiltä samoin otetaan veroa. Sieltä he laivoilla purjehtivat Kaspian-merelle ja nousevat maalle missä mielensä tekee. Joskus he kuljettavat tavaransa kameelien selässä Bagdadiin saakka. Siellä ovat slaavilaiset eunukit heidän tulkkina¹⁾.

Siis toistakymmentä vuotta ennen Venäjänvallan perustamista ovat Russit laajoissa kauppasuhteissa itämailla ja Välimeren seuduilla, vieläpä käyvät kaukaisessa Bagdadissa saakka. Näin laaja kauppa ei voi mitenkään kehittyä muutamassa vuosikymmenessä. Varmaan tarvitaan siihen pitempiä aikoja.

Skandinaavian Germaanien aikainen yhteys Itämeren idänpuolisten maiden kanssa sekä kreikkalaisten ja arapialaisten kirjailijain tiedonannot heidän osallisuudestaan siihen laajaan kauppaan, jota Pohjois- ja Keski-Venäjän kansat jo ennen Venäjänvallan perustamista keskenänsä ja itämaalaisten kanssa kävivät — ne seikat tekevät mielestämme epäilemättömäksi, että Varjaagien tulo „meren takaa“ ja suomalaisten sekä slaavilaisten kansain verotus, jonka Nestor asettaa vuoteen 859, ei ole voinut tapahtua yhtenä vuonna, vaan käsittää pitemmän ajanjakson. Voimme ajatella, että edullinen kauppa vähitellen aukasi suomalaiset ja slaavilaiset alat Germaani-laisten vaikutukselle ja voitonhimolle. Alussa käytiin ehkä kauppaa kaikessa ystävyydessä, mutta vähitellen näyttävät muukalaiset ottaneen sen ylijohton haltuunsa. Siihen viittaavat sekä arapialaisten kirjailijain kertomukset että Ruotsiin keräyneet itämaiset hopea-aarteet. Se seikka, että nämät „Ruotsit“, jotka lukumäärältään epäile-

¹⁾ *A. H. Гаркави*, m. p., s. 47—49; *Д. А. Хворосов*, m. p., s. 158—59; *M. J. De Goeje*, m. p., s. 115—16. — *Thomsen* ei näy tunteneen tätä teosta, vaan hän väittää, että arapialaisten kirjailijain aikuisimmat tiedot Russeista ovat vasta X:n vuosisadan alkupuolelta (Ryska rik. grundl., s. 33).

mättä muodostivat pienen vähemmistön Suomalaisiin ja Slaavilaisiin verraten, jo varhain saavat jonkunlaisen johtajan aseman Itämeren itäpuolella, voi ensi silmäyksellä näyttää kummalliselta. Siihen voivat tietysti vaikuttaa ulkonaisetkin seikat, joita tietojen puutteessa on mahdoton selittää, mutta saattoivat syyt olla itse kansojen luonteessakin. Varmaan oli Skandinaavilaisten sivistys tähän aikaan korkeampi, kuin suomalaisten kansain, puhumattakaan Slaavilaisista, jotka asuivat sisämaassa eivätkä vielä olleet joutuneet edes meren kehittävän vaikutuksen alaisiksi. Se jo tietysti vaikutti olojen muodostumiseen. Ja muuten on tässä vaan havaittavana sama ilmiö, joka sekä ennen että myöhemmin tunnetaan historiasta, että nimittäin germaanisissa kansoissa on historian aamua ajoilta saakka ollut enemmän yritteliäisyyttä ja toimintavoimaa, kuin sekä suomalaisissa että slaavilaisissa. Ja tämän ajan „Ruotsit“ eivät suinkaan olleet suvustaan huonontuneet. Sitä todistaa koko viikinkiajan historia.

Nestorin kertomuksesta tiedämme, että nämät muukalaiset jonkun ajan kuluttua tekivät itsensä vastenmielisiksi Länsi-Venäjän kansoille, ja vihdoin karkoitettiin yhteisin voimin „meren taakse“. Kansojen kesken syntyi siis jonkunlainen kapina ulkopäin tulleita sortajia vastaan. Jo yksistään se seikka, että kauppa, joka oli näiden kansojen tärkeimpänä tulolähteenä ja jonka edut ennen olivat olleet heidän itsensä nautittavina, vähitellen siirtyi vierasten käsiin, selittää tyytymättömyyden syyn. Nestorin tiedonanto, että „Varjaagit“ verottivat slaavilaisia ja suomalaisia kansoja aina Merjalaisiin saakka, ei suinkaan ole mahdoton. Verona otettiin luultavasti ensisijassa kaupassa tärkeitä turkiksia, joita näillä erämaiden asukkailla oli runsaasti. Mutta kelpasi näille verottajille muukin tavara. Arapialaiset kirjailijat 900-luvulla kertovat nimittäin, että Russit kuljettivat Bolgaariin muun muassa slaavilaisia orjia, joita he ryöstivät jokien rannoilta ¹⁾. Kun näin meneteltiin silloin, kun Slaavit ja Russit jo muodostivat yhteisen järjestetyn valtion, niin on syytä päättää, että slaavilaisten ja suomalaisten kansain olot eivät olleet edullisemmat siihen aikaan, jolloin yhteiset asiat vielä olivat järjestämättä ja ainoastaan kauppa ja voitonhimo saattoivat kansat toistensa pariin.

¹⁾ *Ibn Rosteh*; vrt. *Холомзонъ*, m. p., s. 35.

Nestor sanoo „Varjaagien“ tulleen karkoitetuiksi „meren taakse“. Me voimme siitä päättää, että ne ruotsalaiset siirtolaiset, joita meren rantaseuduilla oli asunut jo kauvan sitten ja mahdollisesti tähän aikaan asui paikoin sisämaassakin, pakotettiin poistumaan, ja luonnollisinta olisi ajatella, että he etsivät silloin turvaa merellä, purjehtien joko heimolaistensa luokse Skandinaaviaan taikka johonkin muualle. Kun yhteinen vihollinen oli karkoitettu, olisi tietysti vapautuneiden kansojen itsensä nyt pitänyt järjestää olonsa sellaisiksi, etteivät muukalaiset enää olisi voineet heidän sisällisiä olojansa häiritä. Mutta järjestettyä valtioelämää eivät nämät erikieliset ja erisukuiset kansat pystyneet perustamaan. Suku nousi sukua vastaan, ja keskinäisen sodan vuoksi tulivat olot ehkä vielä huonommiksi, kuin ne ennen olivat olleet. Tällä tavalla selittää Nestor syyn, miksikä nämät kansat ensin tekivät liiton keskenänsä ja sitten päättivät kutsua entiset vihollisensa, karkoitettut Varjaagit, hallitsijoiksansa. Epäilemätöntä on, että Nestorin ainoana lähteenä tässä on ollut kansantarina. Sitä todistaa jo se seikka, että hän antaa karkoitettulle kansalle nimen Varjaagit ja käyttää sitä Skandinaavilaisten yhteisnimenä. Se merkitys tällä nimellä oli jo Nestorin aikana Venäjän kansojen kesken, mutta ei vielä Venäjänvallan perustamisen aikana, niinkuin ennen Thomsenin mukaan olemme osottaneet¹⁾. Sisällisiä rauhattomuuksia saattoi kyllä syntyä näiden kansojen välillä, kun yhteisestä vihollisesta oli päästy, ja liitonkaan muodostuminen keskinäisten rettelöiden jälkeen ei ole mahdoton, mutta luonnottomalta tuntuu se tiedonanto, että vapautuneet kansat sovinnon tehtyänsä heti olisivat kutsuneet hallitsijaksensa saman kansan, joka vähää ennen yhteisillä ponnistuksilla oli saatu karkoitetuksi. Meidän käsityksemme mukaan Nestorin kertomus tässä kohden on vaan slaavilainen tarina, joka jollakin tavalla koetti selittää sen seikan, että maan hallitsevana väestönä olivat muukalaiset, ja keksi asialle niin edullisen muodon, kuin mahdollista. Kansantarina säilyttää historiallisten tapausten muiston suurissa piirteissä, mutta yksityisseikat ja kronologiset määräykset siinä voivat ajan oloon muuttua. Jonkunlaisen vertauskohdan tähän — ottaakseni esimerkin likeltä — tarjoovat suomalaiset tarinat Isonvihan ajoilta. Niissä

¹⁾ Vrt. *C. W. Smith*, m. p., s. 215 seur.

kerrotaan, ainakin Pohjois-Suomessa yleisesti, historiallisia tapauksia, jotka ovat toista sataa vuotta vanhempia, samoin kuin niitäkin muistoja, jotka ovat säilyneet vuosien 1808—09 sodasta. Nestor koetti selittää aikaa, joka oli hänestä loitompana, kuin Isoviha meistä, ja kirjoitti muistoon, mitä hänen aikalaisensa Kijevissä — siis kaukana selitettävien tapausten tanterilta — tästä ajasta tiesivät kertoa. Jälkimaailma on hänelle kiitolinen siitä, että hän niin on tehnyt, sillä hänen kirjaanpanonsa Venäjänvallan perustamisesta sisältää, lukuunottamatta vähäpätöisempiä sivuseikkoja, tärkeän historiallisen totuuden.

Siitä käy nimittäin selville, että samat Russit, jotka voitettut kansat olivat pakottaneet maasta lähtemään, jonkun ajan kuluttua saapuvat suurin joukoin takaisin, saavuttavat Itämeren itäpuolella varman ja pysyväisen aseman sekä perustavat siellä valtakunnan, jonka kautta Itä-Euroopan olot muutaman vuosisadan kuluessa saavat toisen muodon. Se, joka on lukenut viikinkiajan historian, tietää, että silloiset Skandinaavit — ja Russien skandinaavilainen sukuperä on Nestorin kertomuksessakin aivan selvä — eivät ole niitä miehiä, jotka yhden vastoin käymisen vuoksi jättävät ehkä vuosisatoja nauttimansa edullisen aseman, siirtyvät toisille maille ja jäävät sinne ristissäkäsin odottamaan, että heidän entiset vihollisensa tulevat kutsumaan heitä takaisin. Sellainen olettaminen olisi koko Ruotsalaisten vanhimman historian ja terveen järjen vastainen. Tarina tiesi Nestorin aikana, että Russien karkoittamista seurasi Itämeren idänpuolisissa maissa epäjärjestyksen ja sisällisten sotien aika. Kuka takaa, etteivät nämät rauhattomuudet synny juuri siitä syystä, että karkoitettut Russit tulevat takaisin ja pyrkivät entiseen valtaansa näillä maille? Myönnämme kernaasti, että tämä on vaan arvelua, mutta sen puolella on mielestämme kaikki historiallinen todennäköisyys. Joka tapauksessa on varma, että Russit yhdellä taikka toisella tavalla saavat entisen asemansa takaisin ja perustavat Venäjän valtakunnan, niinkuin yleisesti Nestorin mukaan oletetaan, v. 862 ¹⁾.

¹⁾ Venäjänvallan perustamisvuodesta ei olla selvillä, vaikka v. 862 on yleisimmin otaksuttu. *E. Bonnell* (Russisch-liwland. Chronographie, Comm., s. 2—9) tulee, vertaamalla Nestorin ajanmääräyksiä byzanttilaisiin lähteisiin, siihen tulokseen, että Rurikin hallitus aika on asetettava vuosien 860—70:n vaiheille ja Varjaagien karkoitus edelliselle vuosikymmenelle. Vrt. *E. Kunik*, Die Berufung II, s. 330.

Kysymys, mistä Russit karkoituksensa jälkeen tulivat, on kauvan ollut oppineiden kesken riidanalaisena. Nestorin kertomuksesta päättäen Rurik veljineen tulee Skandinaaviasta. Itsesään se ei ole mahdotonta, vaikka mielestämme ei tässäkään välttämättömästi tarvitse tarinaa uskoa aivan sananmukaisesti. Nestor tiesi, että hänen „Varjaaginsa“ sukuperältään olivat Skandinaaveja. Sitä saattoi hän ehkä tarkoittaa, kun hän antoi Rurikin ja hänen veljiensä sieltä saapua. Omituinen seikka, joka mielestämme viittaa siihen, että Rurik seurueinensa ei tullut Ruotsista, on se, että koko Skandinaavian sadustossa, jossa kuitenkin on niin paljon tietoja Itämeren idänpuolisistakin maista, ei mainita sanallakaan Venäjänvallan perustamista. Ainakaan eivät tämän ajan Skandinaavilaiset näy pitäneen tätä tapausta likimainkaan niin tärkeänä, kuin monta muuta seurauksiltaan paljon vähäpätöisempää retkeä, josta satujen kautta tieto on säilynyt. Siinä on mielestämme lisätodistus siihen, että Venäjän Russit olivat jo ehtineet skandinaavilaisesta kotimaastaan jonkun verran vieraantua tahi ainakin olleet sieltä niin kauvan poissa, että heidän toimistansa Ruotsissa tiedettiin verraten vähän.

Suomessa 1600-luvulla kirjaanpantu tarina Kalevanpojista, joidenka kanssa Suomen kuningas valloitti koko Venäjänmaan ¹⁾), voisi ehkä säilyttää muiston siitä, että joku seurauksiltaan tärkeä retki historiantakaisena aikana on tehty Suomesta Venäjälle. Lindström onkin asettanut tämän tarinan yhteyteen venäläisen Rurik-tarun kanssa ²⁾). Nestorin tiedonanto, että Varjaagit karkoitettiin „meren taakse“, ei millään tavalla tee mahdottomaksi sitä, että he olisivat paenneet Suomeen. Mutta yhtä suuri mahdollisuus oli heillä paeta muuallekin. Pohjois-Virosta on muutamia vuosia sitten saatu talteen pari kansantarinaa, jotka ovat selviä toisintoja Nestorin kronikasta tunnettua venäläistä tarua. Toisessa ovat kolmen veljen nimetkin vielä näkyvissä, vaikka muodoltaan virolaistuneina ³⁾). Tämäntapaiset tarinat voivat le-

¹⁾ Suomi 1843, s. 77—78.

²⁾ *J. A. Lindström*, *Försök till bevis, att Rurik oeh hans Vareger voro af finsk härkomst*, s. 10—11.

³⁾ Tarinain pääsisällys on seuraava: Muinoin eli isä kolmen poikansa kanssa yksinäisessä metsätalossa. Metsästä tuli käärme, asui ihmisten kanssa samassa huoneessa ja toi lapsille leikkikaluja. Vanhin veljeksistä oli hurjapäinen, teki toisille paljon pahaa ja rauhattomuutta;

vetä kansaan myöhemminkin kirjallisuuden kautta. Ja niin lie-
nee näidenkin tarujen laita. Ainoa vanhempi piirre, joka niistä
kuultaa, on käämeenpalvelus, mutta sekin on ollut Virossa ta-
vallinen ilmiö vielä verraten myöhään, ja saattaa paitse sitä olla
jostakin muusta tarusta kotoisin. Jos puheenalaiset tarinat oli-
sivat kansan muistossa säilyneet Rurikin ajoilta, niin voisi olettaa,
että niistä tiedettäisiin muuallakin, kuin Virossa, sillä ainakin
ovat Virolaisten eepilliset runot yleensä siirtyneet muidenkin
länsisuomalaisten kansain aloille¹⁾. Näitä Rurik-tarun toisin-
toja ei tunneta mistään muualta, eivätkä ne ole edes Virossa-
kaan laajemmalle levinneet. Senvuoksi ne ainakin vastaiseksi
ovat mielestämme historiallisina todistuskappaleina arvottomia,
varsinkin kun sana trü (saksal. treu), joka esiyyt Trüvār-
nimessä, lienee Vironkieleen siirtynyt vasta Saksalaisten aikana.

Muuten ei ole mitenkään mahdotonta, että Russit kapinan
aikana pakenivat johonkin paikkaan Viron rannikolle ja taas
jonkun ajan kuluttua palasivat sieltä takaisin. Nestorin tiedon-
anto, että heidän pakonsa tapahtui „meren taakse“, on niin epä-
määräinen („meri“ siinä voi tarkoittaa esim. Laatokkaa, Suomen-
lahtea, mantereen ja jonkun saaren välistä salmea Viron ran-
nikolla, Itämertä y. m.), ettei siitä mitään varmaa voi sanoa.

keskimmäinen veli oli rauhallinen, mutta kavala; nuorin oli rehellinen
ja kaikin puolin luotettava mies. Kun veljekset tulivat täysi-ikäisiksi,
laski kääme heidät menemään ja antoi heille erotessa nimet: Rahun-
rikuja (rauhanrikkoja), Siniuss (sanoista sini ja uss = kääme) ja Trü-
vār (trü = luotettava, vār = isä). Sitten syttyi suuri sota, jossa vel-
jekset pääsivät voitolle ja viholliset pakenivat. Veljeksistä tuli myöhem-
min muiden heimojen vanhimpia, ja he joutuivat vihdoinkin kuninkaiksi vie-
raille maille. Sitzungsber. d. gel. Estn. Ges. zu Dorpat 1890, s. 70—71).

Toinen tarina kertoo myös kolmesta veljeksestä, jotka kotikäär-
meen seurassa kasvoivat voimallisiksi miehiksi. Nuorin heistä oli vah-
vin, hän kaatoi karhuja nyrkillänsä; keskimmäistä rakasti kääme anim-
män ja antoi hänelle oman nimensäkin. Vanhin veljistä etsi aina riitaa,
eikä voinut elää veljiensä kanssa sovinnossa. Sodan aikana kokosivat
veljekset muita vahvoja miehiä seuraansa ja käyttivät silloin aseina
aina isoja puunuijia. Jos nuijat särkyivät, musersivat he viholliset nyr-
keillänsä ja saivat siitä nimeksensä „nyrkkimiehet“ (Faustmänner). Sota-
taitonsa opettivat he muillekin. „Nyrkkimiehet“ olivat maineeltansa
kuuluisat kotimaansa ulkopuolellakin, ja mainitut kolme veljestä kutsut-
tiin vihdoinkin eteviksi hallitsijoiksi vieraille maille (m. p., s. 89—91).

¹⁾ Vrt. K. Krohn, Die geogr. Verbreitung estnischer Lieder (Fen-
nia 5, N:o 13).

Sitä ei kuitenkaan enää tarvitse epäillä, että Russit syntyperältänsä olivat Ruotsalaisia. Mihinkä he kapinan aikana pakenivat, sitä emme tiedä, ja yhtä tietämätöntä on sekin, mitenkä he palasivat takaisin ja anastivat entisen herruuden Itämeren itäpuolella. Että heidän paluunsa ei tapahtunut sillä tavalla, kuin Nestor kertoo, on mielestämme aivan varma.

Nestorin kronikassa säilynyt tarina antaa viittauksia siitäkin, mikä osa suomalaisilla kansoilla oli Venäjänvallan perustamisessa. Čud-nimellä tarkoittanee kronikankirjoittaja tästä tapauksesta puhuessaan yleensä niitä suomensukuisia kansoja, jotka asuivat Slovēnien lähimmässä naapuruudessa, pääasiallisesti heidän länsipuolellansa. Edellisestä tiedämme, että nämät kansat olivat: joku hämäläinen heimo slovēnilaisalan pohjois- ja koillispuolella, sitten Vatjalaiset eli Narovalaiset Inkerinmaalla, Virolaiset sekä heidän eteläpuolellansa Liiviläiset ja Kuurilaiset nykyisissä Itämeren maakunnissa. Karjalaisillakin on arveltu olleen osaa Venäjänvallan muodostamisessa¹⁾. Heidän maantieteellinen asemansa tekee tämän olettamisen todennäköiseksi, sillä ainakin osa heistä asui Laatokkaan ja Novgorodiin vievän yleisen kulkutien varrella siitä päättäen, että Karjalanpohja islantilaisessa sadustossa merkitsee Suomenlahden itäistä osaa. Että Čud-nimeä tässä on käytetty laajemmassa merkityksessä, käy selvillä siitä, että russilaiset ruhtinaat, päästyänsä entiseen vaikuttavaan asemaansa Itämeren itäpuolella, tarinan mukaan jakavat alueet niin, että nämät läntisimmät suomalaiset heimot ainakin Virolaisia myöten tulevat heidän valtansa alaisiksi. Mahdollisesti olivat Liiviläiset ja Kuurilaisetkin osallisina Venäjänvallan perustamisessa. Nestor ei heistä tosin puhu mitään, mutta se ei todistane paljoa, sillä mainitsematta ovat häneltä jääneet Jäämit ja Vatjalaisetkin. Se seikka, että kronikankirjoittaja, joka kuitenkin toisessa kohden osasi antaa tarkan luettelon Länsi-Venäjällä asuvista kansoista, tässä mainitsee nimeltään vaan muutamia heistä, on mielestäni lisätodistus siihen, että kirjoittajan lähteenä on ollut kansantarina, joka ei välittänyt kansatieteellisistä yksityisseikoista, vaan sovitti umpimähkään länsisuomalaisiin kansoihin yleisesti käytännössä olevan Čud-nimen.

¹⁾ G. Rein, De vetere Carelia, s. 29–30.

Itämeren suomalaisten kansain tämänaikaisesta sivistyskannasta Slaavilaisiin verraten olemme jo ennen lausuneet ajatuksemme. Nestorin kertomuksesta selviää, että heidän merkityksensä uuden vallan perustamisessa oli slaavilaisenkin käsityksen mukaan ainakin yhtä tärkeä, kuin muiden, jotka tässä tapauksessa olivat osallisina. Kansojen luettelossa ovat Čudit ensimmäisinä, ehkä maantieteellisen asemansakkin vuoksi, mutta mahdollisesti siitäkin syystä, että he sekä lukumääränsä että sivistyksensä puolesta olivat muita kansoja etevämmät. Tämä suomalaisten kansain etevämyys ei voinut jäädä Slaavilaisiltakaan huomaamatta, sillä esim. meriliike, jonka tärkeyden he tähän aikaan varmaan oppivat tuntemaan, oli vielä yksinomaan suomalaisten kansain käsissä. Kun slaavilainen tarina, selittäessään Venäjänvallan perustamista, antoi lähetyskunnan sekä slaavilaisenkin että suomalaisten kansain puolesta matkustaa Ruotsiin ja siellä valita hallitsijat, niin tässä lähetystössä täytyi Suomalaisilla olla etusija, sillä ilman heitä ja heidän laivojaan ei lähetyskunta olisi päässyt edes meren toiselle puolelle¹⁾.

Mutta paljoa tärkeämpi seikka, jonka kautta suomalaisten kansain merkitys tähän aikaan käy selväksi, on se, että kaikki kolme ruhtinasta, otettuansa „koko Russin mukaansa“ — siis ison seurueen kanssa — asettuvat ensin suomalaisille aloille. Lavrentilainen Nestorin käsikirjoitus, josta olemme käännöksenä painattaneet tähän kuuluvan kohdan, sanoo tosin, että Rurik tulee suoraan Novgorodiin. Mutta jotkut muut kronikan toisinnot mainitsevat hänen ensin asettuneen Laatokan kaupunkiin.²⁾ Tässä tarkoitetaan niinsanottua „Vanhaa-Laatokkaa“, joka on 14:n virstan päässä „Uudesta-Laatokasta“ pohjoiseenpäin, Olhavanjoen suulla.³⁾ Että Laatokan eteläinen rannikko tähän aikaan oli Suomalaisten hallussa on asia, jota ei ole tietääkseni koskaan epäiltykään. Truvor asettuu Nestorin mukaan Izborskiin. Tämä paikka on Pihkovasta 26 virstaa länteenpäin erään pienen Peipsijärveen laskevan joen varrella, jota Venäläiset kutsuvat nimellä

¹⁾ П. Савельевъ, Мухаммед. нумизмат., s. CLX.

²⁾ Полн. собр. р. Л. I, s. 8; A. L. Schlözer, Nestor II, s. 188; С. Соловьевъ, Исторія Россіи съ древнѣйшихъ временъ I, изд. 3-тее, Москва 1857, s. 94—95. E. Bonnell, Chronographie, Comm., s. 5.

³⁾ K. Müllenhoff, Deutsche Alterthumsk. II, s. 70 (Kunikin tiedonannon mukaan); A. L. Schlözer, Nestor II, s. 190.

„Славянские ключи“ (slaavilaiset lähteet). Joen alkuperäinen nimi on kuitenkin suomalainen Isajoki. Siitä voimme päättää, että seudun muinaiset asukkaatkin olivat Suomalaisia. Virolaisten alue lienee siten Venäjänvallan perustamisen aikana ulottunut tänne saakka. Izborsk-nimen on arveltu taas muodostuneen skandinaavilaisperäisestä Isaburg¹⁾. Truvor asettui siis suomalaiselle alalle, mutta sellaiseen paikkaan, jossa jo ennen näyttää olleen skandinaavilainen siirtokunta. Kolmas veljeksistä Sineus, jossa nimenmuodossa Kunik on luullut löytävänsä suomalaista vaikutusta, asettui Vessiläisten maahan Valkeajärven kaupunkiin samannimisen järven eteläpuolelle, siis kieltämättä suomalaiselle alalle hänkin²⁾.

Se seikka, että ruhtinaista jok'ainoa asettuu suomalaisten kansain keskuuteen, ei voi mitenkään olla paljas sattumus. Siinä on selvä todistus siihen, että suomalaiset kansat tähän aikaan muodostivat tärkeimmän osan vastaperustettua valtakuntaa sekä että vahvimmat paikat siinä olivat heidän alueillaan. Olhavanjoen suulla oleva Laatokan kaupunki, joka Skandinaavian saduissa tunnetaan nimellä Aldeigiaborg l. Aldegjuborg (muodostunut suomalaisesta sanasta *altokas*),³⁾ oli maantieteellisen asemansa puolesta erittäin huomattava paikka. Sen omistajat saattoivat nimittäin pitää hallussaan koko Novgorodin läntisen kaupan, joka kävi pitkin Olhavanjokea tämän kaupungin ohitse. Paitse sitä oli tämä paikka tärkeä senkin puolesta, että siitä voitiin estää lännestäpäin tulevia vihollisia tunkeumasta valtakunnan sisäosiin. Sekä edellisen että seuraavan ajan tiedot todistavat, että Skandinaavian viikingit ehtimiseen tekivät retkiä Itämeren idänpuolisiinkin maihin, ja läntiset suomalaiset kansat ovat myös ennen pitkää riidassa Novgorodin ruhtinasten kanssa. Tällaisessa asiain tilassa oli luonnollista, että valtakunnan pe-

¹⁾ A. L. Schlözer, Nestor II, s. 191; E. Pabst, Emma rediviva, das ist: Die altestnische Göttin Emma und ihre Sippschaft (Der Kaiserl. Universität Dorpat zum 12:ten December 1852), s. 4. — Toinen Isajoki on vähän etelämpänä ja laskee Velikajaan, jota Virolaiset sanovat „Pihkovan Emajoeksi“ (vrt. A. C. Lehrberg, Untersuchungen, s. 189, muist. 1). Emajögi tavataan muinoin usean virolaisen joen nimenä. Pernun jokeakin sanotaan vielä keskiajan asiakirjoissa Emajoeksi (vrt. Pabst, mainittu teos).

²⁾ E. Kunik, Die Berufung II, s. 135.

³⁾ J. A. Sjögren, Ges. Schr. I, s. 585, muist. 143.

rustajat koettivat ottaa haltuunsa sellaiset paikat, joista näiden retkeilijäin vallattomuutta voitiin ehkäistä.

Valkeajärven kaupunki Vessien maassa oli varmaan myös tämän ajan merkellisimpiä paikkoja Pohjois-Venäjällä. Valkeajärven pohjoispuolella oli äärettömiä metsämaita, joista saatavat turkikset tarjosivat seudun asukkaille runsaita tulolähteitä ja muukalaisille mieluisia kauppatarvikkeita. Šeksnajokea myöten oli täältä helppo päästä Volgan vesistön yhteyteen. Tämän paikan muinaista mainetta todistaa sekin, että arapialaiset kirjailijat tuntevat sen ja sen asukkaat, mutta eivät mainitse mitään Vessien ja Bolgaarin välillä asuvista kansoista. Samojen kirjailijain mukaan olikin Valkeajärven seutu Bolgaarien pohjoisen kauppaliikkeen loppukohta. Sineuksen asettuminen tähän paikkaan todistaa vaan sitä, että tämän ajan Russit osasivat käyttäähä hyödyksensä ne edut, jotka valloitetusta maasta olivat saatavina ja varsinkin pitää hallussaan edullisen kaupan. Sotaisessakin suhteessa oli russilaisvallan vahvistaminen Valkeajärven seuduilla tärkeä. Muistettava on, että Katsaarit Nestorin mukaan verottivat Venäjänvallan perustamisen aikana eteläisiä slaavilaisia heimoja ¹⁾, ja Bolgaarit liikkuiivat kauppamatkoillaan ylisellä Volgalla saakka. Nyt kun järjestetty valtiollinen elämä oli alkanut Länsi-Venäjällä, oli vaan ajan kysymys, milloinkaa alisen Volgan kansain ja tämän uuden valtakunnan kesken riita syntyisi Keski-Venäjän herruudesta. Valkeajärven seuduilla voitiin torjua näitä kansoja tunkeumasta idästäpäin uuden valtakunnan aloille.

Vaikeampi on sanoa, miksikää kolmas veljeksistä Truvor valitsi asuinsijaksensa Izborskin. Itämeren rannikolla asuvien suomalaisten kansain, varsinkin Virolaisten, alammaisuudessa pito vaati ehkä vallan kohdistamista Peipsijärven eteläpuolelle, sitä suuremmalla syyllä, jos Väinänsuun kansatkin kuuluivat perustettuun valtakuntaan. Mahdollisesti tahdottiin myös Izborskista pitäen estää etelämpänä asuvia kansoja (Liettualaislättiläisiä) pääsemästä Peipsijärvelle ja sieltäpäin ahdistamasta valtakuntaa. Henrik Lättiläisen kronikasta tiedämme, että ennen Riian kaupungin perustamista tavallinen kauppatie kävi Väinäjoelta poikki-

¹⁾ *Иаер. II*, v. 6367 (s. 18).

maisain Pihkovaan ¹⁾). Jos uskallamme olettaa, että tämä kauppatie jo Venäjänvallan perustamisen aikana oli olemassa, niin saattoivat kauppaedutkin houkutella Russeja vahvistamaan valtansa Izborskissa. Mainitsimme jo, että tämä paikka mahdollisesti ennen oli skandinaavilainen siirtokunta. Se oli ehkä myös yhtenä syynä siihen, että Izborsk tuli valtakunnan eteläisimmäksi pääkaupungiksi.

Russit siis alkujaan asettuivat yksinomaan suomalaisille aloille sellaisiin paikkoihin, joissa kauppaolot olivat heille edulliset ja joista sekä kukistetut kansat voitiin pitää alammaisuudessa että valtakuntaa suojella naapurikansain hyökkäyksiltä. Ei yksikään ruhtinaista sijoitu Slaavien keskuuteen. Se tosiasia todistaa mielestämme selvästi, että sieltäpäin ei mitään vaaraakaan tarvinnut pelätä.

Suomalaisten ja slaavilaisten kansain asema Venäjänvallan perustamisen aikana on sellainen, että tämän vallan muodostumiseen suomalaiseksi näyttää olevan kaikki ulkonainen mahdollisuus. Lukuivat venäläiset tutkijat, varsinkin tällä vuosisadalla, eivät ole tätä seikkaa myöntäneet, yhtä vähän kuin sitäkään, että tämän vallan perustajat olivat Skandinaaviasta tulleita muukalaisia. Ne ovat kuitenkin historiallisia tosiasioita, joita ei millään syillä voida tyhjäksi tehdä, jos Nestorin kertomusta puolueettomasti arvostellaan. Sen ovat muutamat itäisen naapurimaammeikin historioitsijat tunnustaneet. Niitä oli muun muassa usein mainitsemamme Saveljev, joka paitse sitä ensimmäisenä huomautti itämaisen kaupan vaikutusta Venäjänvallan muodostumiseen. Ja jo ennen häntä lausui eräs Porošin niminen tutkija, joka muuten kaikissa yksityiskohdissakin näyttää antavan Nestorin kertomukselle historiallisen arvon, Venäjänvallan perustamisesta, tarkemmin kuitenkin mielipiteitänsä perustelematta, näin: „Suomalaiset olivat mahtavimmat (роководствующими) Čudien, Merjalaisten, Vessien, Slovënien ja Krivičien muodostamassa kan-

¹⁾ H. L. XI, 7: „missus est — — Alebrandus sacerdos — — in Ugau-niam, requirere bona mercatorum quondam ante Rige edificationem ablata euntibus a Duna versus Plicecowe in vehiculis suis, que Ugaunenses — — in via rapuerant, que multa erant, nongentis videlicet marcis et amplius comparata“.

saliitossa. Ruhtinaat olivat niitä muukalaisia, joita Suomalaiset kutsuivat nimellä Rus. Slaavilaisella kansansuvulla, Slovēneilla, oli toisarvoinen tehtävä heidän kutsumisessaan. Sen näkee jo siitä nimestä, jonka he antoivat tulijoille, sillä he lainasivat sen Suomalaisilta. Alammaisets kutsuivat itseänsä valtiollisessa merkityksessä hallitsijainsa mukaan Russeiksi, niinkuin meidän aikamme Liivinmaalaisia ja muita ulkomailla pidetään Ryssinä.“ — „Sanalla sanoen: silloin syntyi täällä uusi laitos — valtio, jota ennen ei ollut. Suomalaiset olivat sen kummeina (восприемники)“. — „Erittäin tärkeätä on, että tässä kaikki toimivat henkilöt (s. o. kansat) esiytyvät näyttämöllä ja menettelevät itselukin oman luonteensa mukaan. Suomalaisillakin oli siten kerran historiallinen aikansa. Missä se on näyttäytynyt? Siinä, että he kutsuivat muukalaiset, jotka sitten Slaavitkin ottivat (hallitsijoikseen)“. ¹⁾

¹⁾ Журн. Мин. народн. просвѣщ. XXVII, отдѣл. II, с. 57—59.

IV.

Itämeren Suomalaiset Venäjänvallan perustamisen ja saksalaisen valloituksen välisenä aikana.

Edellisessä luvussa olemme koettaneet selittää ne syyt, jotka vaikuttivat Venäjänvallan perustamisen suomalaisten ja slaavilaisten kansain keskuuteen IX:n vuosisadan puolivälissä. Me näimme, että suomalaiset kansat siihen aikaan olivat kieltämättä slaavilaisia etevämmät, ja että kaikki tärkeimmät paikat perustetussa valtakunnassa ensi aikana olivat suomalaisilla aloilla. Historia osottaa kuitenkin, että siitä valtakunnasta, joka täten syntyi, aikojen kuluessa tuli slaavilainen, jossa suomalaiset kansat ovat menettäneet itsenäisyytensä, useat kansallisuutensakkin. Tälläkin seikalla, joka näyttää olevan kaikkien edellytysten vastainen, täytyy olla luonnolliset historialliset syynsä. Koe-tamme niitä seuraavassa etsiä, mutta huomautamme jo heti, että lähteet ovat vaillinaiset. Nestor kirjoitti etusijassa Slaavilaisten kronikan. Eläen kaukana suomalaisten kansain asuinsijoilta mainitsee hän heidät harvoin, tavallisesti vuosikymmenten pituisten väliaikain päästä, ja silloinkin vaan sivumennen. Hänen lyhyet tiedonantonsa ja Venäjän valtakunnan yleinen kehitys antavat kuitenkin jonkunlaisia viittauksia siitä, mikä asema suomalaisten kansain osaksi tässä valtakunnassa tuli.

Nestor kertoo, että Sineus ja Truvor kuolevat kahden vuoden kuluttua, Rurik yksinensä perii vallan ja tekee Novgorodista pääkaupungin. Siten siirtyi valtakunnan pääpaino jo Rurikin aikana slaavilaiselle alalle. Niistä läänityksistä, jotka Rurik „miehillensä“ antaa, käy selville, että Merjalaisetkin ovat jo tämän vallan alammaisuudessa. Sekä Laatokka että Izborsk, joidenka pääväestö vielä tähän aikaan lienee ollut suomalainen

ja mahdollisesti olisi voinut aikaa myöten vaikuttaa valtakunnan olojen muodostumiseen, ovat nyt jo menettäneet merkityksensä vallan keskuspaikkoina. Sen sijaan nousee Polotsk Krivičien maassa jo Rurikin aikana huomattavaan asemaan. Tämä seikka tuskin voi olla paljas sattumus. Mahdollisesti johtui se siitä, että Virolaiset jo tähän aikaan valtakunnan yhteydestä luopuivat. Aikakirjat tosin eivät sitä mainitse ja nekin paikat, joissa Čudit myöhemmin tulevat esille, ovat niin lyhyitä ja epäselviä, että niiden nojalla on vaikea päättää, kuinka laajalta suomalaisia kansoja tällä nimellä tarkoitetaan. Se seikka, että Rurikin jälkeläinen Oleg vahvistaa valtansa Krivičien maassa, viittaa ehkä siihen, että hallitsijat tahtoivat turvata valtakuntaa Itämeren rannikolla asuvia kansoja vastaan. Joka tapauksessa ovat nämät kansat jo Rurikin aikana siinä asemassa, että he ovat menettäneet kaiken osallisuuden valtakunnan olojen järjestämisessä ja mahdollisuuden suuremmalla lukumäärällään vaikuttaa hallitsevain Russian kansallisuuteen. Nämät edut joutuvat nyt, kun hallitseva kansanluokka siirtyy pois suomalaiselta alalta, yksinomaisesti Slaavilaisille.

Ja olot kehittyvät yhä eteenkinpäin samaan suomalaisille kansoille epäedulliseen suuntaan. Nestor kertoo, että jo Rurikin aikana kaksi mahtavaa miestä, Askold ja Dir, lähtivät Konstantinopeliin, mutta pysähtyivät matkallansa Kijevissä. He saivat tämän paikan haltuunsa ja heidän luoksensa kokoontui paljon Varjaageja. He alkoivat hallita Poljanien maassa samaan aikaan, jolloin Rurik hallitsi Novgorodissa ¹⁾. Täten muodostui jo Venäjänvallan alussa mahtava skandinaavilainen siirtokunta Kijeviinkin.

Kun sitten Rurik v. 879 kuoli, peri hänen alaikäinen poikansa Igor vallan, ollen alussa sukulaisensa Olegin holhouksen alaisena. V. 882 tämä Oleg kokosi paljon sotaväkeä, jossa mainitaan Varjaageja, Čudeja, Slověneja, Merjalaisia, Vessejä ja Krivičejä, valloitti ensin kaupunkeja Krivičien maassa ja vahvisti valtansa niissä, sai sitten haltuunsa Kijevinkin ja asettui siihen asumaan. Kijevistä tuli nyt „kaikkien venäläisten kaupunkien äiti“ ja siitä tehtiin valtakunnan pääkaupunki. Ja muutenkin näyttää Olegin aikana valtakunnan hallitus tulleen paremmin

¹⁾ *Иаер. II*, v. 6370 (s. 19—20).

järjestetyksi ja eri kansat saatetuiksi entistä kovempaan vallan-
alaisuuteen. Oleg perusti nimittäin uusia kaupunkeja sekä teki Slo-
vënit, Krivičit ja Merjalaiset veronalaisiksi. Ne slaavilaiset heimot,
jotka vielä elivät itsenäisinä Kijevin pohjoispuolella, kukisti hän
myös ja pakotti heidätkin maksamaan veroa. Sitten taisteli hän
onnellisesti etelämpänä asuvien slaavilaisten kansain kanssa ¹⁾.
Verona lienee otettu etupäässä turkiksia. Niitä ainakin näyttä-
vät slaavilaiset kansat suorittaneen. Drevljanit esim. maksoivat
Olegille yhden mustan näädännahan asutulta talolta eli savulta.
Jonkun kerran mainitaan hunaja ja rahatkin veron suorittamisen
välikkappaleina. Niin maksoivat Radimičit Olegille „killingin“ ta-
lolta, Vjatičit Katsaareille saman veromäärän jokaiselta auralta ²⁾.
Suomalaisten kansain verotusoloista ei Nestorilla ole tarkempia
tietoja, mutta luultavasti kannettiin sielläkin etupäässä eläinten
nahkoja.

Mainittuansa Olegin toimista Kijevissä ja hänen taisteluis-
tansa sen ympäristöllä asuvia slaavilaisia kansoja vastaan, Nes-
tor ei toistakymmeneen vuoteen tiedä hänen hallitusajaltansa
mainita mitään. Luonnollista on silloin, että hänen tietonsa suo-
malaisista kansoista ovat vielä niukemmat. V. 907 teki Oleg
2000:lla laivalla, joissa sanotaan olleen 40 miestä itsekussakin,
mainion retkensä Konstantinopeliin. Hänellä oli ratsuväkeäkin
muassaan ja hänen sotajoukossaan mainitaan, paitse Varjaageja ja
useita slaavilaisia kansoja, myös Čudeja ja Merjalaisia ³⁾. Mitä
Čudeilla tässä tarkoitetaan, emme ota ratkaistaksemme. Suuri
mahdollisuus on, niinkuin jo huomautimme, että Itämeren suo-
malaiset kansat jo Olegin hallitusaikana ovat jollakin tavalla
valtakunnan yhteydestä erillään. Jos niin on laita, niin he eivät
liene ottaneet osaa Olegin retkiin. Hänen seuraajansa Igorin
aikana (912—45) ei suomalaisia kansoja venäläisissä lähteissä
sanallakaan mainita. Kruse arvelee, että Itämeren suomalaiset
kansat silloin Venäjän vallasta irtautuivat ja että he senvuoksi
Igorin retkistä puhuttaessa ovat jääneet mainitsematta ⁴⁾.

¹⁾ *Лавр. Л.*, v. 6387, 6390—93 (s. 22—24). Vrt. *Н. Карамзинъ*,
Истор. I, s. 126—28; *E. Bonnell*, *Chronogr.*, Comm., s. 14—15.

²⁾ *Лавр. Л.*, v. 6391, 6393, 6454, 6472 (s. 23, 57, 63).

³⁾ *Лавр. Л.*, v. 6415 (s. 29—31).

⁴⁾ *Fr. Kruse*, *Ur-Geschichte des ehstn. Volksstammes*, s. 477.

Sekä Oleg että Igor käyttävät koko hallitusaikansa valtakunnan eteläisten osain valloittamiseen ja sikäläisten olojen järjestämiseen. Pohjois-Venäjän kansoista ei heidän historiaansa senvuoksi ole liittynyt sanottavia tietoja. Vasta Igorin puoliso Olga, hoitaen valtakunnan hallitusta poikansa Svjatoslavin holhjana, käänsi huomionsa pohjoisille rajamaillekin. Hän teki nimittäin v. 947 matkan laajan valtakunnan pohjoisosiin, käyden Novgorodissa, Pihkovassa y. m. Tällä matkalla sanotaan hänen muun muassa järjestäneen verotusolot ja jakaneen maan pogosteihin Msta- ja Laukaanjoella ¹⁾. Viimeksi-mainitun joen varrella asuivat luultavasti Vatjalaiset, jotka kuitenkin jo ennen lienevät olleet veronalaisia. Epätietoista on, ulottuivatko Olgan toimet läntisempäin suomalaisten kansain aloille. Heidän riippuvaisuutensa Novgorodin vallasta näyttää tähän aikaan olevan niin vähäinen, etteivät Venäläiset tuntuvammin liene päässeet heidän oloihinsa vaikuttamaan. Ja muuten oli ainakin Virolaisilla ja Kuurilaisilla jo olemassa kihlakuntalaitos, kihlakuntain keskuspaikkana oli linna ja sen ympärillä luultavasti isompi kylä. Pogostalaitoksen perustamiseen siellä ei siten liene ollut sanottavaa aihetta. Ainakin myöhemmin näyttää venäläinen pogosta ja suomalaisten kansain kihlakunta merkitsevän jotenkin samaa ²⁾.

Sotaisen Svjatoslavin aikana, joka hallitsi vuoteen 972, on väitetty Virolaisten, Liiviläisten, lätiläisten ja liettualaisten kansain maksaneen Venäläisille veroa ³⁾, mutta asia näyttää epäilyttävältä. Valtakunnan pohjoisosista ei tämänkään hallitsijan

¹⁾ *Лавр. Л.*, v. 6455 (s. 58—59): „и устави по Мьстѣ повосты (пogосты) и данн и по Лузѣ оброки и данн“; —. Porogost'-sana on johtunut germaanilaisperäisestä roost' (vieras, porogost' = olla vieraisissa). Alkujaan tarkoitettiin tällä nimellä jonkunlaisia majapaikkoja, joissa ruhtinaalliset henkilöt ja luultavasti virkamiehetkin maaseudulla, liikkueensa asuivat. Myöhemmin tuli sama nimi merkitsemään pienempiä hallinnollisia ja kirkollisiakin alueita. *E. Kunik* (*Bielenstein*, *Die Grenzen*, s. 295—96). Lätinkielessä merkitsee sana *pagasts* vieläkin „Kirche mit den zugehörigen Ländereien, Dorfbezirk, Amtsbezirk“ (m. p., s. 294). Vrt. *К. А. Неволлинъ*, *О пят. и погост. новгор.*, s. 69—111.

²⁾ *E. Kunik*, m. p., s. 296. Pähkinäsaaren rauhakirjassa ovat pogost ja kihlakunta selvästi merkitykseltään samat. Rauhakirjan latinankielisessä ja ruotsalaisessa kappaleessa on pogost-sanalla sijalla gislalag. *O. S. Rydberg*, *Sverges traktater*, Stockholm 1877, I, s. 439 seur.

³⁾ *E. Bonnell*, *Chronogr.*, Comm., s. 15 (*Butkovin* mukaan).

ajoilta ole tietoja säilynyt. Se käy mielestämme kuitenkin selville, että Kijevin ruhtinaan valta Novgorodin seuduilla tähän aikaan oli jotenkin vähäinen. V. 970 pyysivät nimittäin Novgorodilaiset Svjatoslavilta omaa ruhtinasta, aikoen muussa tapauksessa itse valita sellaisen. Nestorin kertomuksesta selviää, että Kijevin suuriruhtinaat eivät olleet halukkaat Novgorodiin lähtemään. Se saattoi ehkä johtua siitä, että sikäläiset olot olivat rauhattomia ¹⁾. Vihdoin sinne lähti Venäjän historiassa mainio Vladimir. Hänenkään toimistaan Novgorodissa ei Nestor anna tarkempia tietoja. Skandinaavilaisista lähteistä tiedetään kuitenkin, että hän osasi pitää Novgorodin naapurikansat alammaisuudessa, sillä ainakin maksavat Virolaisetkin hänelle veroa jo heti, kun hän on uuteen toimeensa ryhtynyt ²⁾.

V. 997 tämä Vladimir pakeni Novgorodista Skandinaaviaan, peläten veljeänsä Jaropolkia, joka Svjatoslavin kuoltua veljensä surmaamalla oli anastanut yksinvallan Kijevissä. Kolmen vuoden kuluttua Vladimir palasi Venäjälle, sai Varjaagien avulla takaisin entisen valtansa Novgorodissa ja alkoi varustautua sotaan veljeänsä vastaan. Sitä ennen koitti hän hankkia itselleen liittolaisen. Polotsk Väinäjoen varrella oli nimittäin tähän aikaan erityisenä ruhtinaskuntana, jota hallitsi Ragnvald (Nestorilla: Rogvolod) niminen „meren takaa“ ehkä noin v. 960 tullut Varjaagi. Todennäköistä on, että Lättiläiset, Liiviläiset ja muut Väinän varrella asuvat kansat olivat alammaisuuden suhteessa mainittuun ruhtinaskuntaan. Tähän aikaan oli mahdollisesti jo olemassa muitakin linnoitettuja paikkoja Väinäjoen varrella, niinkuin Kokenhusen, Gercike, Ascheraden, jotka myöhemmin mainitaan, mutta joiden syntyperästä ei ole tarkempia tietoja. Epäilemättä olivat tämänäikaaiset Polotskilaiset vilkkaassa yhteydessä Skandinaavilaisten kanssa, koskapa heidän ruhtinaansakin oli „meren takaa“ kotoisin, ja luonnolliselta tuntuu silloin, että he turvatakseen liikettänsä Väinäjoella perustivat sen varrelle puheenalaisia linnoituksia ³⁾.

Vladimir tahtoi nyt, niinkuin jo mainitsimme, Ragnvaldista liittolaista ja kosi hänen tytärtänsä, mutta kun se ei onnistunut,

¹⁾ Vrt. *Fr. Kruse*, *Ur-Geschichte*, s. 479.

²⁾ *Olavi Trygvenpojan satu*: 6 (*A. R. I*, s. 276—77); *Н. Карамзин*, *Ист. I*, s. 206.

³⁾ *E. Bonnell*, *Chronogr.*, *Comm.*, s. 16.

ryhtyi hän sodalla kukistamaan Polotskin ruhtinasta. Vladimirin sotajoukossa mainitaan Varjaageja, Slovēneja, Čudeja ja Krivičejä. Hän sai Polotskin haltuunsa ja surmasi Ragnvaldin. Sitten hän vei sotajoukkonsa Kijeviin, surmautti veljensä ja pääsi siten Venäjän yksinvaltiyaaksi ¹⁾).

Ne Čudit, jotka mainitaan osallisina Vladimirin sotaretkillä, voivat tarkoittaa Virolaisiakin, koska he jo ennen Vladimirin pakenemista Skandinaaviaan maksoivat hänelle veroa. Polotskin ruhtinaskunnan kukistumisen jälkeen joutuivat alisen Väinän varrella asuvat kansat nähtävästi myös hänen valtaansa. Nestor kertoo vielä, että Vladimir, vahvistettuansa valtansa Kijevissä ja kääntäytyänsä kristinuskoon, perusti eteläisille slaavilaisille aloille kaupunkeja ja sijoitti niihin „parhaita miehiä“ Slovēnien, Krivičien, Čudien ja Vjatičien joukosta ²⁾). Vaikkeata on sanoa, tarkoittavatko nämät Čudit Itämeren rannalla asuvia Suomalaisia, niinkuin Kruse on väittänyt ³⁾). Bonnell pitää todennäköisenä, että tällä nimellä tarkoitetaan Valkeajärven ja Peipsijärven välillä asuvia, suomalaisia kansoja, ja perustaa mielipiteensä varsinkin siihen, että Vladimir, joka loppuijällänsä oli harras kristitty ja kaikin tavoin koetti saada kristinuskoa valtakuntaansa juurtumaan, tuskin olisi pakanoilla kansoittanut uusia kaupunkeja ⁴⁾). Joka tapauksessa on Krusen väite, että Vladimir muka sijoitti Virolaisia Keski-Venäjälle niin suurissa määrin, jotta Lätiläiset ottivat haltuunsa sen johdosta asukkaita jääneen alan eteläistä ja läntistä Liivinmaata, liian rohkea.

Suomalaisista kansoista ei Nestor Vladimir Suuren ajoilta kerro muuta, kuin mainitsemamme lyhyet tiedot. Järjestettyänsä olot Kijevissä ja omistettuansa kristinuskon Vladimir asetti muutamat pojistansa hoitamaan hallitusta valtakunnan eri osissa. Novgorod, Rostov, Muroma ja Polotsk mainitaan täten muodostuneiden ruhtinaskuntien joukossa ⁵⁾). Novgorodin alueeseen kuuluivat luultavasti Vatjalaiset ja mahdollisesti Virolaisetkin, jotka Vladimirin hallituksen aikana näyttäivät Venäjän valtakunnan yhteydessä olleen. Väinäjoen varrella asuvat kansat, Liiviläiset

¹⁾ *Jaep. II.*, v. 6478 (s. 67—68), 6485 (s. 74), 6488 (s. 74—80).

²⁾ *Jaep. II.*, v. 6496 (s. 119).

³⁾ *Fr. Kruse*, *Ur-Geschichte*, s. 479, 484.

⁴⁾ *E. Bonnell*, m. p., s. 17.

⁵⁾ *Jaep. II.*, v. 6496 (s. 118).

y. m., olivat niinkuin jo ennen olemme maininneet ehkä Polotskin ruhtinaan aluetta.

Vladimir oli pitkällisissä sodissa Pečenëgien kanssa ja kävi itsekin Novgorodissa v. 997 kokoomassa sotaväkeä näitä vihollisia vastaan tehtäviä retkiä varten ¹⁾). Mahdollista on, että suomalaisetkin kansat saivat siten ottaa osaa niihin sotatapauksiin, joita tähän aikaan suoritettiin Etelä-Venäjällä.

Vladimir Suuren hallitusaika (980—1015) on merkillinen siitä, että hänen aikansa kristinusko tuli valtion uskonnoksi Venäjän valtakunnassa. Kristinusko alkoi levetä Konstantinopolista Kijeviin jo heti Venäjänvallan perustamisen jälkeen. Byzantilaiset lähteet mainitsevat nimittäin, että joku osa Ryssiä jo v. 865—66 kääntyi kristinuskoon ²⁾). Ja siitä sopimuksesta, joka tehtiin Byzantilaisten kanssa v. 945, käy selville, että Kijevissä Igorin aikana oli melkoinen määrä kristityitä ja jo joku kirkko-kin ³⁾). Tunnettu on, että Olga elämänsä lopulla omisti kristinuskon. Mutta Svjatoslav ja vielä Vladimirkkin hallitusaikansa alussa olivat hartaita pakanoita. V. 988 Vladimir, otettuansa selkoa muhamettilaisten, juutalaisten, roomalais- ja kreikkalaiskatoolilaisten pyhistä menoista, kääntyi kreikanuskoon, jonka jumalanpalveluksen loisto häntä viehätti. Epäjumalankuvat Kijevissä hävitettiin ja kaupungin asukkaat kastettiin Dnjepr-virrassa. Vladimir koetti kaikella tavalla edistää valtakunnassansa kristinuskon levenemistä, rakensi kirkkoja ja perusti kouluja nuorukaisten kasvattamista varten ⁴⁾). Uutta oppia levitettiin valtakunnan kaikkiin osiin ja jo ennen vuotta 1000 hävitettiin epäjumalanpalvelus Novgorodistakin ⁵⁾). Tonavan Slaaveilta, joidenka maahan kristinusko kreikkalaiskatoolisessa muodossa oli leventynyt jo IX:llä vuosisadalla, saatiin kreikanuskoisia pappeja ja valmis slavoniankielinen raamatunkäännös. Tällä tavalla tuli Slavoniankieli Vladimirin aikana jumalanpalveluksen kieleksi ja sitten vähitellen sivistyskieleksi yleensä Venäjällä. Hänen poikansa Jaroslav oli harras sivistyksen ystävä, jonka hallitusaikana kristinusko yhä vakaantui. Hän rakennutti kirkkoja ja luostareita,

¹⁾ *Лавр. Л.*, v. 6505 (s. 124).

²⁾ *Н. Карамзинъ*, *Истор.* I, s. 119—120.

³⁾ *Лавр. Л.*, v. 6453 (s. 51—52); *Н. Карамзинъ*, *Истор.* I, s. 155—56.

⁴⁾ *Н. Карамзинъ*, *Истор.* I, s. 210—222.

⁵⁾ *E. Bonnell*, *Chronogr.*, s. 2, *Comment.*, s. 17.

perusti kouluja, muun muassa Novgorodiinkin, ja edisti slavoniankielistä hengellistä kirjallisuutta, toimituttamalla käännöksiä kreikkalaisista teoksista ¹⁾). Sen lisäksi hän kokosi vanhat käytännössä olevat lakitavat Venäjän ensimmäiseksi lakikirjaksi. Siten tuli Slavoniankieli myöskin lainsäädännön kieleksi valtakunnassa.

Nestorin tiedot Itämeren suomalaisista kansoista IX:ltä ja X:ltä vuosisadalta ovat siis jotenkin niukat ja epäselvät. Muutamista pikkuseikoista, jotka vanhemmissa lähteissä ovat säilyneet, voidaan kuitenkin päättää, että heidän merkityksensä varsinkin Novgorodin seudulla vielä Venäjänvallan perustamisen jälkeenkin oli melkoinen. Sitä todistaa se, että osa Novgorodin kaupunkia nimitettiin Vatjalaisten eli Narovalaisten mukaan. Eräs tämän Pohjois-Venäjän pääkaupungin isoimmista kaduista oli Čudilaiskatu ²⁾). Muutamain Novgorodin päällikköjen nimiä on arveltu suomalaisperäisiksi ³⁾). Suomalaisuutta ovat tutkijat myös luulleet löytävänsä nimessä Kolbjag, joka tavataan pari kertaa Venäjän vanhimmassa lakikirjassa. Tämä asia vaatii vähän laajempaa tarkastelua.

Puheenalaiset paikat Jaroslavin laissa osottavat, että Kolbjaagit nauttivat samoja etuoikeuksia Venäjällä, kuin Varjaagit, sekä että molemmilla näillä nimillä tarkoitetut ihmiset ovat edullisemmassa asemassa, kuin valtakunnan muut asukkaat. Mainitun lain 9:s pykälä määrää nimittäin kolmen kriunan sakon sille, joka sysää toisen „joko luotansa tahi luoksensa“. Loukatun tulee näyttää syytöksensä toteen kahdella todistajalla, mutta Varjaagi tahi Kolbjaagi pääsee valalla ⁴⁾). Pykälä on sisällyksensä puolesta vähän epäselvä, mutta siitä näkee kuitenkin sen, että Kolbjaagi ja Varjaagi suoriutui valallaan siinä, missä muut tarvitsivat todistajia. Varjaagien ja Kolbjaagien etuoikeutettu

¹⁾ Н. Карамзинъ, Истор. II, s. 28—29, 42.

²⁾ „Чюдинцева улица“, mainitaan ensi kerran v. 1176 (Ноег. I Л., v. 6684, s. 154).

³⁾ Semmoisina on pidetty esim. Nerevin- ja Vodovik-nimiä. Vrt. Н. Буляевъ, Исторія Новгорода Великаго, Москва 1846, s. 46.

⁴⁾ „Аще ли ринеть мужъ мужа, либо отъ себе, либо къ собѣ: 3 гривнѣ; а видока два выведеть, или боудеть варягъ или колбагъ, то на рогоу.“ М. Владиміръскій-Вудановъ, Христоматія по исторіи русскаго права, Москва 1889, I, s. 26.

asema käy vielä selvemmäksi eräästä Jaroslavin lain toisinnosta, jossa puhutaan heidän keskinäisistä riidoistaan. Jos taistelun näkijää ei ole ja asianomaiset eivät ole kristityitä, saavat he tehdä valan oman uskonsa mukaan taikka heittää asiansa arvan ratkaistavaksi. Siten syylliseksi joutuneen on siten suoritettava säädetty sakkomäärä ¹⁾. Jaroslavin lain 10:ssä pykälässä sanotaan, että jos karannut orja saa suojelusta Varjaagin tahi Kolbjaagin luona eikä häntä kolmen päivän kuluessa anneta isännälleen, saa omistaja, jos orjan olopaikka kolmantena päivänä saadaan tietää, karanneen takaisin ja kolme kriunaa kärsimästensä vääryydestä ²⁾.

Paitse mainituissa Jaroslavin lain kohdissa on Kolbjaagien muisto säilynyt muutamissa paikannimissä XVII:ltä vuosisadalta. Tihvinin kaakkoispuolella olevaa seutua mainitaan Kolbjaagien nimellä v. 1634 ja samoin on Pihkovan tilikirjoissa eräs useampia kyliä käsittävä paikkakunta v. 1654 ja 1676 heidän mukaansa nimitetty ³⁾.

Tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että nämät Venäjän Kolbjaagit ainakin nimensä puolesta ovat samaa väkeä, kuin islantilaisien satujen Kylfingit, jotka IX:llä vuosisadalla esiytyvät Lapissa ⁴⁾. Siellä tapasi heidät verotusmatkalla ollessaan Harald Kaunotukan läänitysmies Torulf Kveldulfinpoika. Heidän sanotaan tulleen idästäpäin, käyneen kauppaa Lappalaisten kanssa ja ryöstelleen heidän maatansa. Torulf, jolla oli muassaan 90 miestä, alkoi ahdistaa Kylfingejä, surmasi koko heidän sadan miehen suuruisen seurueensa ja sai paljon saalista ⁵⁾. Muutamia

¹⁾ „Оже будетъ варягъ или коlobягъ крещенія не имѣя, а будетъ има боя, а видока не будетъ, ити има на роту по своей вѣрѣ, а любо на жребіи, а виноватый въ продажѣ, во что и обложатъ. *М. Владимірскій-Будановъ*, т. р., с. 44.

²⁾ „Аще ли челядинъ съкрыется, любо оу варяга, любо оу коlobяга, а его за три дни не выведоуть, а познають ѥ въ третій день: то изымати емоу свои челядинъ, а три гривнѣ за обиду.“ *М. Владимірскій-Будановъ*, т. р., с. 26; *J. P. G. Ewers*, Das älteste Recht der Russen, Dorpat 1826, s. 267—68.

³⁾ Климецкий порогъ (n. 40 virstaa Tihvinistä kaakkoonpäin) въ *Колобязяхъ* (v. 1634). Pihkovan tilikirjoissa mainitaan „*Колбежницкая губа*.“ *П. Мрочекъ-Дроздовскій*, Исслѣдованія о русской правдѣ, II, Москва 1885, s. 176—77.

⁴⁾ *P. A. Munch* (*A. R.* II, s. 248—49 ja *Samlede Afhandlinger*, Christiania 1875, III, s. 438—440); *V. Thomsen*, Ryska rik. grundl., s. 112.

⁵⁾ *Egilssaga*: 10 (*A. R.* II, s. 248—49).

kertoja tavataan Kylfing maannimenä (Kylfingaland) islantilaisissa maantieteellisissä teoksissa XII:lta vuosisadalta ja sen sanotaan silloin merkitsevän samaa, kuin Gardariki¹⁾. Se näyttää siis myöhemmin tarkoittavan koko Länsi- ja Luoteis-Venäjää.

Eri mielipidettä on oltu siitä, mitä kansaa nämät Kylfingit olivat. Munch väitti ensin, että tällä nimellä tarkoitettiin jotain suomalaista kansaa, ehkä Nevajoen ja Tallinnan välisen rannikon asukkaita, ja huomautti, että Tallinnan nimi Venäjän kronikoissa on Колывань. Myöhemmin hän peruutti tämän mielipiteensä eikä enää pitänyt Kolbjaageja minään erityisenä kansana, vaan väitti, että hekin, samoinkuin Varjaagit, muodostivat jonkunlaisen sotilaskunnan, joka ruhtinaan käskystä jo IX:llä vuosisadalla kulki Lappalaisiakin verottamassa²⁾. Skandinaavilaisina pitää heitä myös Miklosich, jonka mielipiteen mukaan Venäjälle muuttaneet Skandinaavilaiset olivat kolmea lajia: Russeja, Kolbjaageja ja Varjaageja. Heitä kutsuttiin eri nimillä senvuoksi, että he olivat eri aikoina Venäjälle muuttaneet ja siellä asettuivat eri seuduille. Varjaagit pysyttelevät etupäässä Itämeren rannikolla, Kolbjaagit asuivat ehkä Tihvinin ja Pihkovan välisellä alalla; Russit tunkentuivat etelämmäksi, jossa Kijev oli heidän pääpaikkojaan. Sieltä levisi heidän nimensä joka suunnalle ja tuli vähitellen slaavilaisenkin väestön yleisnimeksi. Kijevin Russit ottivat kristinuskon, ennenkuin Varjaagit ja Kolbjaagit. Senvuoksi sanotaankin viimeksi-mainittuja Jaroslavin laissa pakoiksi (крещенія не имѣя)³⁾.

Munchin mielipidettä vastaan voi muistuttaa sen, että jos Kylfingit muodostivat Venäjällä ruhtinasten palveluksessa olevan sotilaskunnan, niin on mielestäni mahdoton selittää heidän esiintymistensä Lapissa, sillä ei ole minkäänlaisia todistuksia eikä edes todennäköisyyttä siihen, että Venäläisten vaikutus IX:llä vuosisadalla millään tavalla olisi ulottunut Lapin tuntureille. Lienee senvuoksi oletettava, että Kylfingit ovat joku Länsi-Venäjällä asuva varsinainen väestö, sitä suuremmalla syyllä, kun

¹⁾ „Kylfingaland, þat köllum vēr Gardariki“ (apotti Nikolaan maantieteessä 12:lta vuosisadalta; *A. R.* II, s. 401). Vrt. *Werlauff*, *Symbolae ad geographiam medii aevi ex monumentis islandicis*, Hauniae 1821, s. 9; *Rimbegla* (*Björnsenin* laitos) III, c. 9, § 32 (*Heinzelin* mukaan).

²⁾ *A. R.* II, s. 248—49 ja *Samlede Afhandlingar* III, s. 437—44.

³⁾ *V. Jagić*, *Archiv für slav. Philologie* X, s. 3 seur.

Islantilaiset myöhemmin heidän nimensä mukaan nimittivät koko Gardarikiä. Kansannimi voi muuttua laajan maankin nimeksi, mutta tuskin tarjoo historia esimerkkiä siitä, että jokin maa olisi nimitetty siinä palvelevan kansallisuudeltaan vieraan vähälukuisen sotilaskunnan mukaan.

Kylfingeiksi nimittivät Islantilaiset siis IX:llä vuosisadalla jotakin Lappalaisia ahdistavaa Venäjän kansaa, mutta mitä? Kylfing-nimi voi johtonsa puolesta tarkoittaa melkein mitä tämän-aikaista Venäjän kansaa tahansa, sillä se merkitsee vaan jonkunlaisia „nuijamiehiä.“ Se johtuu nimittäin sanasta *kolfr* (vaaja) tahi *kylfa* (nuija) ja on luultavasti muodostettu niistä aseista, joita tällä nimellä tarkoitettu kansa käytti tutustuessaan Skandinaavilaisiin ¹⁾. Kylfingien kansallisuutta määritessä kiintyy ajatus itsestään Karjalaisiin, jotka jo silloin lienevät olleet Lappalaisten naapureina ja siten maantieteellisen asemansa puolesta helposti saattoivat tulla tekemisiin heidän kanssaan. Ainakaan ei mielestäni mikään vastusta sitä olettamusta, että ne Kylfingit, jotka Torulf tapasi Lapissa, olivat Karjalaisia.

Sillä ei ole sanottu, että XI:llä vuosisadalla mainitut Kolbjaagit ovat samaa väkeä muuten, kuin nimensä puolesta. Huomattava on, että Kolbjaagit mainitaan muodossa *Κουλιγγοι* byzantilaisissakin asiakirjoissa vuosilta 1074 ja 1079 ja tarkoittavat silloin, samoin kuin Varjaagit ja Russitkin, Kreikan keisarikunnassa palvelevia palkkasoturijoukkoja ²⁾. Uskomattomalta tuntuu, että suomalaiset kansat olisivat palvelleet Kreikan keisarien armeijoissa, eivätkä he Venäjälläkään enää XI:llä vuosisadalla olleet siinä asemassa, että ne etuoikeudet, joita Kolbjaagit Jaroslavin

¹⁾ Vrt. R. Heinzel (Sitzungsber. der Wiener Akademie 114, 1887, s. 502 seur.); V. Thomsen, Ryska rik. grundl., s. 112.

²⁾ — — — — ἐξκουσενθήσονται (ἡ οἰκία καὶ τὰ κτήματα) καὶ ἀπὸ μιτᾶτων ἀρχόντων ταγματικῶν ἢ Θεματικῶν, ἔτι τε Ῥῶς, Βαράγγων ἢ Κουλιγγῶν ἢ Φράγγων ἢ Βουλγάρων ἢ Σαρακηνῶν.“ Toisessa kohdassa sanotaan: ἐξκουσενθήσεται ἡ τε δηθεῖσα ἅπανα νῆσος (Πάτμος) — — — ἀπὸ τε μετᾶτων ἀρχόντων ταγματικῶν καὶ Θεματικῶν, ῥωμαϊκῶν τε παραταγῶν καὶ ἐθνικῶν, ἔτι τε Ῥῶσῶν, Βαράννων (Βαράγγων), Κουπλίννων (Κουλιγγῶν), Ἰγγλίνων, Φράγγων, Νεμίτζων, Βουλγάρων, Σαρακηνῶν, Ἀλανῶν, Ἀβασγῶν, Ἀθανάτων (Ἀθαμάνων?) καὶ λοιπῶν ἀπάντων Ῥωμαίων τε καὶ ἐθνικῶν, — —. Asiakirjat on julaistu täydellisinä kokoelmassa: Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana collecta ediderunt Fr. Miklosich et I. Müller. V., s. 135, 138. F. Miklosich (Jagić, Archiv X. s. 4—5).

lain mukaan nauttivat, soveltuisivat heihin. Nimen merkitys on siten IX:n vuosisadan Kylfingien ajoista nähtävästi muuttunut. Mainitut byzantilaisten asiakirjain otteet todistavat, että Kulpingit ovat aivan samassa asemassa, kuin muut kansat: Russit, Varjaagit, Ranskalaiset, Englantilaiset, Saksalaiset, Bolgaarit, Alanit y. m. He edustavat siis Kreikassakin jotakin erityistä kansaa. Heinzel huomauttaa, että puheenalaisista byzantilaisista asiakirjoista Venäjän Slaavit kerrassaan puuttuvat, ja arvelee, että Kulpingit ehkä tarkoittavat heitä. Venäjän slaavilaiset asukkaat saattavat kyllä jo tähän aikaan sisältyä Russien nimeenkin, mutta mahdottomalta ei Heinzelin mielipide kuitenkaan tunnu. Luultavaa on, että Venäjällä varsinkin XLII:n vuosisadalla, jolloin skandinaavilaiset Russit suureksi osaksi olivat germaanilaisen kansallisuutensa menettäneet, jo oli olemassa Slaavilaistenkin keskuudesta kohonnut etevämpi kansanluokka. Se asetettiin ehkä Jaroslavin laissa oikeutensa puolesta Varjaagien rinnalle, ja samoin kuin viimeksi mainitut saattoi sekin palvella byzantilaisessa armeijassa. Se seikka, että vanha Kylfing-nimi tällä tavalla mahdollisesti siirtyi kerrassaan toisen kansan nimeksi, saa luonnollisen selityksen, kun muistamme, että Skandinaavilaiset olivat muodostaneet tämän nimen siitä asevarustuksesta, jota joku Venäjän itäisillä rajamailla asuva kansa, ehkä Karjalaiset, käytti. Määrättyä kansallista merkitystä sillä siten ei alkujaankaan ollut. Samaa nimeä saattoivat Venäjälle muuttaneet Skandinaavilaiset käyttää mistä kansasta tahansa, jonka varustus muistutti vanhoja „nuijamiehiä.“ Sillä tavalla on alkujaan ehkä Suomalaisia tarkoittava Kylfing-nimi voinut Venäjällä asuvien Skandinaavilaisten kautta muuttua Slaavien nimeksi ja semmoisena tulla Kreikassakin tunnetuksi.

Miklosichin mielipide, että Kylfingit (Kolbjaagit) ovat Skandinaavilaisia, ei pitäne paikkaansa, sillä siinä tapauksessa voisi odottaa, että Nestorkin, joka niin monessa kohden puhuu Russeista ja Varjaageista, heistäkin jotain mainitsisi. Kolbjaageista ei hän eivätkä hänen jälkeisensä kronikkain kirjoittajat puhu mitään, ja siinä on lisätodistus siihen, että Kolbjaagit eivät olleet vierasta väkeä, joka Russien ja Varjaagien tavoin olisi Slaavien ulkonaisiin oloihin tuntuvammin vaikuttanut. Yleensä pitävät Venäjän kronikankirjoittajat melkein yksinomaan silmällä valtakunnan ulkonaista kehitystä. Yhteiskunnallisiin oloihin he verraten harvoin kajoovat ja eri kansanluokkain suhteet toi-

siinsa eivät ole ensinkään joutuneet heidän huomionsa esineiksi. Senvuoksi jäivät Kolbjaagitkin heidän teoksissaan mainitsematta, jos he, niinkuin mielestämme on syytä luulla, muodostivat Venäjällä etevämpään asemaan kohonneen slaavilaisen kansanluokan.

Kylfingaland, väittää Miklosich, tuli merkitsemään samaa kuin Gardariki senvuoksi, että Kylfingit (Kolbjaagit) olivat Skandinaaviasta kotoisin. Luonnollisempi selitys siihen, että Kylfingaland ja Gardariki Islantilaisten kesken myöhemmin merkitsevät samaa, saadaan, kun muistetaan, että Kylfingaland alkujaan merkitsi jotain Venäjän läntistä rajamaata, ehkä Karjalaa. Siitä saattoi sama nimi helposti levetä laajemmallekin alalle ja tulla vihdoin koko Länsi-Venäjän yleisnimeksi.

Suomalaisten kansain historiaan eivät Kolbjaagit luullaksemme kuulu. Epäiltävää on, onko heidän nimensä missään suhteessa Kaleva-nimeenkään, johonka sitä joskus on sovitettu ¹⁾.

Edellisillä lehdillä olemme maininneet ne tiedot, jotka venäläiset lähteet antavat suomalaisista kansoista puolentoista vuosisadan kuluessa Venäjänvallan perustamisen jälkeen. Siitä, että näitä tietoja on niin vähän, käy selville, että suomalaiset kansat heti jäivät valtakunnan päätapausten ulkopuolelle eivätkä saaneet tilaisuutta olla osallisina sen olojen muodostamisessa. Jo lopulla IX:ttä vuosisataa valtakunnan ala laajenee yhä kauvemerkiksi eteläänpäin. Sen pääkaupunkina on jo silloin Kijev, kaukana suomalaisten kansain asuinsijoilta. Slaavilaiset pääsevät siten yhä vaikuttavampaan asemaan sen mukaan kuin kansallinen eroitus heidän ja vähälukuisempain Russien väliltä ajan oloon haihtuu ja historiallisten tapausten näyttämö siirtyy etelämmäksi. Jo silloin, kun Oleg teki Kijevin pääkaupungiksansa, sanoo Nestor hänen luonaan olleen „sekä Varjaageja että Slovēneja, joita kutsutaan Russeiksi.“ ²⁾ Suomalaisista kansoista ei mainita mitään. Kun myöhemmin kreikkalaiskatoollinen oppi tuli valtionuskonnoksi ja Slavoniankieli kirjallisuuden, lainsäädännön, kirkon ja koulun alalla käytäntöön, se on maan sivilis-

¹⁾ A. Schiefner (Bull. de l'Acad. Imp. des Sc. de St-Petersbourg V, 1863, s. 179 seur.); R. Heinzel, m. p., s. 505; vrt. A. Ahlqvist, Die Kulturwörter der westf. Sprachen, s. 58.

²⁾ *Иаер. II*, v. 6390 (s. 23).

tyskieleksi yleensä, niin oli slaavilaisuuden voitto varma.¹⁾ Suomalaisen kansain osaksi jäi vaan veronmaksaminen ja sota-väen asettaminen niihin joukkoihin, joita ruhtinaat tarvitsivat levittäessään valtaansa aina laajemmalle, taikka valtakunnan yhteydestä luopuminen²⁾. Itämeren suomalaiset kansat näyttävät tämän seikan käsittäneen, ja he ovatkin tästä vaarallisesta vallasta ajoissa eroamalla kansallisuutensa säilyttäneet.

Mitenkä tämä Virolaisten ja ehkä muidenkin Itämeren rannikolla asuvien suomalaisten kansain eroaminen Venäjänvallasta mahdollisesti jo Rurikin aikana alkoi, olemme koettaneet edellisessä osottaa. Vladimir Suuren hallitessa näyttävät he olevan jossakin yhteydessä muun valtakunnan kanssa. Varmat tiedot todistavat, että he Jaroslavin aikana taas ovat erillään. Mutta ennenkuin ryhdymme esittämään heidän tilaansa XI:llä vuosisadalla, kerromme lyhyesti ne tiedot, jotka länsimaiset lähteet näistä kansoista Venäjänvallan perustamisen jälkeiseltä ajalta antavat.

Se yhteys, joka Rurikin edellisillä vuosisadoilla oli ollut olemassa Skandinaavian ja Itämeren idänpuolisten maiden välillä, jatkui myöhemmin entistä vilkkaampana jo siitä luonnollisesta syystä, että hallitseva ja sivistynein kansanluokka näillä itäisillä aloilla nyt oli skandinaavilainen. Melkein kaikki valtakunnan virkamiehet ja melkoinen määrä sotaväkeäkin Venäjän armeijassa oli nimittäin Jaroslavin aikoihin saakka skandinaavilaista syntyperää. Näille Varjaageille, joiksi Venäjällä palvelevia Skandinaavilaisia sanottiin, täytyi Novgorodilaisten Olegin määräyksen mukaan vuosittain maksaa veroa 300 kriunaa. Se summa suoritettiin aina Jaroslavin kuolemaan saakka³⁾. Igor kutsui Varjaageja meren takaa hankkiessaan lähtöä Konstantinopeliin⁴⁾ ja Vladimir Suuri kävi edellisen mukaan itse heiltä apua pyytämässä sekä sai heidän avullansa entisen valtansa takaisin. Varjaagien avulla myös Jaroslav alkoi kapinan isäänsä vastaan. Nämät auttajat eivät Venäjän palvelukseenkaan antauduttuaan

¹⁾ Vrt. *C. Соловьевъ, Исторія Россіи* I, s. 77—78.

²⁾ Vrt. *J. R. Aspelin*, Suomen suku (Yleinen ihmiskunnan historia II, s. 213—14).

³⁾ *Лавр. Л.*, v. 6390 (s. 23); *Н. Карамзинъ, Истор.* I, s. 126.

⁴⁾ *Лавр. Л.*, v. 6449 (s. 44).

unhottaneet entistä viikinkiluonnettansa. Sitä todistaa selvästi esim. Nestorin kertomus heidän menettelystään Vladimir Suuren aikana Kijevin valloituksen jälkeen ¹⁾).

Sama asia selviää myös islantilaisesta sadustosta, joka tältäkin ajalta sisältää muutamia satunnaisia tietoja Itämeren idänpuolisiin maihin tehdyistä viikinkiretkistä. Huomattava on kuitenkin, että islantilaisten satujen kirjoittajat olivat liian kaukana niiltä seuduin, jotka epäilemättä olivat vilkkaimmassa yhteydessä näiden itäisten maiden kanssa, nimittäin Ruotsin itärannikolta. Sen vuoksi eivät sadut tiedäkkään 800-luvulla muista Ruotsalaisten tekemistä retkistä, kuin jo mainitsemistamme Upsalan kuninkaan Eerikki Emundinpojan „valloituksista“, joista sadunkirjoittaja ikäänkuin sattumalta saa tiedon myöhemmin eläneen ruotsalaisen miehen kertomuksesta. Ja niin on laita vielä seuraavallakin vuosisadalla. Ainoastaan muutamista Norjalaisten retkistä on satujen kautta meille tieto säilynyt. Me voimme kuitenkin olla varmat siitä, että Ruotsalaiset etusijassa näillä itäisillä mailla liikkuiivat. Sitä todistaa sekin seikka, että Torgny Upsalan käräjissä lupaa talonpoikain nimessä auttaa Olavi Sylikuningasta, jos hän ryhtyy hankkimaan takaisin niitä itäisiä alueita, jotka hänen sukulaisensa ja esi-isänsä ovat omistaneet ²⁾). Kerromme seuraavassa ne Norjalaisten tekemät retket, jotka olemme sadustossa tavanneet. Täyttä historiallisten lähteitten arvoa ei niillä ole, mutta luotettavampien tietojen puutteessa kuvaavat ne ajan oloja ja luovat ainakin jotain valoa siihen hämärään, joka muuten verhoaa suomalaisten kansain pakanuuden aikaa.

Yhdeksännen vuosisadan lopulta näistä retkistä ei ole saennottavia tietoja. Norjalaisen Torulf Kveldulfinpojan sanotaan v. 879 tehneen retken Tanskaan, purjehtineen sieltä itämaille ja hävittäneen niitä yhden kesän, mutta saaneen vähän saalista ³⁾). Mainio norjalainen Gänge Rolf teki hävitysretkiä itämaille, ennenkuin hän v. 890:n paikoilla karkoitettiin Norjasta ⁴⁾).

Tanskalaiset kronikat kertovat, että IX:n vuosisadan lopulla kolmas osa Tanskan orjia ja muuta alhaisempaa väkeä lähti koti-

¹⁾ *Laep. II.*, v. 6488 (s. 77).

²⁾ *Olavi Pyhän satu*: 81 (*A. R. I.*, s. 316—17).

³⁾ *A. R. II.*, s. 260.

⁴⁾ *Harald Kaunotukan satu*: 24 (*H. Hildebrand*, *Konunga-boken I.*, s. 85—86).

maastaan ja valloitti Preussin, Semgallian, Karjalan (Kuurinmaan?) ja „monet muut maat“ sekä jäi niille seuduin asumaankin¹⁾. Siitä järjestyksestä, missä maat luetellaan, nähdään, että Karjala tässä merkinnee Kuurinmaata²⁾. Tämä tapaus on asetettu v. 870:n paikoille³⁾. Kronikkain kertomuksesta päättäen oli se varsinainen maastamuutto, eikä mikään tilapäinen ryöstöretki. Vaikeata on käsittää tätä germaanilaisen väestön muuttamista Itämeren itäpuolelle, sillä Tanskalaisten siirtyminen tapahtuu kronikkain kertomusten mukaan liian etelään, voidakseen olla jotain hämärää muistoa ruotsalaisen väestön asettumisesta Viron rannikolle ja saarille. Eikä puheenalainen ruotsalainen asutus ijältäänkään liene niin vanha, että tämä kronikkain tiedonanto siihen soveltuisi.

Ryöstöretkillä Itämeren itäpuolella käyvät myös Harald Kaunotukan Halfdan-nimiset kaksoispojat X:n vuosisadan alussa. He joutuivat Vironmaalla kovaan taisteluun, joissa toinen heistä menetti henkensä⁴⁾. Samanlaiselle retkelle lähti Eerikki Verikirves 12-vuotiaana. Hän hävitteli viidellä laivalla yhtä mittaa neljä vuotta (luultavasti vuosina 913—17) Itämeren rantamaita, „itämaita, Ranskaa, Frislantia ja Saksantia“⁵⁾.

Merkillisempiä ja monessa suhteessa tämänaikaaisia oloja valaisevia ovat kertomukset Norjalaisten Torulfin ja Egilin, Skallagrimin poikain, itämaille tekemistä retkistä X:lta vuosisadalta. Kerran purjehti Torulf erään toverinsa kanssa Itämeren itäpuolelle. Retkeilijäin sanotaan tuoneen sieltä paljon saalista. Heidän laivassaan oli 12—14 soutajaa kummallakin puolen. Laivamiehiä oli retkellä muassa kaikkiaan noin 30⁶⁾. Toisen kerran lähtivät Egil ja Torulf yhdessä Kuurinmaalle. Kun Egil-

¹⁾ *Annales Ryenses* (Pertz, Mon. Germ. histor. XVI: 398): „Lothønøknut, filius Erici Barn. Huius tempore quilibet tertius de servis et pluralibus hominibus exivit de regno; et venientes, totam Pruciam, Semigaliam et terram Carelorum aliasque quam plures terras subiugarunt sibi, et delectati terrarum ubertate noluerunt redire, sed ibi remanent usque in praesentem diem“. Vrt. *Petri Olai Chron.* (Langebek, Script. rer. danicar. I, s. 114).

²⁾ Vrt. *Yrjö Koskinen*, Sur l'antiquité des Lives, s. 22.

³⁾ *J. Steenstrup*, Normannerne, Kjøbenhavn 1876, I, s. 194.

⁴⁾ *Harald Kaunot. satu*: 33 (*A. R.* I, s. 269).

⁵⁾ *Harald Kaunot. satu*: 34 (*A. R.* I, s. 270).

⁶⁾ *A. R.* II, s. 260.

sadussa säilynyt seikkaperäinen esitys tästä retkestä antaa monta huvittavaa tietoa Kuurilaisten elämästä ja oloista siihen aikaan, lainaamme tähän kertomuksen pääpiirteet.

Eerikki Verikirveen hallitessa (luultavasti v. 925) lähtivät mainitut Norjalaiset isolla laivalla Itämeren vesille, olivat osallisina monissa tappeluissa ja saivat paljon saalista. Tultuansa Kuurinmaalle tekivät he asukasten kanssa rauhan puoleksi kuu-kaudeksi ja kävivät heidän kanssansa kauppaa. Kun sovittu rauhanaika päättyi, alkoivat he hävittää seutua, nousten eri paikoissa maalle. Kerran tulivat he erään ison virran suulle, josta varjoisa metsä juoksi sisämaahan. Siinä nousivat he maalle ja jakoivat väkensä 12-miehisiin joukkoihin. Metsän takana vähän matkan päässä oli asuttu seutu. Sen he ryöstivät ja surmasivat ihmiset niin tyystin, että ei ollut enää ketään, joka heitä olisi vastustanut. Illalla antoi Torulf joukkonsa peräytyä metsään. Kun hän siellä tarkasti miehensä, ei Egiliä eikä hänen väkeänsä ollut näkyvissä. Yö oli jo tulossa ja senvuoksi ei kadonneita voitu lähteä hakemaankaan. Egil 12-miehisen joukkonsa kanssa oli käynyt erään metsän läpi ja tullut laajalle tasangolle, joka oli asuttua seutua. Lähellä sitä oli eräs talo. Sinne menivät Norjalaiset ja hyökkäsivät heti rakennuksiin, joita sanotaan olleen paljon. Ihmisiä ei ollut näkyvissä, retkeilijät ottivat kaikenlaista irtainta omaisuutta kenenkään vastustamatta. Paluumatkalla hyökkäsi heidän päällensä iso ihmisjoukko, joka oli asettunut talon ja metsän välimaille. Korkea puu-aitajuoksi talosta metsäänpäin. Egil käski väkensä marssia sitä pitkin, etteivät viholliset voisi ahdistaa heitä joka taholta. Niin tekivätkin Norjalaiset, ollen toisiansa niin lähellä, etteivät viholliset voineet tunkeutua heidän välitsensä. Kuurilaiset ahdistivat heitä ankarasti keihäillä ja nuolilla, antaumatta käsikähmään. Egil ja hänen seuralaisensa kulkivat pitkin aitaa huomaamatta toista puuaitausta, joka tuli toiselta suunnalta ja vähitellen läheni edellistä, kunnes ne vihdoin muodostivat jonkunlaisen risteuksen. Siitä eivät Norjalaiset päässeet enää eteenpäin. Kuurilaisista yksi osa ahdisti heitä aitausten sisällä, toiset kävivät ulkopuolelta miekoilla ja keihäillä heidän kimppuunsa. Haavoitettuina kaikki Norjalaiset vangittiin ja vietiin sidottuina taloon. Tämän talon isäntä oli mahtava, rikas mies ja hänellä oli täysikasvuinen poika. Isäntä ehdotti, että vangit heti surmattaisiin,

mutta poika arveli, että se olisi jätettävä huomiseksi, sanoen syyksi sen, että yö oli jo käsissä, ja vankien rankaiseminen ei senvuoksi tuottaisi mitään iloa. Vangit kahlehdittiin nyt ja pantiin kovaan vankeuteen. Egil sidottiin käsistä ja jaloista eräaseen paaluun, ja huone teljettiin lujasti kiinni. Kuurilaiset kävivät ruokahuoneeseensa (Kúrir gingu inn i stufu ok mötúðust), söivät ja joivat, pitäen iloista elämää. Egil sai vihdoin paalunsa irti revityksi, irroitti ensin itsensä siteistä ja sitten toverinsa. Nyt alkoivat he etsiä ulospääsöpaikkaa. Huoneen seinät oli tehty isoista puuhirsistä. Yhdellä puolen huonetta oli tasainen lautaseinä (skjaldpili flatt). Norjalaiset saivat sen puhkaistuksi ja pääsivät siten toiseen huoneeseen, jota myös hirsiseinät ympäröivät. Altapäin kuulivat he nyt ihmisääniä ja huomasivat lattiassa oventapaisen, joka vei syvään kuoppaan. Sieltä vetivät Egil ja hänen seuralaisensa esille kolme miestä. Ne olivat Tanskalaisia (Aki ja hänen kaksi poikaansa), jotka Kuurilaiset edellisenä kesänä olivat saaneet vangiksi. Aki sanoi edellisenä talvena hoitaneensa isännän taloutta ja nauttineensa hyvää kohtelua. Hänen poikansa eivät mielellään taipuneet olemaan orjina, vaan yrittivät keväällä pakenemaan. Tuuma tuli ilmi ja pakolaiset suljettiin kuoppaan. Aki käski nyt Norjalaisten murtaa toisen lautaseinän. Siten pääsisivät he viljansäilytys-huoneeseen (i kornhlöðu), josta on vapaa pääsy ulos. Egil seuralaisiensa teki niin. Akin neuvosta pakolaiset nyt menivät luhtiin (til loptsins), jossa isäntä tavallisesti nukkui. Tikapuilta, joita myöten sinne noustiin, he näkivät, että luhdin ovi oli auki, sisällä paloi valkea ja palvelijat olivat par'aikaa tekemässä vuoteita. Egil jätti osan väestänsä ulkopuolelle vartioimaan, ettei kukaan päässyt ulos. Itse hyökkäsi hän sisälle ja otti aseita, joita siellä oli paljon. Kaikki sisällä olevat ihmiset tapettiin ja ryöstäjät ottivat itsekukin täyden asepuvun. Eräässä kohden lattiata oli pieni luukku; sytytettyään tulen laskeusivat ryöstäjät maanalaiseen kellariin, jossa oli paljon hopeaa ynnä muita kallisarvoisia tavaroita. Itsekukin otti niitä sieltä kokonaisen kantamuksen. Egil otti ison mesiastian mukaansa. Nyt lähtivät kaikki läheiseen metsään. Egil pysähtyi siellä ja sanoi olevan arvotonta, että he isännän tietämättä salaa olivat ryöstäneet hänen omaisuutensa, ja riensi takaisin taloon. Siellä näki hän palvelijain kantavan keittiöstä astioita ruokahuoneeseen.

Keittiössä paloi iso valkea, jonka yläpuolella oli patoja. Sinne oli kuljetettu isoja puita ja niistä tehty paikkakunnan tavan mukaan nuotio siten, että tuli ensin oli sytytetty puiden päähän, josta se sitten vähitellen leveni yli koko puun. Egil tempasi äkkiä yhden näitä puita, vei sen ruokahuoneeseen ja heitti salaa puun palavan osan ulkokatolle, tartuttaen tulen kattotuohiin, jotka heti syttyivät palamaan. Sisällä-olijat eivät huomanneet mitään, ennenkuin tuli syöksyi katon läpi huoneeseen. Asukkaat hyökkäsivät nyt ovelle, mutta siihen oli kasattu kaikenlaisia tavaroita ja paitse sitä piti Egil siinä vahtia, surmaten ihmisiä sekä kynnyksellä että ovien ulkopuolella. Lyhyessä ajassa paloi koko ruokahuone ja siinä olevat ihmiset saivat surmansa. Egil palasi nyt metsään ja kulki sitten tovereinensa laivoille. Hän vaati itsellensä mesiastian, joka oli täynnä hopeaa. Retkeilijät palasivat nyt takaisin omaan maahansa ¹⁾.

Tässä kertomuksessa tutkijat eivät ole nähneet mitään mahdotonta. Arvokkaita ovat siinä säilyneet tiedot Kuurilaisten rakennuksista, heidän taloudellisista oloistaan, vankien kohtelusta y. m. Retken on arveltu tapahtuneen v. 920 (917), mutta myöhemmät tutkijat asettavat sen vuoteen 925 ²⁾. Muitakin retkiä tekivät nämät veljekset Itämeren idänpuolisiin maihin. Kuurinmaalla sanotaan Egilin muun muassa saaneen Naðr (käärme)-nimisen miekkansa, jonka ominaisuuksia kiitetään erinomaisiksi ³⁾.

Tanskalaisetkin tekivät satujen mukaan tähän aikaan retkiä itämaille. Harald Blåtandin hallitessa (940—85) esim. liikkui Styrbjörn Vahva siellä merirosvona. Tarkemmin ei hänen retkeänsä kerrota ⁴⁾.

Skandinaavian sadut eivät mainitse mitään siitä Ragnvaldista, jonka olemme tavanneet Vladimir Suuren hallituksen aikana Polotskin ruhtinaana. Hänkin oli ehkä Ruotsista kotoisin ja on senvuoksi jäänyt unhotuksiin. Sen sijaan on islantilaisessa sadustossa jotenkin seikkaperäisiä ja valaisevia tietoja sittemmin Norjan kuninkaan Olavi Trygvenpojan olostä Virossa ja Novgorodissa.

¹⁾ *Egilssaga*: 46 (A. R. II, s. 254—260).

²⁾ A. R. II, s. 259; H. *Hildebrand*, Svenska folket under hedna tiden, Stockholm 1872, s. 138—139; O. *Montelius* (Sveriges historia I, s. 305).

³⁾ A. R. II, s. 260.

⁴⁾ *Knytlingasaga*: 2 (A. R. II, s. 128).

Vihollisten vainoomana Olavin äiti Estrid lähti kolmivuotisen poikansa kanssa muutamain kauppamiesten seurassa v. 967 etsimään turvaa veljeltänsä Sigurdilta, joka asui Novgorodissa ja siellä oli kohonnut kunnioitettuun asemaan.

Merellä tapasivat virolaiset merirosvot tämän seurueen, ryöstivät heidän omaisuutensa, surmasivat muutamat matkalaisista, tekivät toiset orjiksi ja jakoivat ne keskenänsä. Nuori Olavi erotettiin nyt äidistään ja joutui kahden seuralaisensa Torulf'n ja Torgilsin kanssa erään Virolaisen Klerkonin haltuun. Torulf oli orjantöihin kykenemätön ja surmattiin siitä syystä. Olavi ja Torgils saivat jäädä eloon. Klerkon vaihtoi heidät hyvään pukkiin Klerk-nimiselle miehelle. Sitten lunasti Olavin kallisarvoisella vaipalla eräs talonpoika Reas, jonka vaimo oli Rekon ja poika Rekoni. Reaksen luona sanotaan Olavin nauttineen hyvää kohtelua. Kaikkiaan oli hän Virossa kuusi vuotta (967—72).

Kerran tuli sitten Sigurd Novgorodista Vironmaalle nostaan Vladimirin puolesta veroa. Hän matkusti ison seurueen kanssa muhkeasti ympäri maata. „Torilla“ näki hän Olavin ja, saatuaan tietää hänen syntyperänsä, lunasti hänet vapaaksi 12:lla (toisin 9:llä) markalla kultaa. Hän vapautti myös Torgilsin ja vei heidät molemmat Novgorodiin. Siellä oleskeli Olavi kokonaista yhdeksän vuotta (973—81). Kerran tapasi hän kaupungin torilla Klerkonin ja surmasi hänet kostaen siten Torulf'n kuoleman¹⁾.

Estrid-kuningatar jäi Viroon orjaksi. Eräänä kesänä purjehti rikas ja mahtava Norjalainen Luden tavaroinensa Viroon kaupantekoon. Hänen sanotaan usein tehneen tällaisia retkiä sekä sotaisessa tarkoituksessa että kauppa-asioita varten. Virolaisten markkinoilla oli paljon tavaroita, muun muassa orjiakin, joiden joukossa Luden tunsu Estridin ja lunasti hänet vapaaksi²⁾.

¹⁾ *Olavi Trygvenpojan satu*: 5—7 (A. R. I, s. 276—78); A. Cronholm, Fornnordiska minnen II, s. 84—85.

²⁾ *Olavi Trygvenp. satu*: 58 (A. R. I, s. 285—86); vrt. H. Hildebrand, Konunga-boken I, s. 167—69, 221. — Jotenkin samaan aikaan, jolloin Olavi Trygvenpoika joutui Viroon, tehtiin sinne Norjasta eräs retki. Harald Gråfällin kuoleman jälkeen (hän kuoli noin 965) lähtivät Islantilainen Gunnar Hamundinpoika, Norjalainen Halvard y. m. viikinkiretkelle Itämeren vesille ja tulivat m. m. Pohjois-Viron rannikollekin („til Rafala“). Seu-

Näin kertoo satu. Sen yksityiskohdat saattavat olla historiallista perustusta vailla, varsinkin mikäli ne koskevat Olavin oloa Novgorodissa. Varmaa on ainakin se, että Olavi vietti ison osan lapsuuttansa Virolaisten orjana¹⁾. Virolaisten orjakauppa ja heidän markkinansa, joille skandinaavilaiset kauppa-miehet kesäisin saapuvat tavarain vaihtoon, sekä Virolaisten, niinkuin sadussa mainitun Klerkonin, matkat Novgorodiin, ovat epäilemättä todenmukaisia ja vaan luonnollinen seuraus siitä laajasta kaupasta, jota Skandinaavilaiset ja Venäjän kansat jo monta vuosisataa sitten olivat keskenänsä käyneet.

Tämän vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla lienee suoritettu Ruotsista Itämeren itärannikolle ne retket, joita Ruotsin pienempi riimikronikka muistelee kertoen, että Eerikki Voittoisa († n. 994) valloitti Viron, Liivinmaan, Kuurinmaan ja Suomen²⁾. Nämät tarunsekaiset valloitukset lienevät korkeintaan olleet tilapäisiä rannikkoseuduille tehtyjä ryöstöretkiä, sillä venäläiset lähteet eivät tiedä niistä mitään.

Tunnettu on, miten Olavi Trygvenpoika Venäjältä kotiututtuansa kukisti Hakon-jaarlin ja v. 995 sai Norjan kruunun haltuunsa. Kentiesi oli Olavin Novgorodissa nauttima suojelus syynä niihin hävitysretkiin, joita surmatun Hakonin poika Eerik seuraavina vuosina teki Vladimir Suuren valtakuntaan. Venäläiset lähteet eivät tiedä näistä hänen toimistaan mitään.

dulla oli siis jo ennen germaanilaisperäinen nimensä, josta sitten Reygal (Rääveli) on muodostunut. Siellä tapasivat he merirosvoja, joidenka kansallisuutta ei mainita, ja voittivat heidät. Sitten purjehtivat he Saarenmaalle ja asettuivat siellä erään vuorisen niemekkeen suojaan. Saatuansa kuulla eräältä Tanskalaiselta, joka joku aika sitten oli joutunut merirosvojen vangiksi ja niiden kanssa kulkeunut Saarenmaalle, että niemen toisellakin puolella oli viikinkejä (nekin olivat ainakin nimistä päättäen Skandinaavilaisia), Gunnar ja hänen seuralaisensa ryhtyivät taisteluun heidän kanssaan ja pääsivät voitolle. Voitettut olivat kätkeneet aarteensa läheiseen metsään. Tanskalainen neuvoi Gunnarille kätköpaikan. Siinä sanotaan olleen kultaa, hopeaa, vaatteita ja erinomaisia aseita. *Njalssaga*: 28—30 (*A. R.* II, s. 238—44).

¹⁾ Vrt. *A. Cronholm*, m. p. II, s. 85—87.

²⁾ — — — „örlich lyckades mik altijdh väl;

Estland, Lifland, Curland ok Finland

Them van iak alt med Sigers hand,

Och radde ther öfver i mina dagha“, — —. *Chronicon rhythmicum minus* (*E. M. Fant*, Script. rer. svecicar. I, sect. prior, s. 255).

Islantilaisten tietojen mukaan hän purjehti v. 997 Itämeren itäpuolelle ja oli siellä viisi kesää. Hänen sanotaan surmanneen ihmisiä ja hävittäneen maata kaikkialla, missä hän liikkui. Laa-tokanlinnan hän pakotti piirityksellä antaumaan, poltti ja hävitti sen juurtajaksain ja liikkui laajalta Gardarikissä. Paluumatkalla hän hävitti maata Länsi-Virossa ja Saarenmaan seuduilla ¹⁾, sai siellä haltuunsa muun muassa neljä tanskalaista viikinkilaivaa ja surmasi niiden miehistön ²⁾.

Sen enempää eivät länsimaiset lähteet tiedä Skandinaavi-laisten toimista Itämeren itäpuolella X:llä vuosisadalla. Seuraavan vuosisadan alussa liikkui Olavi Pyhä, ollessaan viikinkiretkellä, Itämeren idänpuolisissakin maissa. Hän oli vuonna 1007 Gotlannissa ja otti siellä veroa. Toisen tiedon mukaan oleskeli hän samaan aikaan Kuurinmaalla. Seuraavana keväänä (1008) mainitaan hänen liikkuneen Saarenmaan seuduilla (Eysýsla). Kun hän siellä nousi maalle, lupasivat seudun asukkaat maksaa hänelle veroa. Olavi meni verontuojia vastaan varustetulla sotajoukolla. Silloin paikkakunnan asukkaat asettuivat vastarintaan ja tappelu alkoi. Olavi pääsi voitolle, ajoi vastustajansa pakenoon ja hävitti heidän maatansa. Täältä hän purjehti Suomeen (luultavasti v. 1008). Siellä pakenivat asukkaat metsiin ja hävittivät seudun autioksi. Kuningas sotajoukkoinensa eteni kauvas sisämaahan, kulki metsien läpi laaksoseutuun, jolle sadussa annetaan nimi „Herdalir“ ³⁾. Ruotsalaiset saivat siellä vähän saalista, mutta ihmisiä ei ollut näkyvissä. Kuningas lähti nyt paluumatkalle. Metsässä hyökkäsivät seudun asukkaat joka taholta hänen väkensä päälle ampuen ankarasti. Metsän suojassa ollen haavoittivat ja surmasivat he useita vihollisiansa, ennenkuin Olavi seurueensa kanssa metsästä selveytyi ja myöhään illalla pääsi laivoihinsa. Suomalaiset loihitivat yöksi ankaran myrskyn, mutta siitä huolimatta lähti kuningas purjehtimaan pitkin rannikkoa. Hänen onnistui purjehtia „Balagårds-

¹⁾ — — „herjaði alla Aðalsýslu ok Eysýslu“.

²⁾ *Olavi Trygvænþ. satu*: 97 (A. R. I, s. 286—88); *H. Hildebrand*, *Konunga-boken* I, s. 250—51; *A. Cronholm*, m. p. II, s. 91—92; *H. Карамзинъ*, *Истор.* I, s. 231—32.

³⁾ Tietämätöntä on, mitä tällä nimellä tarkoitetaan. Vrt. *H. Hildebrand*, *Konunga-boken* II, s. 8.

sida"-nimisen seudun ohitse ja onnellisesti päästä Itämerelle ¹⁾. Suomalaisen sotajoukon sanotaan seuranneen pitkin rannikkoa sen mukaan, kuin kuninkaan laivasto merellä kulki eteenpäin ²⁾.

Mainitut skandinaavilaisten satujen otteet todistavat, että ne retket, joita lännestäpäin tehtiin Itämeren idänpuolisiin maihin IX:llä ja X:llä vuosisadalla, ovat luonteeltaan jotenkin samantapaisia, kuin ne, joista puhutaan ennen Venäjänvallan perustamista. Niiden tarkoituksena on nytkin kaupanteko, johonka yhdistyy väkivaltainen vieraan maan hävittäminen ja veronotto sen asukkailta, jos vaan retkikunnan voimat siihen riittävät. Samantapaisia ovat nämät retket jo vuosisatoja aikaisemmin. Eroitus on vaan siinä, että myöhemmältä ajalta niitä mainitaan useammin siitä syystä, että niitä silloin useammin tehdäänkin. Tiedotkin myöhemmistä retkistä ovat luonnollisesti tarkempia, sillä niiden toimeenpanijat ovat useimmiten muistakin lähteistä tunnettuja historiallisia henkilöitä, ja paitse sitä ovat niissä kerrotut tapaukset likempänä satujen kirjoittajain omaa aikaa. Se seikka, ettei ole olemassa aikuisempien retkien ajoilta historiallisia lähteitä, jotka voisivat täydentää ja vahvistaa islantilaisten satujen tietoja, vähentää tosin vanhempina aikoina mainittujen retkien merkitystä, mutta ei suinkaan riitä todistamaan, että ne yleensä ovat historiallista arvoa vailla. Tosin on niihin sekaunut tarullisiakin piirteitä, mutta niin on myöhempiäkin retkiä koskevain kertomusten laita. (Vrt. esim. Olavi Pyhän seikkailuja Suomessa).

Venäläiset lähteet XI:ltä ja seuraavalta vuosisadalta sisältävät Itämeren suomalaisista kansoista muutamia tilapäisiä tietoja.

Vladimir Suuren hallituksen viime vuosina oli hänen poikansa Jaroslav Novgorodissa. Hän kieltäytyi maksamasta isälleen sitä veroa, jonka Novgorodin päälliköt ennen olivat Kijevin ruhtinaille suorittaneet. Vladimir päätti nyt väkivoimalla kukistaa kapinoitsevan poikansa ja kokosi sitä varten sotaväkeä.

¹⁾ "— fengu þeir beitt um nóttina fur Balagardssidu, ok þaðan í hafit út". Balagardssida on johdoltansa epäselvä, mutta tarkoittanee Suomen eteläistä rannikkoa. Vrt. *Oldnordiske Sagaer*, Kjøbenhavn 1837, XII, s. 42—44; *H. Hildebrand*, m. p. I, s. LXXI; II, s. 9, muist. 1.

²⁾ *Olavi Pyhän satu*: 6—8 (*A. R.* I, s. 290—92); *H. Hildebrand*, m. p. II, s. 7—9.

Jaroslav taas kutsui merentakaisia Varjaageja avuksensa, aikoen hankin ryhtyä varsinaiseen sotaan isäänsä vastaan. Mutta kesken näitä hankkeitansa kuoli Vladimir ja hänen poikansa Svjatospolk anasti hallituksen Kijevissä, poistaen heti kolme veljeään murhamiesten kautta tieltänsä ¹⁾).

Jaroslavin ja hänen veljensä Svjatospolkin välillä syntyi nyt kolmivuotinen verinen sota. Edellinen teki liiton Saksan keisarin Henrik II:n kanssa, jälkimmäistä taas auttoi Puolan kuningas Boleslav. V. 1018 kärsi Jaroslav kovan tappion Bugvirran luona, pakeni suoraapäätä pienen seurueen kanssa Novgorodiin ja aikoi lähteä Skandinaaviaan. Siitä tuumasta hänen kuitenkin täytyi luopua, sillä Novgorodilaiset hakkasivat kappaleiksi laivat, joilla hän aikoi paeta, suostuivat häntä auttamaan ja alkoivat vapaaehtoisesti koota varoja, nimittäin neljä „näädän-nahkaa“ jokaiselta (tavalliselta) mieheltä, „vanhimmilta“ 10 ja ylimyksiltä 18 kriunaa itsekultakin. Sitten, kertoo Nestor, „toivat he Varjaageja ja antoivat heille kerätyt varat“ ²⁾. Tämä Varjaagien „tuominen“ tapahtui lähetyskunnan kautta, vaikka Venäjän aikakirjat eivät sitä suoraan mainitse. Jaroslav koetti nähtävästi hädissään hankkia Ruotsin kuningasta liittolaisekseen ja lähetti sitä asiaa sekä sotaväen pestausta varten lähetyskunnan Olavi Sylikuninkaan luokse Ruotsiin. Skandinaaviset lähteet mainitsevat nimittäin, että v. 1018 Venäjän lähettiläät tulivat Ruotsiin pyytämään Olavi-kuninkaan Ingegerd-nimistä tytärtä Jaroslavin puolisoiksi. Tuumasta tuli seuraavana vuonna tosi. Ingegerd suostui lähtemään Venäjälle sillä ehdolla, että hän saisi huomenlahjaksi Laatokanlinnan ja siihen kuuluvan alueen ³⁾. Näihin ehtoihin suostuivat Jaroslavin lähettiläät. V. 1019 Ingegerd matkusti Novgorodiin, ja häntä seurasi sinne mahtava Länsigöötinmaan jaarli Ragnvald Ulfsson, joka oli joutunut huonoihin väleihin Olavi Sylikuninkaan kanssa. Ragnvaldin asetti Ingegerd hoitamaan Laatokanlinnan lääniniä ⁴⁾.

¹⁾ *Дяер. II*, v. 6522, 6523 (s. 127—36).

²⁾ „Начаша скоть събирати отъ мужа по 4 кунъ, а отъ старость по 10 гривень, а отъ бояръ по 18 гривень; и приведоша Варяги, (и) вдаша имъ скоть“, — *Дяер. II*, v. 6526 (s. 139—140).

³⁾ „Aldeigjnborg ok þat ríki er þar liggir til“, — .

⁴⁾ *Olavi Pyhän satu*: 86, 88 (*A. R.* I, s. 443, 446—47); *H. Hildebrand*, *Konunga-boken II*, s. 101, 105—106.

Tästä Ingegerdistä eli Inkeristä on luultavasti saanut nimensä Inkerinmaa. Sen pääpaikka oli Laatokanlinna, ja nähtävästi muodosti juuri nykyinen Inkerinmaa sen alueen, joka Ingegerdille annettiin ¹⁾).

. Koottuaan siten sotavoimia Jaroslav voitti lopullisesti v. 1019 Svjatopolkin, joka kuoli pakomatkalla ²⁾). Hänet kukistettuaan täytyi Jaroslavin taistella veljensä poikaa Brjačislavia vastaan, jolla oli Polotsk ruhtinaskuntana. V. 1021 tämä Brjačislav, käyttäen nähtävästi hyväkseen Jaroslavin oloa Etelä-Venäjällä, valloitti Novgorodin, otti sen asukkaita vangiksi ja ryösti heidän omaisuuttansa. Jaroslav asettui vartoomaan hänen paluutansa Sudoma-virran luokse Pihkovan läänissä. Siinä syttyi tappelu, Brjačislav joutui tappiolle ja pakeni Polotskiin ³⁾).

Voitostaan huolimatta Jaroslav teki rauhan Brjačislavin kanssa ja laajensi vielä hänen ruhtinaskuntaansa. Hän tahtoi siten nähtävästi saada liittolaisen veljeänsä Mstislavia vastaan, jonka kanssa hän vähän myöhemmin joutui rettelöihin. Mstislav oli Vladimir Suuren kuoltua käynyt voitollisia sotia Etelä-Venäjän kansoja, Katsaareja y. m. vastaan. V. 1023 hän kokosi ison sotajoukon ja saapui Dnjepr-virran rannoille, koetti saada Kijevin haltuunsa, mutta kun se ei onnistunut, asettui hän pohjoisempana olevaan Černigoviin. Jaroslav oli silloin Novgorodissa. Saatuansa asettumaan ne levottomuudet, jotka samaan aikaan olivat syntyneet erään nälänhädän johdosta Suzdalissa Merjalaisten maassa, hän kutsui Varjaageja Skandinaaviasta avuksensa. Niitä tulikin, ja eräs Jakun-niminen sokea mies mainitaan heidän päällikkönänsä ⁴⁾). Jaroslav marssi nyt veljeänsä vastaan, mutta joutui tappiolle ja pakeni Novgorodiin. Jakun meni takaisin Skandinaaviaan. Vähän myöhemmin tekivät Jaroslav ja Mstislav sovinnon sekä jakoivat valtakunnan siten, että Mstislav sai Dnjepr-virran itäpuolella olevat maat, saman virran länsipuoliset alueet joutuivat Jaroslaville. Mstislavin kuoltua v.

¹⁾ Vrt. J. A. Sjögren, Ges. Schr. I, s. 570—88.

²⁾ *Ляеп. Л.*, v. 6527 (s. 140—42); *E. Bonnell*, Chronogr., Comm., s. 18.

³⁾ *Ляеп. Л.*, v. 6529 (s. 142—43); *Н. Карамзинъ*, Истр. II, s. 20.

⁴⁾ Nestorin Якуъ lienee slaavilainen muunnos Hakon-nimeä. Hän on muuten tuntematon henkilö. Vrt. C. W. Smith, Nestors russiske Krønike, s. 292.

1036 sai Jaroslav haltuunsa koko valtakunnan paitse Polotskia ¹⁾).

Vladimir Suuren poikain välisiä taisteluista koskee myös islantilainen Eymund-satu. Sen mukaan oli Vladimir jakanut valtakunnan kolmen poikansa kesken. Vanhin Burislav oli saanut Kijevin (Kænugard), toinen Jarislav Novgorodin (Hölmgard) ja kolmas Vartislav Polotskin (Pallteskju) sekä niihin kuuluvat alueet. Eymund, norjalainen kuninkaanpoika, pakeni ison seurueen kanssa Jarislavin luokse. Tämä otti vieraat palvelukseensa, voidaksensa vastustaa Burislav-veljeensä, joka vaati häneltä joitakin maa-alueita. Eymundin avulla Jarislav voittikin veljensä. Burislav kokosi uutta sotaväkeä Bjarmien maasta ja ahdisti Jarislavin pääkaupunkia, mutta voitettiin taaskin. Vielä kolmannenkin kerran kokosi hän sotaväkeä, ja silloin hänet Eymund surmasi. Jarislavin ja Eymundin väli rikkoutui nyt. Pelastuttuansa siitä murhayrityksestä, jonka Jarislavin puoliso Ingegerd ja Ragnvald Ulfsson häntä vastaan tekivät, Eymund lähti Polotskiin ja antautui Vartislavin palvelukseen. Jarislav vaati nyt itselleen muutamia Polotskin ruhtinaskunnan rajakaupunkeja ja linnoja. Eymundin neuvosta Vartislav kieltäytyi niitä antamasta. Siitä syttyi sota, jossa Eymund vangitsi Ingegerdin. Ingegerdin ja Eymundin välityksellä tehtiin nyt rauha ja valtakunnan alueet jaettiin. Sen mukaan sai Jarislav Novgorodin, Vartislav Kijevin, Polotsk ja siihen kuuluvat maat annettiin Eymundille. Ragnvald-jaarli sai pitää Laatokanlinnan läänin niinkuin ennenkin. Vartislav kuoli pian ja Jarislav sai silloin hänenkin osansa ²⁾).

Tälle kertomukselle ovat useat tutkijat antaneet täydellisen historiallisen todistuskappaleen arvon ³⁾. Sellaista ei sillä kuitenkaan ole yksityiskohdissaan, vaan siihen on nähtävästi koottu tärkeimmät tapaukset Jaroslavin hallitusajalta ja niiden keskuksiksi asetettu sadun sankarin Eymundin urotyöt. Jarislavin ja Eymundin taistelut Burislavin kanssa tarkoittanevat

¹⁾ *Jasp. II*, v. 6531—34 (s. 143—45); *H. Karasonn, Иcrop. II*, s. 21—25; *E. Bonnell, Chronogr., Comm.*, s. 19.

²⁾ *Eymundar saga* (*A. R. II*, s. 173—211; *Oldnordiske Sagaer V*, s. 239—69).

³⁾ Vrt. *A. R. II*, s. 170 seur.; *Fr. Kruse, Ur-Geschichte*, s. 485, 491.

niitä sotia, joita Jaroslav kävi Svjatopolkia ja Boleslavia vastaan. Vartislav on tietysti muodostettu Brjačislav-nimestä, mutta se valtakunnan jako, jossa hän on osallisena, tarkoittanee Jaroslavin ja Mstislavin välillä toimitettua jakoa. Ei voi kernaasti ajatella, että Brjačislav, joka Nestorin mukaan taistelussa Jaroslavia vastaan joutui tappiolle, olisi voittajalta saanut Kijevin, joka oli valtakunnan tärkein osa. Vielä oudompaa olisi siinä tapauksessa, ettei Nestor sanallakaan mainitse tästä asiasta, vaikka hän muuten kertoo Jaroslavin ja Brjačislavin välisestä taistelusta. Onko tässä mainittu Eymund sama henkilö kuin Nestorin Jakun, emme ota ratkaistaksemme ¹⁾.

Tehtyämme täten lyhyesti selon niistä sodista, joita Vladimir Suuren pojat kävivät keskenänsä, ryhdyimme tarkastamaan Itämeren suomalaisten kansain oloja tähän aikaan. Tiedot näistä kansoista Jaroslavin hallitusajalta ovat yleensä sekavat ja ristiriitaiset. Edellisestä tiedämme, että Laatokanlinnan ympäristö eli Inkerinmaa Jaroslavin hallituksen alussa eroitettiin Novgorodin alueesta erityiseksi Ragnvald-jaarlin hoidettavaksi lääniksi. Mutta muut meren rannikolla olevat suomalaiset kansat eivät ole Jaroslavin aikana nähtävästi senkään vertaa riippuvaisia Novgorodista, kuin Vladimirin. Se käy selväksi jo siitä, ettei Nestor kertaakaan mainitse Čudeja osallisina Jaroslavin sotaväessä. Päinvastoin tämä ruhtinas, saatuaan jonkun verran rauhaa valtakuntaansa, ryhtyy sotaan Virolaisia vastaan. Brjačislavilla täytyi olla verraten iso sotavoima hallussaan, kun hän pystyi valloittamaan Novgorodin, joka oli koko Pohjois-Venäjän tärkein paikka. Voimme ajatella, että hän sotaretkeänsä varten keräsi väkeä lähimmästä ympäristöstään. Siten käy luultavaksi, että Väinän varrella asuvat kansat ja ehkä Virolaisetkin olivat näissä rettelöissä Polotskin ruhtinaan puolella. Siitä sai Jaroslav tarpeeksi syytä ryhtyäkseen Virolaisia kukistamaan. Ja saattoivat hänen Virolaisia vastaan tekemäänsä retkeen vaikuttaa muutkin seikat.

Tiettyä on nimittäin, että Knuutti Suuri, saatuaan Tanskan ja Englannin haltuunsa, pyrki Norjankin hallitsijaksi. Norjan kuningas, edellisestä tunnettu Olavi Pyhä, koitti turvata asemaansa häntä vastaan tekemällä liiton lankonsa, Ruotsin kunin-

¹⁾ Vrt. *E. Bonnell*, *Chronogr.*, *Comm.*, s. 19—21.

kaan Anund Jaakopin kanssa. Rettelöt päättyivät siten, että Knuutti perinpohjin hävitti Norjan ja Ruotsin yhdistyneen laivaston v. 1027. Seuraavana vuonna hän tuli Norjaan ja Olavi Pyhä pakeni Jaroslavin luokse Novgorodiin ¹⁾.

Tämä taistelu, johonka kaikki Pohjoismaiden hallitsijat olivat sekauneet, vaikutti ehkä Virolaistenkin oloihin. Kostaaksensa Jaroslaville, joka antoi suojelusta hänen vastustajalleen Olavi Pyhälle, Knuutti näyttää tehneen jonkun retken Viroon. Ainakin mainitsevat tanskalaiset kronikat, jotka tosin ovat paljoa myöhemmin kirjoitetut, että Knuutti laski Virolaiset valtansa alaisiksi, ennenkuin hän sai Norjan haltuunsa. Samoin kertovat ne hänen poikansa Harde-Knuutin taisteluista Vironmaalla seuraavalla vuosikymmenellä ²⁾. Nämät „valloitukset“ eivät kuitenkaan liene olleet seurauksiltaan muita Skandinaavilaisten näinä aikoina tekemiä ryöstö- ja verotusretkiä tärkeämmät, vaikka Kruse on koettanut niiden merkitystä lisätä, väittäen, että Tanskalaisten valta ja vaikutus Virossa alkoi jo tähän aikaan ³⁾. Jos Tanskalaiset nyt jo olisivat pysyväisemmän vallan Virossa perustaneet, niin siitä varmaan venäläisetkin lähteet jotain tietäisivät. Ne eivät kuitenkaan mainitse mitään koko tapauksesta, ja senvuoksi Knuutin retki lienee kaikkea suurempaa merkitystä vailla.

¹⁾ C. F. Allen, Haandbog i Fædrelandets Historie, Kjøbenhavn 1854, s. 77—78.

²⁾ „Gamel Knut, alter filius Svenonis. — — Iste Angliam vicit — — Estonos sibi subdidit, Norvegiam optinuit, occiso Sancto Olavo Anno Domini MXXVIII“. Petri Olai Chronica Regum Danorum (*J. Langebek*, Script. rerum danic. I, s. 117—18). Sama kirjailija sanoo Knuutti Suuren pojan Harde-Knuutin ennen kuninkaaksi tuloansa (v. 1035) taistelleen seitsemän vuotta Venäjällä ja valloittaneen Vironmaankin („Hic anteqvam rex erat, fuit in Ruscia, & ibi VII annis fortiter pugnavit, & plures victorias optinuit. Item vicit Estoniam“; *Langebek*, m. p., s. 118). Tätä jälkimmäistä tiedonantoa ei tavata missään muissa lähteissä. *Bonnell* (*Chronogr.*, Comm., s. 21—22) epäilee varsinkin Harde-Knuutin sekaumista Viron oloihin ja arvelee, että koko juttu on syntynyt erehdyksen kautta siten, että Harde-Knuutin historiaan on sekoitettu tapauksia Knuutti Pyhän ajoilta. Knuutti Suuren sanoo myös „*Chronicon Erics regis*“ valloittaneen Vironmaan („Gamele Knut. — — Estonicam etiam gentem subdidit“; *Langebek*, m. p., I, s. 159).

³⁾ Fr. Kruse, Ur-Geschichte, s. 491—94 y. m.

Varmaa on, että Virolaiset syystä taikka toisesta Jaroslavin aikana olivat Venäjän valtakunnan yhteydestä luopuneet, sillä Jaroslav tekee, niinkuin jo mainitsimme, varsinaisen sotaretken heidän maahansa. Nestor mainitsee nimittäin, että Jaroslav v. 1030 „meni Čudeja vastaan, voitti heidät ja perusti Jurjevin linnan“ ¹⁾. Tämän linnan on yleisesti arveltu olleen nykyisen Tarton paikoilla.

Nestorin tiedonanto tästä Jaroslavin retkestä on niin vailmainen, ettei siitä voi nähdä, kuinka laajalta Virolaiset tällä kertaa kukistettiin. Kun linna perustettiin Emajoen varrelle, lienee retki tarkoittanut vaan virolaisalueen itäistä osaa. Pihkovassa on myös tähän aikaan jonkunlainen ruhtinaskunta. Siihen lienee kuulunut se osa Vironmaatakin, joka nyt kukistettiin. Pysyväisempää seurausta ei tästäkään tapauksesta näytä olleen. Luultavasti Virolaiset taas luopuivat heti, kun valloittaja heidän maastansa poistui. Ainakaan ei heitä myöhemmin Jaroslavin aikana enää ensinkään mainita.

Trusmann on koettanut todistaa, että Virolaiset koko Jaroslavin hallitusajan pysyivät Venäjän valtakunnan alammaisina. Hän luulee löytävänsä todistuksen tähän muun muassa siinä seikassa, että Olavi Pyhä, nautittuansa turvaa Jaroslavin luona, lähti Venäjältä 200:n henkilön suuruisen seurueen kanssa paluumatkalle Norjaan Viron kautta, hankki siellä itselleen laivoja ja purjehti Gotlantiin ²⁾. Tämä asia ei todista mitään, sillä Olavin paluumatkan kertoo satu siten, että hän joulun jälkeen v. 1030 lähti seurueineen Novgorodista, kulki talvella meren rannalle ja odotti siellä kesän tuloa ³⁾. Virosta ei mainita sadussa sanaakaan, eikä ole luultava, että hän sinne olisi matkustanut, sillä tavallinen kulkutie kävi Novgorodista Laatokan kautta Suomenlahden pohjaan. Jos taas Olavi, niinkuin Munch arvelee, aloitti paluumatkinsa Kijevistä, niin hän lienee purjehtinut Väinänsuulta Itämeren yli ⁴⁾.

¹⁾ *Лавр. Л.*, v. 6538 (s. 146). — Jaroslav oli kasteessa saanut nimen Georg eli Juri. Sen mukaan nimitti hän Vironmaahan perustamansa linnan.

²⁾ *Г. Трусманъ, Введение христіанства въ Лифляндію*, СПб. 1884, s. 144.

³⁾ *Olavi Pyhän satu*: 203 (*A. R.* I, s. 352).

⁴⁾ *P. A. Munch, Det norske Folks Historie* I, 2, s. 774.

V. 1036 Jaroslav oli Novgorodissa ja asetti poikansa Vladimirin sinne hallitusta hoitamaan. Samaan aikaan tulivat Pečenëgit lukemattomin joukoin ja ryhtyivät piirittämään Kijeviä. Jaroslavin sanotaan nyt koonneen Novgorodista pitäen ison sota-voiman, jossa oli Varjaageja ja Slovéneja, sekä rientäneen viholista karkoittamaan ¹⁾. Čudeista ei Nestor mainitse tässä mitään. Jos Virolaiset olisivat olleet varmassa alammaisuuden suhteessa Venäjän valtakuntaan, niin on luultava, että heitäkin olisi käytetty puolustamaan pääkaupunkia valtakunnan verivihollista vastaan, kun sotavoimia kerran koottiin muualta Pohjois-Venäjältä. Kentiesi on heidän osattomuutensa Jaroslavin sotaretkeen josakin yhteydessä niiden seikkain kanssa, joidenka vuoksi Jaroslav Pečenëgit kukistettuansa antoi vangita veljensä Sudislavin, Pihkovan ruhtinaan. Nestor, joka kertoo tämän tapauksen heti Pečenëgien karkoittamisen jälkeen, sanoo vaan, että Jaroslav vangitutti veljensä epäluulonalaisena, tarkemmin syitä ilmoittamatta ²⁾. Syyksi siihen, että Virolaiset tähän aikaan ovat erillään Venäjänvallasta, on arveltu sitä, että Jaroslav, joka v. 1036 asetti erityisen piispan Novgorodiin, koetti saada Virolaisetkin pakanuudesta luopumaan ³⁾. Tässä arvelussa ei liene perää, sillä Jaroslavin valta virolaisalalla näyttää olleen niin heikko ja kestäneen niin vähän aikaa, että kansan käännötyttämiseen tuskin olisi ehditty ryhtyä. Ja muuten ei tietääkseni missään lähteissä mainita, että kristinuskoa näin varhain olisi koetettu venäläiseltä taholta Itämeren maakuntiin levittää. Se tapahtui historiallisten tietojen mukaan vasta 1200-luvulla, siis samaan aikaan, jolloin kristinoppi roomalaiskatoolisessa muodossa saksalaisen valloituksen kautta näihin maihin levisi ⁴⁾. Ja vielä silloinkin tarkoitti Venäläisten valtiokäytös Henrik Lätiläisen sanojen mukaan enemmän kukistettujen kansojen verottamista, kuin kristillisyyden levittämistä heidän keskuuteensa ⁵⁾. Luultavaa kuitenkin on, että Itämeren suomalaiset kansat ennen

¹⁾ *Иасп. II*, v. 6544 (s. 147).

²⁾ *Иасп. II*, v. 6544 (s. 147).

³⁾ *Fr. Kruse*, *Ur-Geschichte*, s. 495—96.

⁴⁾ *Vrt. I. Трпчанъ*, m. p., s. 169 seur.

⁵⁾ *H. L. XVI*, 2: „Est enim consuetudo regum Ruthenorum, ut quamcunque gentem expugnaverint, non fidei christiane subicere, sed ad solvendum sibi tributum et pecuniam subiugare“.

saksalaisen valloituksen aikaa Venäläisten parissa oleskellessaan jonkun verran perehtyivät kreikkalaiseen kristillisyyteenkin. Ja kentiesi liikkui heidän keskuudessaan myöhemmin venäläisiä lähetyssaarnaajiaakin, vaikka ne ovat jääneet historiallisissa lähteissä mainitsematta. Siten ovat saattaneet muodostua ne kirkollisia käsitteitä ilmaisevat venäjänkieliset lainasanat, joita länsisuomalaisten kansain kielissä tavataan ¹⁾. Novgorodin piispan Nifontin aikana (1130—56) mainitaan nimenomaan Čudilaisten kääntymisestä kristinuskoon. Heille sekä Bolgaareille ja Polovčilaisille määrättiin näet silloin 40:n päivän rukous- ja paastonaika, ennenkuin he kasteen kautta pääsivät oikeauskoisen kirkon yhteyteen ²⁾. Trusmann väittää empimättä tässä mainittuja Čudeja Virolaisiksi ³⁾. Yhtä hyvin saattaa Čud-nimi tässäkin merkitä lähempänä Novgorodia asuvia Suomalaisia. Siinäkin siis ei ole suoranaista todistusta kreikkalaisen kristinopin varhaisesta levenemisestä Itämeren maakuntiin.

Jaroslavin ajoilta ei Nestor tiedä sen enempää Itämeren suomalaisista kansoista. Sen sijaan mainitsee hän, että Jaroslavin poika Vladimir v. 1042 teki retken Jäämejä vastaan ja voitti heidät ⁴⁾. Jäämit ovat edellisen mukaan Hämäläisiä. Kruse asettaa Vladimirin retken yhteyteen Tarton perustamisen kanssa ja koettaa muutamilla paikannimillä näyttää toteen, että nämät Jäämit asuivat nykyisen Tarton pohjoispuolella Narva-jokeen saakka ⁵⁾. Sjögrenin mielipiteen mukaan puheenalaiset Jäämit, jotka nyt esiytyvät historiassa ensi kerran, tähän aikaan asuvat Äänisjärven ja Laatokan etelä- ja lounaispuolella, niin- kuin ennen olemme maininneet ⁶⁾. Ne siis eivät varsinaiseen aineeseemme kuulu.

¹⁾ Semmoisia lainasanoja ovat esim.: kuoma (= kummi), paasto, pakana, pappi, raamattu, risti, ristiä (= kastaa). *A. Ahlqvist*, Die Kulturwörter der westfinnischen Sprachen, Helsingfors 1875, s. 249 seur.; *J. J. Mikkola*, Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen, Helsingfors 1893, s. 31 seur. Vrt. *W. v. Gutzeit* (*R. M.* XI, s. 378).

²⁾ Oikeinkirjoitusta vähän muuttamalla kuuluu mainittu paikka näin: „Молитвы оглашения творити: Болгарину, Половчиноу, Чюдноу предъ крещения 40 дний поста“ — —. *Русск. Истор. библіотека* VI, palsta 33.

³⁾ *I. Trusmann*, m. p., s. 173.

⁴⁾ *Laep. J.*, v. 6550 (s. 150).

⁵⁾ *Fr. Kruse*, Ur-Geschichte, s. 498—500.

⁶⁾ Vrt. *E. Bonnell*, Chronogr., Comm. s. 22—24.

Jaroslav kuoli v. 1054. Venäjän valtakunta jakaantui nyt useihin pieniin ruhtinaskuntiin, joidenka omistajat kävivät pitkällisiä ja verisiä sotia keskenänsä. Suomalaisetkin kansat ottivat niihin osaa, ollen tavallisesti Polotskin ruhtinasten puolella heidän taistellessaan Novgorodilaisia ja Pihkovalaisia vastaan, taikka erillään heistä kaikista.

Jaroslavin poika Isjaslav peri isänsä vallan Novgorodissa ja Kijevissä. Polotskin ruhtinaana taas on tähän aikaan (vuodesta 1044) Vseslav, ennenmainitun Brjačislavin poika. Hallitussensa alussa Isjaslav koetti tehdä alammaisiksensa Virolaiset, jotka siis tähän aikaan ovat valtakunnan yhteydestä erillään. Myöhemmät Nestorin toisinnot mainitsevat, näet, että Ostromir, jonka Isjaslav oli asettanut päälliköksi Novgorodiin, teki sotaretken Čudeja vastaan, mutta kärsi tappion. Paljon Novgorodilaisia saavutti tällä retkellä surmansa. Sitten lähti Isjaslav itse samanlaiselle retkelle ja valloitti Čudien „Osek Kedipiv“ (toisin: Dekipiv) nimisen paikan ¹⁾. Kronikat asettavat tämän tapauksen vuoteen 1054. Ostromir, joka erään toisinnon mukaan näissä rettelöissä saavutti surmansa, eli vielä v. 1057 ²⁾. Se ei kuiten-

¹⁾ *Нук. Л.*, v. 6562 (I, s. 144): — — „И пакы Изяславъ иде на Чудь, и взявъ Осекъ Кедиливъ свръчь солнечная рука“. *Воск. Л.*, v. 6562 (*Полн. собр. р. Л.* VII, s. 333) sanoo Isjaslavin valloittaneen „Осекъ Декиливъ“. Mitä Vironmaan paikkaa „Osek Kedipiv“ tarkoittaa on vaikea sanoa. Venäläiset kronikat sanovat sen merkitsevän „auringon kättä“ („солнечная рука“, „солнца рука“). Sen mukaan näyttää se muodostuneen sanoista käsi ja päivä. Mutta siihenkään soveltuvaa paikannimeä ei Vironmaalta tunneta. *G. Trusmann* (m. p., s. 166) arvelee tällä nimellä tarkoitettavan Otte-päätä, mutta sekään selitys ei tyydytä, sillä mainitulla paikalla on Venäjän aikakirjoissa omituinen nimensä Медвежья голова. Kentiesi ovat Venäläiset tässä, niinkuin toisinaan muulloinkin, nimittäneet paikan sen etevimmän henkilön mukaan. Voidaan ajatella, että jonkun virolaisen maakunnan eli linnan päällikkönä oli *Kädepäev*-niminen mahtava mies (päivä-sana virolaisten nimien yhdysosana ei näytä olleen harvinainen: Unipäivä, Vilgepäivä, Vitipäivä; *A. V. Forsman*, Tutkimuksia Suomenkansan persoonallisen nimistön alalla I, s. 161, 163), jonka mukaan paikkakin kronikassa on saanut nimensä. Samalla tavalla on Venäjän kronikoissa saatu Vendenin nimeksi *Pertujev* (Berthold-nimestä); Turunlinnan nimenä käytetään jonkun kerran *Lyderev* (nimestä Lyder von Kyrn). Vrt. *A. C. Lehrberg*, Untersuchungen, s. 191, 196—97. Käsi-sana ainakaan germaanilaisissa nimissä ei ole tavaton liitännäisnimen alkuosana: Hantbert, Hantwin, Handolf. *E. Förstemann*, Altdeutsches namenbuch, Nordhausen 1856, I, palsta 602.

²⁾ *Н. Карамзинъ*, Истор. II, примѣч. 114.

kaan tee mahdottomaksi Čudien ja Novgorodin tämänaikaisia taisteluita, sillä mahdollisesti on puheenalainen retki tehty vasta myöhemmin, taikka Ostromir kaatunut jossakin toisessa čudilaiskahakassa.

Novgorodin ja Virolaisten väliset rettelöt eivät näet päättyneet tähän. Muutamat kronikkain toisinnot kertovat, että Isjaslav v. 1060 meni Sosoleja (toisin: Soleja) vastaan ja otti heiltä veroa 2,000 kriunaa. Voitetut sitoutuivat veroa maksamaan, mutta ajoivat siitä huolimatta veronkantajat pois maastansa ja ryöstivät seuraavana keväänä kylät Jurjevin ympärillä, polttivat itse linnan ja puuhuoneet sekä tekivät paljon pahaa, hävittäen maata Pihkovaan saakka. Heitä vastaan menivät Pihkovalaiset ja Novgorodilaiset. Venäläisiä kaatui taistelussa 1,000, Sosoleja lukematon määrä ¹⁾.

Sosoli eli Soli (Сосолы, Соолы) nimistä kansaa ei mainita missään muualla. Schafarik arvelee heitä Liettualaisten ja Lätiläisten välimaille asuvaksi Susola-nimiseksi slaavilaiseksi kansaksi ²⁾. Nimeä on koetettu sovittaa Sakkalankin asukkaisiin tahi johonkin Väinäjoen varrella asuvaan kansaan ³⁾. Eräässä kronikan toisinnossa tavataan Soli-kansan sijalla Колыванцы, joka muualla venäläisissä lähteissä käytetään Tallinnan seudun Virolaisten nimenä ⁴⁾. Näyttää siis siltä, että tämä nimi tarkoittaa jotakin osaa Virolaisista. Kronikkain tiedonanto, että nämät viholliset tulevat ahdistamaan Pihkovaa, jonka asukkaat yhdessä Novgorodilaisten kanssa heidät karkoittavat, soveltuu varsin hyvin Virolaisiin, joiden kanssa ainakin Novgorodilaiset näinä aikoina olivat huonoissa väleissä. Mutta minkä sedun Virolaisia tässä tarkoitetaan ja mitenkä puheenalainen nimi on syntynyt, on vaikea selittää. Trusmann arvelee Sosoleja Saarenmaalaisiksi ja johtaa heidän nimensä Ösel-nimestä ⁵⁾. Paremmin sopisi siinä tapauksessa Sosoli-nimen alkuperäksi sana *salu* (= saari).

Bonnell väittää, että vuoden 1054:n ja 1060:n tapaukset oikeastaan tarkoittavat samaa retkeä, joka eri kronikoissa on

¹⁾ *Согл. I Л.*, v. 6568 (*Полн. собр. р. Л. V*, s. 140); *Пск. I Л.*, v. 6568 (*Полн. собр. р. Л. IV*, s. 176).

²⁾ *P. J. Schafarik*, *Slaw. Alterthümer II*, s. 116 seur.

³⁾ *E. Bonnell*, *Chronogr.*, s. 5.

⁴⁾ *Н. Карамзинъ*, *Истор. II*, примѣч. 114.

⁵⁾ *Г. Трусманъ*, *м. р.*, s. 167, муист. 1.

sijoitettu eri vuosiin ¹⁾. Tämä väite on mielestämme liian mieli-
valtainen, sillä ovathan kertomukset pääpiirteissään vallan eri-
laisia. Muuta huomattavampaa yhtäläisyyttä ei niissä ole, kuin
se, että Isjaslav ja Novgorodilaiset ovat osallisina molemmissa.
Siinä ei kuitenkaan ole mitään kummaa, kun otetaan huomioon,
että tapausten väliaikaa on kokonaista kuusi vuotta. Ja kun
muistamme, kuinka höllä Virolaisten suhde yleensä oli Venäjän
valtakuntaan, niin tuntuu luonnolliselta, että Isjaslav sai tais-
tella heitä vastaan kaksikin eri kertaa. Se seikka, että eri kro-
nikat käsittelevät vaan toista näistä retkistä, saattaa johtua siitä,
että vuoden 1054:n rettelöt koskivat enemmän Novgorodia, kun
taas v. 1060 mainitut tapaukset näyttävät kohdistuneen pääasialli-
sesti Tarton ja Pihkovan seuduille.

Vuoden 1060:n jälkeisinä vuosina ei Itämeren suomalaisia
kansoja aikakirjoissa suoraan mainita, mutta silloiset tapaukset
Länsi-Venäjällä oikeuttavat meitä olettamaan, että heilläkin oli
niissä osaa. Polotskin ruhtinas Vseslav ahdisti Pihkovaa erään
tiedonannon mukaan v. 1065 ²⁾. Vuoden 1066:n lopulla tahi seu-
raavan vuoden alussa hän valloitti ja poltti Novgorodin. Jaros-
lavin pojat Isjaslav, Svjatoslav ja Vsevolod kokosivat nyt sota-
voimansa häntä vastaan ja voittivat hänet perinpohjin Nēmen-
virran varrella maalisk. 3 p. 1067, saivat hänet seuraavana ke-
sänä kiinni ja veivät vankenteen Kijeviin ³⁾.

Kun Čudit muutamia vuosia ennen olivat ilmisodassa sekä
Novgorodilaisten että Pihkovalaisten kanssa, niin voitaneen jo-
tenkin suurella varmuudella olettaa, että he ottivat osaa Vses-
lavinkin sotaretkiin sekä Pihkovaa että Novgorodia vastaan,
vaikkei sitä asiakirjoissa suoraan mainita. Läntisten suoma-
laisten kansain, varsinkin Väinän Liiviläisten, maantieteellinen
asema oli sellainen, että Polotskin ruhtinaan vaikutus ulottui
heidän maahansa, eivätkä Virolaisetkaan asuneet niin etäällä,
etteivät he olisi voineet yhtyä Polotskilaisten kanssa, joidenka
toimet tarkoittivat yhteisen vihollisen kukistamista ⁴⁾.

¹⁾ *E. Bonnell*, *Chronogr.*, *Comm.*, s. 30.

²⁾ *Пск. II Л.*, v. 6573 (*Полн. собр. п. Л.* V, s. 8).

³⁾ *Новг. I Л.*, v. 6574, 6575 (s. 96, 97); *Ласп. Л.*, v. 6575 (s. 162—63);
Пск. I Л., v. 6574 (*Полн. собр. п. Л.* IV, s. 176). *Н. Карамзинъ*, *Истор. II*,
s. 77—78; *E. Bonnell*, *Chronogr.*, s. 5, *Comm.*, s. 30, 31.

⁴⁾ Vrt. *E. Bonnell*, *Cronogr.*, *Comm.*, s. 30.

Ja Polotskin ruhtinaan puolta näyttävät suomalaiset kansat seuraavanakin aikana pitäneen. Vseslav pääsi vankeudesta vapaaksi v. 1068 ja v. 1069 on hän taas Polotskissa. Syksyllä samana vuonna ryhtyi hän sotaan Novgorodia vastaan, kooten väkeä suomalaisiltakin aloilta. Ainakin mainitaan Vatjalaiset hänen puolellaan. Yritys päättyi onnettomasti. Vseslav voitettiin lokak. 23 p. lähellä Novgorodin kaupunkia. „Se oli suuri tappio Vatjalaisille, ja heitä kaatui lukematon määrä“, sanoo Novgorodin kronikka¹⁾. Vseslav karkoitettiin taas Polotskista, mutta sai valtansa vuoden 1070:n alussa takaisin, luultavasti nytkin suomalaisten ja lättiläisten kansain avulla²⁾.

Tämän vuosisadan viime kymmeniltä eivät venäläiset lähteet mitään erityistä länsisuomalaisista kansoista mainitse. Novgorodin ja Polotskin ruhtinaat ovat alituiseissa riidassa keskenänsä. Jollakin tavalla vaikuttivat nämät rettelöt tietysti Itämeren Suomalaisiinkin, vaikka heidän tilansa tähän aikaan on jäänyt historiallisten asiakirjain ulkopuolelle. Luultavaa on, että he vuosisadan loppuun saakka olivat entiseen tapaansa Polotskin ruhtinaan puolella. V. 1101 puheenalainen ruhtinaskunta hajosi useampaan eri osaan ja siten luonnollisesti heikontui, sillä Vseslavin kuoltua hänen poikansa jakoivat maa-alat keskenänsä. Väinän varrella olevat kansat näyttävät käyttäneen tilaisuutta hyväkseen vapautuakseen siitä riippuvaisuuden suhteesta, jossa he ennen olivat Polotskin ruhtinaaseen olleet. Ainakin mainitsevat aikakirjat, että Semgallit v. 1107 voittivat kaikki Vseslavin pojat ja surmasivat heidän väkeänsä 9,000 henkeä³⁾. Todennäköistä on, että Liiviläisetkin nyt erosivat Polotskin ruhtinaskunnasta, vaikka sitä ei missään nimenomaan mainita. Virolaiset ovat luultavasti Jaroslavin ajoilta saakka olleet Novgorodin valasta jotenkin erillään, sillä ne sotaretket, jotka XI:llä vuosisadalla tehdään heidän maahansa, rajoittuvat seurauksiltaan tilapäiseen veronottoon. Nestor tosin mainitsee, että muiden muassa Itämeren suomalaisetkin kansat hänen aikansa maksoivat Russeille veroa, mutta tämä tiedonanto ei mielestäni sisällä pysyvää väisempää vallanalaisuutta.

¹⁾ *Новг. I Л.*, v. 6577 (s. 103): „О, велика баше сѣдѣ Вожакомъ! и паде ихъ бещисльное число;“ — — —.

²⁾ *E. Bonnell*, m. p., s. 31.

³⁾ *Ласп. Л.*, v. 6614 (s. 271); *E. Bonnell*, m. p., s. 32—33.

V. 1111 koettivat Novgorodilaiset taas tehdä läntisiä suomalaisia kansoja alammaisiksensa. Silloin pani nimittäin Novgorodin ruhtinas Mstislav toimeen retken Očela-nimiseen paikkaan¹⁾. Očela on nykyinen Adsel Koivajoen varrella, virolais- ja lättiläisalan rajamailla²⁾. Retki näyttää siten tarkoittaneen Tarton eteläpuolella olevia Virolaisia.

Niitä Čudeja, jotka Mstislav voitti v. 1113, on Sjögren koettanut todistaa Jäämeiksi³⁾. Hänen mielipiteensä tueksi mainitsemansa syyt eivät kuitenkaan mielestäni asiaa ratkaise. Se seikka, että Laatokan kaupunkia ja Novgorodia varustettiin muureilla v. 1116, todistaa vaan, että valtakunnan pohjoisia raja- paikkoja tahdottiin turvata vihollisia vastaan, mutta näiden vihollisten ei välttämättömästi tarvitse olla Jäämejä. Virolaisten kukistamista näyttävät Novgorodilaiset tähän aikaan todenteolla ajatelleen. V. 1111 tehtiin varmaan retki heitä vastaan ja samoin v. 1116, jolloin Mstislav Novgorodilaisten ja Pihkovalaisten avulla (Novgorodin kronikan mukaan marrask. 1 p.) valloitti Ottepään linnan, „otti lukemattomia kyliä“ ja palasi takaisin useiden vankien kanssa⁴⁾. Vuoden 1113:n retki on mielestäni asetettava yhteyteen näiden toisten Virolaisten kukistamista tarkoittavien yritysten kanssa. Jäämejä ei näinä aikoina mainita muulloin, kuin v. 1105, jolloin Novgorodista Laatokkaan tehty retki nähtävästi tarkoittaa heitä, ja v. 1123, jolloin heidän kukistamisensa nimenomaan sanotaan olleen Novgorodista tehdyn retken tarkoituksena⁵⁾.

¹⁾ *Ноев. I Л.*, v. 6619 (s. 120): *Томъ же лѣтъ ходи Мъстиславъ на Очелу“.*

²⁾ *E. Bonnell*, m. p., Comm., s. 33; *J. A. Sjögren*, Ges. Schr. I, s. 493.

³⁾ *Ноев. I Л.*, v. 6621 (s. 120): *Семь же лѣтъ побѣди Мъстиславъ на Нору Чудѣ“* (Воръ merkitsee havumetsää kasvavaa hiekkaperäistä seutua); *Ноев. II Л.*, *Иск. I Л.*, v. 6621 (*Полн. собр. р. Л.* III: 122, IV: 176); *J. A. Sjögren*, m. p., s. 494—97.

⁴⁾ *Ипат. Л.*, v. 6624 (*Полн. собр. р. Л.* II, s. 7): *„Въ се же лѣто Мъстиславъ Володимериъ ходи на Чудъ съ Новгородци и со Пъсковичи, и взя городъ ихъ именемъ Медвѣжа Глава, и погость безъ числа взяша, и възвратишася въсвои съ многимъ полономъ“.* Vrt. *Ноев. I Л.*, v. 6624 (s. 121), *Иск. I, II Л.*, *Соф. I Л.*, v. 6624 (*Полн. собр. р. Л.* IV: 176, V: 8, 156); *E. Bonnell*, Chronogr., s. 8.

⁵⁾ Vrt. *E. Bonnell*, Chronogr., s. 7, 8.

V. 1116:n tapausten jälkeen eivät Venäjän kronikat mainitse suomalaisista kansoista minkäänlaista ennenkuin v. 1130. Luultavaa on, että se kamala nälänhätä, josta kronikat puhuvat v. 1127—28, ulottui Itämeren suomalaistenkin kansain alalle. V. 1127 oli lumi maassa Jaakonpäivään saakka (huhtik. 30 p.) ja syksyllä pani halla rukiin ja kaiken syysviljan. Koko talven oli kova nälänhätä, kahdeksannes ruistynnyriä maksoi puolen kriunaa. Seuraavana vuonna oli hätä vielä suurempi. Kahdeksannes ruistynnyriä maksoi silloin koko kriunan. Ihmiset söivät lehtiä, koivunparkkia, olkia, ruohoja, jäkälöitä y. m. Kansaa kuoli kaduille, toreille, teille j. n. e. Kuolleita ei ehditty haudatakkaan, jonka vuoksi ilmakein oli niin turmeltunut, ettei voitu mennä ulos huoneista. Vanhemmat jättivät lapsensa muukalaisien kauppijasten laivoihin. Yksi osa niistä paleltui kuoli-jaaksi, toiset kulkeutuivat vieraille maille. Sen lisäksi oli Olhavanjoen tulva tavattoman korkea ja tuotti asukkaille paljon vahinkoa. Tästä kovasta ajasta mainitsevat vaan Novgorodin kronikat, ja kuvaus maanvaivastakin koskee siis etupäässä Novgorodin seutu-ja. Mutta epäilemättä oli puute koko Pohjois- ja Länsi-Venäjällä samanlainen. Vaikeata olisi ajatella, että viljanhinta Novgorodissa olisi noussut niin korkealle, jos esim. Suzdalista, Pihkovasta, Polotskista y. m. lähiseudun kaupungeista eloa olisi ollut saatavissa. Voidaan siis täydellä syyllä olettaa, että Itämeren suomalaisetkin kansat näinä vuosina saivat kokea kalliin ajan kovuutta¹⁾.

V. 1129 Mstislav karkoitti Polotskin ruhtinaat ja asetti poikansa Isjaslavin heidän sijallensa²⁾. Seuraavana keväänä (1130) Mstislavin pojat, Novgorodin Vsevolod, Polotskin Isjaslav ja Smolenskin Rostislav, tekivät yhteisesti retken Čudeja vastaan, ottivat heiltä veroa, surmasivat miehet, polttivat talot ja veivät vaimot ja lapset vankeuteen³⁾.

¹⁾ *Ноев. I, IV Л., v. 6635, 6636 (Полн. собр. р. Л. III: 5, IV: 3); Ноев. II Л., v. 6635 (Полн. собр. р. Л. III: 123—24). М. Akiander (Suomi 1848, s. 27—28); Н. Карамзинъ, Истор. II, s. 186—87 ja примѣч. 255; E. Bonnell, Chronogr., s. 9.*

²⁾ *E. Bonnell, Chronogr., s. 9.*

³⁾ *Ноев. I Л., v. 6638 (s. 125); Лавр. Л., v. 6638 (s. 286); Ноев. IV ja Воск. Л., v. 6638 (Полн. собр. р. Л. IV: 3, VII: 29); Ин. Л., v. 6639 (Полн. собр. р. Л. II: 12).*

Sjögren näyttää välttämättömästi tahtovan tehdä historiaa sille hämäläiselle heimolle, jonka hän luulee tähän aikaan asuneen jossain Laatokan eteläpuolella. Hän koettaa näyttää toteen, että tämäkin retki tehtiin näitä Jäämejä vastaan. Ne seikat, jotka hän tämän mielipiteensä tueksi tuo esille, ovat jotenkin löyhät. Hän arvelee nimittäin muun muassa, että Virolaiset jo Venäjänvallan perustamisen ajoista saakka olivat valtiollisesti sellaisessa alammaisuuden suhteessa Venäläisiin, ettei kronikkain kirjoittajilla olisi nyt enää ollut minkäänlaista syytä mainita heidän verotustansa. Sekä verotusseikat että muu suhde hallitseviin Venäläisiin oli nimittäin hänen mielipiteensä mukaan jo aikoja sitten määrätty ¹⁾. Sille, joka tuntee Virolaisten historian, tuntuu tällainen mielipide Sjögrenin veroisen tutkijan lausumaksi oudolta. Virolaisten tapa ei ollut yhden väkivaltaisen kukistamisen jälkeen antautua voittajan valtaan. Sitä todistaa se alituinen taistelu, jota he Venäjänvallan perustamisesta saakka ovat käyneet Novgorodia vastaan. Ja saman vastustuksen tapaan heissä myöhemminkin, kun Saksalaiset heitä ahdistavat.

Puheenalaisten Čudien virolaisuuteen viittaavat seuraavien vuosien tapaukset, jotka selvästi todistavat, että Virolaiset tähän aikaan olivat tyytymättömiä heitä lähimpien venäläisten ruhtinasten valtaan. Syyt tähän tyytymättömyyteen johtuvat ehkä siitä, että Polotskin ruhtinaaksi v. 1129 tuli uusi mies. Me olemme ennen nähneet, että Virolaiset yleensä ovat pitäneet Polotskin ruhtinasten puolta taistelussa Novgorodia vastaan. Mahdollista on, että he eivät hyväksyneet Mstislavin toimia, joidenka johdosta mainitun paikan ruhtinas muuttui. Senvuoksi hänen poikansa ehkä ryhtyivät yksissä tuumin heitä kukistamaan.

Pian näkyvät Virolaiset tälläkin kertaa kärsimänsä tappion kostaneen. Vsevolod Novgorodilaisten kanssa teki nimittäin v. 1132 retken Vaigan Virolaisia vastaan, mutta kärsi kovan tappion tammik. 23 p. Paljon Novgorodilaisten urhoollisia miehiä sanotaan kaatuneen tällä retkellä ²⁾.

¹⁾ *J. A. Sjögren*, Ges. Schr. I, s. 499—500.

²⁾ *Новг. I Л.*, v. 6639 (s. 125): *Томъ же лѣтъ, на зиму иде Всѣволодъ на Чюдь; и створи ся пакость велика: много добрыхъ мужъ избѣша въ Клинѣ Новѣгородѣ, мѣсяца генваря въ 23, въ субботу.* — „Клинъ“-nimen on Sjögren selittänyt Vaiga-maakunnaksi, joka tavataan Henrik Lättiläisen kronikassa.

Selvää on, että Virolaiset tämän tapauksen jälkeen joutuivat yhä huonompiin väleihin Novgorodilaisten kanssa. Vsevolod, joka keväällä 1132 Pihkovaalaisten ja Laatokkalaisten avulla oli karkoitettu Novgorodista, mutta lyhyen ajan kuluttua saanut valtansa takaisin¹⁾, teki v. 1134 retken Virolaisten maahan ja valloitti helmik. 9 p. Tarton²⁾. Mahdollista on, että Virolaisilla oli osaa niissäkin rettelöissä, joihin Vsevolod joutui Novgorodilaisten ja Pihkovaalaisten kanssa v. 1132, ja samoin lienevät he olleet osallisina vuoden 1136:n tapauksissa. Silloin nimittäin Novgorodilaiset, saaden apua Laatokasta ja Pihkovasta, hänet lopullisesti karkoittivat³⁾.

Näiden tapausten jälkeen ei Itämeren suomalaisista kansoista vuosikymmenten kuluessa mainita mitään. Sen sijaan kertovat kronikat Jäämien ja Laatokkalaisten keskinäisistä taisteluista v. 1142 ja Jäämien retkestä Vatjalaisten maahan v. 1149⁴⁾. Luultavasti oli läntisten suomalaisten kansain suhde Venäjän valtakuntaan sama, kuin ennenkin. Se seikka, etteivät kronikat heistä sanallakaan mainitse, todistane, ettei mitään tärkeämpiä tapauksia Venäjän puolelta heidän kohtaloonsa liittynyt.

Kahdennentoista vuosisadan puolivälissä alkaa saksalainen vaikutus Itämeren itäpuolella, mutta ennenkuin kerromme, mitenkä suomalaiset kansat joutuivat tämän vaikutuksen alaisiksi, mainitsemme ne tiedot, jotka skandinaavilaiset ja muut länsimaiset lähteet XI:ltä ja XII:lta vuosisadalta näistä kansoista antavat.

Adam Bremeniläinen († noin v. 1076) mainitsee kirjoittamassaan Hampurin hiippakunnan piispain historiassa nimeltään suomalaisiakin kansoja, mutta hänen tietonsa niistä ovat suuressa

Sana „*клянъ*“ Venäjänkielessä merkitsee nimittäin puusta tai raudasta tehtyä vaajaa; sama merkitys on Vironkielessä sanalla *vaija* ja *vagja*. Maakunnan nimen Venäläiset siis suorastaan käänsivät omaan kieleensä ja saivat siten kronikkain käyttämän „*Клянъ*“-nimen. J. A. Sjögren, Ges. Schr. I, s. 501–502.

¹⁾ E. Bonnell, Chronogr, s. 9.

²⁾ *Нос.* I Л., v. 6641 (s. 126); *Нос.* IV Л., *Сог.* I Л., *Боск.* Л., v. 6641 (*Полн. собр. р.* Л. III: 4, V: 156, VII: 29); E. Bonnell, Chronogr., s. 10.

³⁾ E. Bonnell, m. p., s. 10.

⁴⁾ E. Bonnell, m. p., s. 11.

määrässä liioiteltuja ja kuvaavat enemmän näiden kansojen sivistysoloja, kuin heidän ulkonaisia vaihteita. Ne hänen teoksessaan esiytyvät kansat, joita tutkijat ovat pitäneet suomensukuisina, ovat *Wizzi, Mirri, Lami, Scuti* ja *Turci* ¹⁾. Nämät nimet, jotka kirjoittaja nähtävästi on kuullut Novgorodissa käyneiltä saksalaisilta kauppiailta, tarkoittavat Vessejä, Merjalaisia, Jäämejä, Čudeja ja ehkä Turkulaisia. Nimi Lami on syntynyt luultavasti siten, että Adamin teoksen kopioitsijat ovat muuttaneet alkupe räisen *I*-kirjaimen *L*-ksi ²⁾. Rein arvelee, että nimi Turci ei voi tarkoittaa Turkulaisia, koska Turun kaupunki perustettiin vasta 80 vuotta Adamin aikaa myöhemmin, ja Turku-nimikin johtuen ruotsalaisesta sanasta *torg* on syntynyt vasta sen jälkeen, kuin Ruotsalaisten valta Suomessa alkoi ³⁾. Nämät syyt eivät merkitse paljoa, sillä luultavaa on, että Aurajoen suu jo ennen Pyhän Eerikin aikoja oli tunnettu satama- ja kauppapaikka, vaikka sitä ei nimenomaan mainita ruotsalaisen valloituksen ajalta säilyneissä lähteissä. Sitä todistaa jo se seikka, että Ruotsalaiset ensin vahvistivat valtansa ja saarnasivat kristinuskoa siellä. Turkusana taas ei ole lainattu suomalaisiin kieliin Ruotsin- vaan Venäjänkielestä ⁴⁾. Se siis ei ole missään yhteydessä Ruotsalaisten tulon kanssa Suomeen.

Adamin tiedot Kuurinmaasta (Churland, Curland, Kurland) ja Vironmaasta (Aestland, Estland), joidenka hän sanoo olevan Svealaisten valtakuntaan kuuluvia saaria, kuvaavat vaan niiden asukasten tapoja, varsinkin heidän taikamenojansa, ja ovat sen- vuoksi esitettävät yhdessä muiden sivistysoloja koskevien tietojen kanssa. Sen käsityksen, että Kuurinmaa ja muut läheiset „saaret“ ovat Ruotsin vallan alaisia, on Adam saanut nähtävästi Rimbartin kertomuksesta, sillä hän mainitsee ennen kertomamme Ruotsin

¹⁾ Puhuttuansa Svealaisten alueesta, joka ulottuu naisten maahan saakka, jatkaa Adam: „Supra illas Wizzi (Wilzy, Wilzi, Wirsi, Wilci), Mirri, Lami (Mirrilami, Murtilani), Scuti et Turci (Curti, Thurci) habitare feruntur usque ad Ruziam“ — —. *Adami Gesta Hammaburgensis Ecclesiae pontificum* (*G. Waitsin* laitos, Hannoveræ 1876) IV, cap. 14.

²⁾ *G. Rein*, *De vetere Carelia*, s. 11—12; *K. Zeuss*, *Die Deutschen u. die Nachbarst.*, s. 681, 688—90; *K. Müllenhoff*, *Deutsche Alterthumsk.* II, s. 71 seur.

³⁾ *G. Rein*, m. p., s. 14.

⁴⁾ *V. Thomsen*, *Beröringer*, s. 233; *J. J. Mikkola*, *Berührungen*, s. 94.

Olavi-kuninkaan retken Kuurinmaalle tässä yhteydessä. Huomattavampi on Adamin tiedonanto, että hänen aikansa erään kauppamiehen toimesta kirkko rakennettiin Kuurinmaalle ¹⁾. Se on ainoa varma tieto kristinuskon levittämisestä Itämeren maakuntiin ennen saksalaisen valloituksen aikaa. Mitään pysyväisempiä seurauksia ei tälläkään tapauksella tiettävästi ollut.

Skandinaavian ja Itämeren itäpuolella olevien maiden välinen liike pitkittyi entiseen tapaan XI:llä ja XII:lla vuosisadallakin. Sitä todistavat paitsi islantilaisia satuja myöskin Ruotsin riimukivet, joista iso joukko on pystytetty itämaille matkustaneiden ja siellä kaatuneiden Skandinaavilaisten muistoksi X:llä ja XI:llä vuosisadalla. Muutamissa riimukirjoituksissa mainitaan muistokivien esineiden tehneen retkiä ylimalkaan „itämaille“ ²⁾, useissa Kreikkaan, jonkun kerran Jerusalemiin ³⁾. Toiset vainajat on surma saavuttanut lähempänä: Suomessa, Hämeessä, Virlannissa, Novgorodin seuduilla ⁴⁾. Eräs Sirid on pystyttänyt kiven muistoksi miehestään, „joka usein purjehti Sengalliaan (til Simkala) kalliilla laivalla Domesnäsin ympäri (um Tumisnis)“ ⁵⁾. Uplannissa, Södermanlannissa ja Itägöötinmaalla on kaikkiaan noin 15 riimukiveä, joidenka kirjoitukset puhuvat erään Ingvarin itämaille tekemästä retkestä. Se näyttää ulottuneen Särklantiin eli Saracenien maahan saakka Aasiassa ja Ruotsalaiset ottivat siihen lukuisasti osaa. Retken johtaja Ingvar Laajamatka, jonka itämaisista seikkailuista käsittelee erityinen tarunsekainen satu („Ingvars saga Vidförä“), eli Olavi Sylikuninkaan ja Jaroslavin aikana sekä kuoli erään islantilaisen lähteen mukaan v. 1041 ⁶⁾.

Tämän idän ja lännen välisen yhteyden syyt ovat nytkin milloin sotaista, milloin rauhallista laatua. Tosin on varsinaisten viikinkiretkien aika jo ohi ja kristinuskon on vähitellen alkanut

¹⁾ *Adami Gesta Hammab. Eccles. pontif. IV, cap. 16, 17.*

²⁾ *J. G. Liljegren, Run-Urkunder, Stockholm 1833, n:o 121, 441, 851, 864.*

³⁾ *m. p., n:o 141, 220, 329, 469, 520, 605, 1180, 1284.*

⁴⁾ *O. Montelius (Sveriges historia I, s. 302); J. G. Liljegren, m. p., n:o 508, 525, 865.*

⁵⁾ *J. G. Liljegren, m. p., n:o 944.*

⁶⁾ *J. G. Liljegren, m. p., n:o 2, 38, 47, 551, 817, 913, 927, 981, 1098; J. Langebek (Script. rer. danicar. III, s. 42); A. R. II, s. 141—69; O. Montelius, m. p., s. 302—303; V. Thomsen, Ryska rik. grundl., s. 76—77.*

lauhduttaa pohjoismaalaista rajua seikkailijaluonnetta. Itäänpäinkään tehtäviä retkiä ei senvuoksi enää määrää paljas voitonhimo, vaan niiden tarkoituksena, varsinkin myöhemmin, on samalla kristinuskon levittäminen Itämeren etelä- ja itäpuolella asuvain pakanoiden maihin. Toinen tärkeä syy, joka edelliseen tapaan saa Itämeren ympärillä asuvat kansat lähestymään toisiaan, on kauppa, joka katkeamatta jatkuu näinäkin vuosisaitoina Skandinaavian ja Venäjän välillä. Myöskin Pohjois-Saksan asukkaat näyttävät olleen osallisina tässä kaupassa jo varhain, sillä Itämeren maakunnissa on löydetty melkoinen määrä saksalaisia samoin kuin anglosaksilaisiakin rahoja X:ltä ja XI:ltä vuosisadalta. Tarkempaa luetteloa emme pysty näistäkään löydöistä tekemään, mutta kirjallisuudessa tavattavat tilapäiset tiedonannot osottavat, että näillä aloilla löydettyjen länsimaistenkin rahojen lukumäärä mainitulta ajalta nousee tuhansiin ¹⁾. Anglo-saksilaiset rahat ovat luultavasti kulkeuneet Itämeren maakuntiin Skandinaavilaisten ja Tanskalaisten kautta, ja joku määrä saksalaisiakin rahoja on saattanut sitä tietä näille maille levetä. Toiset lienevät tulleet suoraan Saksasta. Ainakin näyttävät muinaisen Julinin eli Jumnen kaupungin asukkaat (mainittu paikka oli Wollinin saarella) olleen yhteydessä Venäjän kanssa, sillä Adam Bremeniläinen tietää, että tämän kaupungin ja Venäjän välinen taival on 14 päivänmatkaa ²⁾. Tämä yhteys saattoi välillisesti vaikuttaa rahojen kulkeumisen Itämeren maakuntiinkin, vaikka tavallinen kulkutie sekä Novgorodiin että etelämpänä laivareitien varrella oleviin satamapaikkoihin kävi Gotlannin saaren kautta.

Tämän ajan kauppamiehet saivat samalla olla sotureita. Meriliikkeen tekivät vaarallisiksi rohkeat merirosvot, jotka pienillä aluksillaan piilivät kaikkialla rannikoilla ja saaristoissa, ollen

¹⁾ Länsimaisista rahalöydöistä Itämeren maakunnissa kts. *Fr. Kruse*, *Necrol.*, *Beilage D*, s. 13—19; *H. E. Hartmann*, *Das vaterl. Museum zu Dorpat*, s. 172, 180, 185, 188—90, 192; *J. B. Holzmayer*, *Osiliana III*, s. 37; *R. M. I.*, s. 369—75; *Sendungen der kurl. Gesellsch. I*, s. 82; *Sitzungsber. der Ges. für Gesch. und Alterthumsk. der Ostseeprovinz Russlands* ^{10/} 1880 (s. 139), ^{9/}, ^{12/}, 1884 (s. 35—38, 44—46), ^{9/}, 1888 (s. 70—72).

²⁾ „Ab ipsa urbe (Jumne) vela tendens quartodecimo die ascendes ad Ostrogard Ruzziae.“ *Adami Gesta Hammab. Eccles. pontif. II*, cap. 19; vrt. *A. Cronholm*, *Fornnord. minnen II*, s. 215 seur,

aina valmiit ahdistamaan merellä purjehtijoita. Germaanilaiset, jotka Itämeren kansoista ensiksi tulivat kristinuskon vaikutuksen alaisiksi, eivät enää tähän aikaan ammattinaan harjoita merirosvoutta, mutta vuosisatoja ehtii kulua, ennenkuin kristinuskon leveneminen panee rajat Itämeren etelä- ja itärannikolla asuvien Vendien, Kuurilaisten, Virolaisten, Karjalaisten ja Hämäläisten rajuille ja rohkeille ryöstöretkille ¹⁾).

Vielä XI:n vuosisadan alussa mainitaan muutamia entisen-tapaisia itäänpäin tehtyjä viikinkiretkiäkin. Sellaisella retkellä oli Sven-jaarli, ennenmainitun Eerik-jaarlin veli, v. 1015 ²⁾). Samassa tarkoituksessa liikkui myös Norjalainen Övind itämailla v. 1017 ³⁾). Siitä läheisestä suhteesta, joka Jaroslavin aikana ruhtinassukujen sukulaisuuden vuoksi oli olemassa Skandinaavian ja Venäjän välillä, olemme jo ennen maininneet.

Useammin ahdistavat kuitenkin näinä aikoina Vendit ja Itämeren suomalaiset kansat Tanskan ja Ruotsin rantamaita. Niinpä Maunu Hyvän aikana (1042—47) Vendit, Kuurilaiset ja muut itämaiset kansat tekivät hävitysretkiä Tanskan rannoille. Suojellakseen valtakuntaansa näiltä vihollisilta Maunu-kuningas, jonka itsensä täytyi oleskella Norjassa, asetti sijaishallitsijana Tanskan asioita hoitamaan Sven Estridinpojan ⁴⁾).

Ja samanlaisiin toimenpiteisiin ryhtyi näitä vihollisia vastaan myös Sven Estridinpoika. Hän asetti nimittäin v. 1048 Norjalaisen Hakonin puolustamaan valtakunnan rannikoita „viikingeiltä, jotka silloin ahdistivat kovasti Tanskan valtakuntaa, Vendeiltä, Kuurilaisilta ynnä muilta itämaiden kansoilta“. Hakonin sanotaan olleen laivastollaan liikkeellä kesät ja talvet ⁵⁾).

Samoin taistelee näitä kansoja vastaan Knuutti Pyhä (1080—86). Hän oli nuorena ennen hallitsijaksi tuloansa tehnyt retkiä itämaille ja voitollisesti taistellut sembiläisten ja viro-

¹⁾ Vrt. *A. Cronholm*, *Fornnordiska minnen* II, s. 257 seur.

²⁾ *Olavi Pyhän satu*: 57 (*A. R.* I, s. 431).

³⁾ *Olavi Pyhän satu*: 64 (*A. R.* I, s. 431—32).

⁴⁾ *Maunu Hyvän satu*: 24 (*A. R.* II, s. 130); *H. Hildebrand*, *Konungaboken* II, s. 319; *A. Cronholm*, m. p., s. 225—26.

⁵⁾ *Harald Hårdråden satu*: 50 (*A. R.* II, s. 130); *H. Hildebrand*, m. p., s. 39; *A. Cronholm*, m. p., II, s. 238; *G. Rein*, *Periculum historicum de Curonibus saeculis XII et XIII Fenniam infestantibus*, *Helsingfors* 1829, s. 5—6.

laisten merirosvojen kanssa. Erään vanhan laulun mukaan oli hän näillä retkillään voittanut kymmenen pikkuruhtinasta. Tanskan kuninkaaksi tultuansa hän jatkoi näitä taisteluita, kostuen sekä Kuurilaisille että muille Itämeren rannikon kansoille ne vauriot, joita nämät Harald Heinin aikana (1075—1080) olivat rankaisematta saaneet Tanskalaisille tehdä. Nimenomaan sanotaan, että merirosvot Knuutin hallitusaikana eivät enää uskaltaneet Tanskan vesillä näyttäytyä ¹⁾.

Seuraavilta vuosikymmeniltä eivät lähteet näistä retkistä mainitse, mutta luultavaa on, että niitä kesti aina siihen saakka, kuin kristinusko levisi Itämeren idänpuolisiin maihin ²⁾. Ja samoin kuin Tanskaan tekivät puheenalaiset kansat ryöstöretkiä luultavasti Ruotsinkin rannikoille, vaikka niistä ei ole tarkempia tietoja. Adam Bremeniläinen kertoo Mälarn-järven saarella olevasta Birkan kaupungista, että sen satama on erinomainen, sekä että Tanskalaiset, Norjalaiset, Slaavit, Sembit ja muut Skyytian kansat (aliique Scithiæ populi) kokoontuvat sinne kaupantekoon. Kaupungin asukkaat olivat usein saaneet kokea merirosvojen hävityksiä ja pystymättä niitä väkivallalla torjumaan upottaneet järveen kaupungin ympärille isoja kiviä, jotka tekivät laivakulun vaaralliseksi ³⁾. Näiden merirosvojen joukossa saattoi olla Itämeren suomalaisiakin kansoja.

Itämeren idänpuoliset maat ovat tähän saakka olleet yhteydessä etusijassa Skandinaavian ja Tanskan kanssa. Mutta XII:n vuosisadan puolivälissä aukenee mainitun meren itäinen

¹⁾ *Saxo* (XI: 378) sanoo Knuutin nuorena urhoollisesti taistelleen sembiläisten ja virolaisten merirosvojen kanssa: — — „myoparonum piratica monstra perdomuit, Sembicis atque Estonicis illustrem tropheis adolescenciam egit“, — —. Ja myöhemmin (s. 383) hän jatkaa: „Kanutus — — Orientale hellum — — accepto solio — — totis uiribus innouandum curabat — —. Nec ante manum ab incepto retraxit, quam Curorum Sembonumque ac Estonum funditus regna delessent.“ *Knytingasaga*: 26, 29 (*A. R. II*, s. 129). Vrt. *Langebek*, *Script. rer. dan.* II, s. 157—58.

²⁾ Knuutti Lavardin († 1131) aikana eräs Vidgaut-niminen rikas semgallilainen kauppijas lähestyi idästäpäin Kuurinmaata. Kuurilaiset tapasivat hänet merellä ja rupesivat ahdistamaan häntä sotalaivoillaan. Vidgautilla oli vaan yksi laiva muassaan, senvuoksi hän ei uskaltanut tehdä vastarintaa, vaan lähti purjehtimaan takaisin Semgalliaan. Kun Kuurilaiset estivät häneltä pääsyn sinne, purjehti hän aavalle merelle ja saapui onnellisesti Tanskaan. *Knytingasaga*: 87 (*A. R. II*, s. 134—35).

³⁾ *Adami Gesta Hammab. Eccles. pontif. I*, cap. 62.

rannikko myös saksalaiselle vaikutukselle. Henrik Lättiläinen kertoo näet, että bremeniläiset kauppijaat „löysivät“ liiviläisen sataman v. 1159¹⁾).

Myöhemmät kronikankirjoittajat ovat nähtävästi suullisen tarinan mukaan kertoneet tämän „löytämisen“ paljoa laajemmin. Lopulla XIII:tta vuosisataa seipitetyn Liivinmaan riimikronikan kirjoittaja, joka sanoo lähteenä käyttäneensä „viisasten ihmisten“ puheita, kertoo saksalaisia kauppamiehiä lähteneen purjehtimaan Itämerelle ja joutuneen myrskyn ajamina Väinäjoelle. Siellä asuvat pakanat tulivat sekä laivoilla että maitse, alkoivat ahdistaa muukalaisia, aikoen surmata heidät ja ryöstää heidän omaisuutensa. Saksalaiset puolustivat itseänsä urhoollisesti, pakanat joutuivat tappiolle ja tekivät, kun useat heistä olivat haavoittuneet, muukalaisten kanssa rauhan, jonka rikkoja määrättiin pajulla hirtettäväksi²⁾. Kristityt nousivat nyt maalle, tekivät seudun asukasten kanssa edullista kauppaa, uudistivat vielä rauhan ja lähtivät pois sillä välipuheella, että he saisivat usein tulla takaisin ja tuoda enemmän kauppamiehiä muassaan. Saksalaiset kestitsivät pakanoita simalla ja viinillä. Edullinen kauppa hukkuteli nyt yhä useampia Saksalaisia lähtemään Liivinmaalle³⁾.

Tämä tarina, jonka mukaan saksalaiset kauppijaat aseellisen vastustuksen jälkeen hankkivat itsellensä kaupankäynti-oikeuden Väinäjoen varrella, on vähän lisättynä siirtynyt useihin muihin Liivinmaan myöhempiin kronikkoihin⁴⁾. Toinen kertomus,

¹⁾ Bremeniläisten tulovuodesta ovat tutkijat olleet eri mielipidettä. Useat ovat puolustaneet vuotta 1158. Vuosi 1159 näyttää kuitenkin olevan oikea, päättäen Henrik Lättiläisen kronikan muutamissa toisoinnoissa tavattavista sanoista: „Multa quidem et gloriosa contigerunt in Livonia tempore conversionis gentium ad fidem — — per annos LXVII praeteritos, ex quibus primo inventus est a mercatoribus Bremensibus portus Livonicus“ (*H. L. XXIX: 9; Script. rer. livon. I, s. 300*). Kun kronikankirjoittaja lausui näin vuoden 1226:n alkupuolella, niin on siis 1159 Saksalaisten tulovuosi. Vrt. *E. Bonnell, Chronogr., Comm., s. 39*.

²⁾ „dô sprächen sie umme einen vride und lobeten den bie der wide,“ (säkeet 177—78).

³⁾ Livländische Reimchronik (*L. Meyerin* laitos, Paderborn 1876), säkeet 120—208.

⁴⁾ *Deutsch-Ordens-Chronik* (Script. rer. livon. I, s. 843); *Balthasar Russow, Chronica der Prouintz Lyfflandt* (Script. rer. livon. II, s. 11); *Mauritius Brandis, Lieffländische Geschichte* (Monum. Livoniae antiquae III, s.

jonka perustuksena myös lienee suullinen traditsiooni, on sisällykseltään tästä koko joukon poikkeava.

Franz Nyenstädt († 1622) sanoo kauppamiesten (v. 1148 tahi 1158) lähteneen Bremenistä Visbyhyn, mutta myrskyisen ilman vuoksi joutuneen Kuurinmaan rannalle. Siellä näkivät he erään aluksen purjehtivan Väinänsuuta kohden. Sitä seuraten saapuivat Saksalaiset Väinäjoelle. Seudun pakanalliset asukkaat, jotka eivät koskaan olleet nähneet niin isoa laivaa, kokoontuivat ihmeissään sitä ja sen omistajia katsomaan. Kristittyt viettivät ensimmäisen yön joella laivassansa. Aamun tullen menivät muutamat heistä maihin, asettivat tyhjiä tynnyreitä rannalle, panivat niiden päälle leipää, olutta, ruokatarvikeita y. m. hyvää, kehoittivat pakanoita tulemaan luoksensa ja tarjosivat heille sokeria, viikunoita, vehnäleipää y. m. Kolmantena päivänä tulivat maan asukkaat taas ja toivat vieraille puoletansa vastalahjaksi hunajaa, maitoa, kanoja, munia, lintuja ja jäneksiä. Saksalaiset antoivat heille hattuja, hatunnauhoja, housunnauhoja, peilejä, vöitä, veitsiä, kampoja, neuvoja. Sitten ystävyys ja luottamus vahvistui, niin että pakanat seuraavana päivänä taas lähestyivät muukalaisia ja toivat lampaita, kaloja, pellavia, hunajaa, vahaa, munia, lintuja, eläinten nahkoja. He laskivat ne maahan sekä ilmoittivat viittomalla ja merkeillä tahtovansa vaihtaa ne kristittyjen tavaroihin. Saksalaiset asettivat nyt itsekunkin tuoduista tavaroista erilleen ja panivat sen rinnalle rahaa, aikoen siten ostaa esineet. Mutta asukkaat eivät rahoista välittäneet, jonka vuoksi heille annettiin tavaroita. Eräs kerjäläinen tarjosi Saksalaisten antamista tavaroista muutamia munia, mutta kun niitä pidettiin riittämättöminä, otti hän povestaan kaksi oravan korvanahkaa, joihin oli kiinnitetty pieniä hopeanastoja. Tällä tavalla 14:n päivän kuluessa ystävällisesti kauppaa käytyään, lähtivät muukalaiset sovinnossa pois. He ottivat mukaansa erään 15-vuotiaan pojan, joka kas-tettiin Bremenissä ja oppi siellä Saksankielen. Yksi Saksalaisista jäi taas pakanain keskuuteen heidän kieltänsä oppimaan. Seuraavana vuonna matkustivat kauppamiehet uudestaan kahdella lai-

44 seur.); *Thomas Hiärn*, Ehst-, Lyf- und Lettländische Geschichte (Mon. Liv. ant. I, s. 65); *E. Pabst*, Die Anfänge der deutschen Herrschaft in Livland (*Bunge*, Archiv III, s. 34 seur.) Siinä mainitaan useita saksalaisten kronikkain kertomuksia kauppijasten Liivinmaalle tulosta.

valla Väinänsuulle kaikenlaisilla tavaroilla varustettuina. Kristityt menivät nyt maalle, vaihtoivat kultaseppäin ja muiden käsityöläisten teoksiin vuotia, pellavia, hamppuja, vahaa, talia ja metsäneläinten nahkoja. Palattuaan laivoihinsa kutsuivat he sinne kolmekymmentä pakanain ylimystä ja tekivät heidän kanssaan sellaisen sovinnon, että he vuosittain kenenkään estämättä saisivat tulla sinne kaupantekoon. Neljä Saksalaista jäi tavaroineensa talveksi Liivinmaalle. He palasivat seuraavana vuonna Bremeniin. Nyt ilmoitettiin paaville, että tällainen pakanallinen maa oli löydetty. Paavi käski Bremenin piispan, kun kauppiamiehet kolmannen kerran lähtivät Liivinmaalle, lähettää sinne heidän kanssaan jonkun hurskaan miehen kristinuskoa saarnaamaan. Tällä tavalla lähti Meinhard erään nuorukaisen kanssa Liivinmaalle ¹⁾.

Tämä kertomus Saksalaisten tulosta Liivinmaalle perustuu selvästi johonkin toiseen lähteeseen kuin edellinen. Sekin on osaksi muuttuneena joutunut muutamiin myöhempiinkin kronikoihin ²⁾. Luultavasti on tämänkin kertomuksen perustuksena kansantarina. Molemmat nämät toisinnot saattavat olla yhtä oikeat. Niistä käy selville se historiallinen tosiasia, että Liivinmaa joutui ensin kaupan kautta alttiiksi saksalaiselle vaikutukselle sekä että tämän kaupan seurauksena täällä, niinkuin tavallisesti muuallakin, ennen pitkää oli kristinuskon levittäminen ja vallan anastaminen vieraassa maassa. Tapahtuiko jo Saksalaisten ensimmäinen tulo Väinänsuulle väkivallalla, niinkuin vanhimmat kirjaanpanot kertovat, vaiko rauhallisesti, on vaikea ratkaista. Kumpikin on yhtä mahdollista. Henrik Lättiläinen, joka tästä asiasta luultavasti olisi voinut antaa oikeat tiedot, mainitsee koko tapauksen vaan ohimennen. Hänen tarkoituksensa oli kirjoittaa kertomus kristinuskon levenemisestä Liivinmaalle, ja senvuoksi ovat kauppiamiesten toimet ehkä näyttäneet hänestä vähäpätöisiltä ja jääneet mainitsematta.

Se seikka, että kaikki kronikat Henrik Lättiläisestä alkaen sanovat Väinänsuun „löydetyksi“, ei tietysti edellisen mukaan

¹⁾ *Franz Nyenstädt*, *Livländische Chronik*, s. 14—16 (Monum. Livon. ant. II).

²⁾ Kts. esim. *Dionysius Fabricius*, *Livonicae historiae compendiosa series* (Script. rer. livon. II, s. 443).

pidä paikkaansa. Liivinmaata ei tarvinnut enää löytää, sillä sen asukkaat olivat jo vuosisatoja olleet hyvinkin tunnetut Skandinaaviassa ja Tanskassa. Se selviää riittävästi jo skandinaavilaisten ja tanskalaisten lähteiden tarunsekaisista tiedoista, jotka olemme ennen kertoneet. Myöhemmätkin kronikat todistavat samaa, sillä muutamat niistä mainitsevat nimenomaan, että tanskalaiset kuninkaat usein ennen olivat koettaneet kukistaa Väinän varrella asuvia kansoja, sekä Kuurilaisia että Virolaisia, mutta nämät yritykset olivat pakanain vastustuksen tähden ennen Saksalaisten tuloa rauvenneet tyhjiin ¹⁾. Ne retket, jotka Skandinaavilaiset levottomana viikinkiaikana sekä kauppaa varten että sotaisessa tarkoituksessa itäänpäin tekivät, olivat enemmän satunnaista laatua eivätkä saavuttaneet suurempaa historiallista merkitystä. Vasta sitten kun kristinusko oli tehnyt lopun viikinkien hurjasta vallattomuudesta ja turvannut meriliikkeen, saattoi säännöllinen kauppayhteys kehittyä. Tällaisen järjestetyn kauppasuhteen aloittajiksi tulevat Väinäjoen varrella Pohjois-Saksan, varsinkin Bremenin, kauppijaat ikäänkuin satuman kautta mahdollisesti sillä tavalla, kuin kronikoissa kerrotaan. Heidän esiytymisensä Liivinmaalla on siten vaan luonnollinen ja ajanmukainen kehitys sitä yhteyttä, joka jo kauvan sitten oli ollut olemassa Itämeren itä- ja länsirannikon välillä ²⁾.

Liiviläinen satama („portus livonicus“), johon Henrik Lättiläinen sanoo bremeniläisten kauppijasten tulleen, tarkoittaa koko Väinäjoen suuta eikä mitään erityistä paikkaa siinä. Ainakin on niin laita v. 1263, jolloin Liiva-nimisen sataman sanotaan käsittävän koko Väinäjoen suun ympäristön ³⁾.

Saksalaisten kauppijasten tutustumista Itämeren idänpuoliin maihin seurasi, niinkuin jo mainitsimme, muutaman vuosikymmenen kuluttua kristinuskon levittäminen ja aseellinen val-

¹⁾ *E. Pabst*, m. p. (*Bunge*, Archiv III, s. 34).

²⁾ Vrt. *E. Pabst*, m. p. (*Bunge*, Archiv III, s. 254—64).

³⁾ Liivinmaan ritariston mestarin Andreaksen ja Kuurinmaan piispan Henrikin välisessä sopimuskirjassa vuodelta 1263 sanotaan m. m.: „— de portubus maris, quae nobis competebant duae portus, videlicet Semegaller A. et Winda, tertia vero, Lyva dicta, domino episcopo et suis successoribus ex utraque parte litoris cum suis piscariis est assignata“. *F. G. v. Bunge*, Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch I: 373 (palsta 475). Vrt. *E. Bonnell*, Chronogr., Comm., s. 39.

loitus. Mutta sekä Meinhardin tulo Liivinmaalle että hänen toimensa siellä kristinuskon levittäjänä samoin kuin nekin tähän kuuluvat vähäiset tiedot, jotka paavi Aleksanteri III:n ajoilta mainitaan, liittyvät likemmin saksalaisen valloituksen historiaan ja ovat esitettävät yhdessä sen ajan tapausten kanssa.

Pakanuudenajan viime vuosikymmeninä ovat Itämeren suomalaiset kansat, varsinkin Liiviläiset, täten joutuneet entistä vilkkaampaan kauppasuhteeseen länsimaihin. Skandinaaviasta päin ei mainita retkiä tehdyksi heidän maahansa, mutta saksalaiset kauppijaat purjehtivat Väinänsuulle ehtimiseen rauhalliseen kaupantekoon Liiviläisten kanssa ¹⁾. Suomalaisten kansain suhde heidän itäisiin naapureihinsa näyttää pakanuudenajan lopulla olevan samanlainen kuin ennenkin. Tilapäisiä retkiä pannaan molemmin puolin toimeen, mutta pysyväisempiä seurauksia ei niistä liene ollut.

Venäjän kronikkain mukaan „koko Čudilaismaa“ alussa v. 1177 teki hävitysretken Pihkovan seuduille. Čudien ja Venäläisten kesken syttyi tappelu, jossa muun muassa kolme venäläistä päällikköä saavutti surmansa. Čudeja sanotaan myös kaatuneen paljon ²⁾. Kolme vuotta myöhemmin joutui Virolaisten maa hävityksen alaiseksi. Novgorodin ruhtinas Mstislav silloin kokosi 20,000 miestä ja teki retken Adselin Virolaisia vastaan. Hän viipyi heidän maassansa hävittäen sitä tulella ja miekalla kahdeksan päivää. Asukasten sanotaan paenneen merelle päin, mutta sielläkin heitä kaatui paljon. Mstislav palasi vangittuaan ihmisiä ja otettuansa paljon karjaa Pihkovan kautta Novgorodiin ³⁾.

Vuonna 1181, kun Polotskin ruhtinas Vseslav useiden venäläisten ruhtinasten kanssa teki retken Drutskin ruhtinasta Glëbiä vastaan, mainitaan polotskilaisessa sotajoukossa olleen

¹⁾ „Theutonici enim mercatores, Lyvonibus familiaritate coniuncti, Lyvoniame frequenter navigio per Dune flumen adire solebant“ (*H. L. I: 2*).

²⁾ *Хоє. I*, v. 6684 (s. 154); *IV Л.*, v. 6684 (*Полн. собр. р. Л. IV*, s. 14); vrt. *E. Bonnell*, *Chronogr.* s. 14.

³⁾ *Хоє. I Л.*, v. 6687 (s. 156); *IV Л.*, v. 6687 (*Полн. собр. р. Л. IV*, s. 15); *Инам. Л.*, v. 6686 (*Полн. собр. р. Л. II*, s. 120). Vrt. *Н. Карлмунз*, *Истор.* III, s. 55—56, примѣч. 54. — Adselin (Venäjän aikakirjoissa *Очєла*) maantieteellisestä asemasta on jo ennen ollut puhe (kts. s. 114).

Liiviläisiä ja Liettualaisia¹⁾. Bonnell arvelee, syitä mainitsematta, että tässä tarkoitetaan Lättiläisiä ja Seloneja²⁾. Koska kuitenkin Henrik Lättiläinen mainitsee Liiviläisten juuri tähän aikaan maksaneen veroa Polotskin ruhtinaalle, ei heidän osallisuutensa näihin tapauksiin mielestäni millään tavalla ole mahdoton. Samantapaisia hävitysretkiä tekevät Venäläiset tämän vuosisadan viime kymmenellä ja 1200-luvun alussa Virolaisten maahan samaan aikaan, jolloin Saksalaiset perustavat valtansa Väinäjoen varrella. Mutta koska nämät Venäläisten yritykset ainakin osaksi johtunevat siitä, että he ovat Saksalaisissa saaneet kilpailijan Itämeren maakuntain omistamisessa, ovat nekin esitettävät yhdessä saksalaisen valloituksen ajan historian kanssa.

Olemme jo usein huomauttaneet, että Venäläisten valta läntisten suomalaisten heimojen alalla koko tällä aikakaudella on tilapäistä laatua. Venäläisten toimenpiteet rajoittuvat vaan vihollisen maan hävittämiseen ja veronottoon. Se seikka, että näitä väkivaltaisia hävitys- ja verotusretkiä Novgorodista, Polotskista ja Pihkovasta niin usein uudistetaan, todistaa vaan Venäjänvallan heikkoutta näillä mailla. Nähtävästi pitivät kansat itseänsä vieraasta vallasta riippumattomina niin pian kuin vihollisten sotavoima vetäytyi pois heidän maastansa. Niin näyttää olleen laita varsinkin virolaisalalla, jossa ei huomata minkäänlaista riippuvaisuutta Venäläisistä saksalaisen valloituksen aikana. Liiviläisten maahan aina Väinänsuulle saakka sanoo Henrik Lättiläinen sitä vastoin venäläisen vaikutuksen ulottuneen, sillä Meinhard alkaa kristinuskon levittämistyönsä nimenomaan Polotskin ruhtinaan luvalla³⁾. Mutta juuri se seikka, että tämä lupa kertomuksesta päättäen saadaan ilman minkäänlaista vaikeutta, ja että ruhtinas vielä antaa lahjojakin muukalaiselle lähetysaarnajalle, todistaa Venäläisten vallan heikkoutta liiviläis-alallakin.

¹⁾ *Ипат. Л.*, v. 6688 (Поли. собр. р. Л. II, s. 124): „И придоша Полоцкѣ князи въ стрѣтеніе помагающе Святославу: Василковича, Врячьславъ изъ Витебска, братъ его Всеславъ съ Полоцкани, съ ними же бяхуть и Либы и Литва“ — —.

²⁾ *E. Bonnell*, *Chronogr.*, s. 15.

³⁾ *Accepta itaque licencia* — — *sacerdos a rege Woldemaro de Ploceke, cui Lyvones adhuc pagani tributa solvebant, simul et ab eo muneribus receptis, audacter divinum opus aggreditur*“, — — — (*H. I.* I: 3).

Samaan aikaan, jolloin saksalainen vaikutus on Itämeren itäpuolella alkanut ja kristinuskokin jo voittanut siellä jonkun verran alaa, retkeilevät suomalaiset kansat vierailla vesillä leviittäen rohkeina merirosvoina kauhua ja pelkoa Itämeren ranta-maihin. Nämätkin retket kuuluvat Itämeren Suomalaisten itenäisyyden ajan historiaan ja ansaitsevat senvuoksi tässä kertomuksessa sijan.

Vendeillä ja Itämeren suomalaisillakin kansoilla näyttää olleen vierailla rannikoilla, varsinkin Etelä-Ruotsin ja Tanskan saaristossa, erityisiä varustettuja suojapaikkoja, joihin he, vetäen keveät aluksensa maalle, saattoivat piiloutua, ja niistä tarpeen tullen tehdä hävitysretkiä lähitienoille. Kalmarin seuduilta ja Ölannin rannikoilta tunnetaan useita tällaisten lymypaikkojen jäännöksiä. Ne on tehty vesien lähistölle ja niistä on nyt vaan nähtävänä useimmin muodoltaan soikea kivistä ilman savilaastia latomalla tehty valli, 2—3 kyynärää leveä, 3—4 kyyn. korkea. Paraiten säilyneissä näkyy vielä asuntojen jäännöksiä vallin sisäpuolella¹⁾. Että suomalaisetkin kansat meriretkillensä ovat joko itse rakentaneet taikka ainakin käyttäneet hyväksensä muiden rakentamia tällantapaisia varustuksia, käy selville siitä kahakasta, johonka Tanskalaiset joutuivat näiden merirosvojen kanssa v. 1170. Ne tiedot, jotka Saxo aikalaisena on tästä tapauksesta antanut, ovat muutenkin niin kuvaavia, että ne ansaitsevat tarkempaa huomiota. Senvuoksi lainaamme tähän hänen kertomuksensa pääkohdat.

Valdemar Suuri lähetti v. 1170 laivastonsa ahdistamaan Tanskan rannikoita ryöstäviä merirosvoja. Hän käski sotamies-tensä lähestyä näitä vihollisia varovaisesti, sillä heillä oli tapana taistellessa käyttää enemmän viekkautta kuin urhoollisuutta. Vihollisen laivaston lähestyessä, sanoi kuningas, he laskevat laivansa maalle, piiloutuvat lymypaikkoihin ja antavat vihollistensa muka mieltä myöten itseänsä ahdistaa. Mutta kun he huomaavat, että heidän ahdistajansa ovat hajonneet eri tahoille pitkin rannikkoa, he yht'äkkiä hyökkäävät piilopaikoistansa esille, tarttuvat käsin vihollistensa laivoihin, vetävät ne rannalle, surmaavat laivamiehet kiviä ja nuolia heittämällä, lä-

¹⁾ *G. V. Sylvander*, Kalmar slotts och stads historia II, första delen, Kalmar 1864, s. 198 seur.

vistävät laivat keihäillä ja tekevät ne kelpaamattomiksi lukuisia reikiä niihin iskemällä. Vaikka nämät viholliset siis näyttävätkin pakenevan, ei heitä pidä ajaa takaa, sillä heidän pakonsa on yhtä vaarallinen kuin hyökkäyksensä. Kuningas neuvoi lähtijöitä senvuoksi pitämään laivaston rantautuessa koossa ja taas ryhtymään tappeluun järjestetyissä riveissä. Siten tulisivat he saamaan varman voiton vihollisista, jotka taistelivat aseettomina ja melkein alastomina¹⁾. — Laivasto purjehti nyt Ölannin saarelle (Olandia). Saatuaan saaren asukkailta kuulla, että Virolaiset ja Kuurilaiset ryöstivät läheistä satamaa, lähtivät Tanskalaiset kilvalla purjehtimaan sinne muistamatta kuninkaan neuvoa. Virolaiset olivat yhdellä laivalla sataman suulla pitämässä vahtia ja alkoivat heti soutaa ulapalle antamatta tovereillensa minäänlaista tietoa vihollisen lähestymisestä. Merirosvot huomasivat kuitenkin uhkaavan vaaran, vetivät laivansa maalle ja kätkeytyivät läheiseen metsään. Kaksi Tanskalaista souti aluksensa kaikin voimin rannalle, ja he saavuttivat kaikkine laivamiehensä pitkällisen puolustuksen jälkeen surmansa raakalaisten iskuista. Kaksi Absalon-piispan urhoollista ritaria riensi toveriensa avuksi, mutta hekin joutuivat surman omiksi. Eräs kolmas ritari, suuttuneena kumppaniensa kuolemasta, nousi maalle toisessa paikassa ja saavutti samanlaisen kuoleman. Kuurilaiset hakkasivat kirveillänsä reikiä vihollisten laivoihin ja upottivat ne mereen. Kristoffer, kuninkaan poika, nähtyänsä edellisten kohtalon, lakkautti soutamisen ja koitti estää alustansa maalle menemästä. Mutta laiva kulkeutui kuitenkin sivuttaisin rannalle ja viholliset ottivat sen vastaan sellaisella kivisateella, että laivamiehillä oli täysi työ itsensä puolustamisessa. Vihollisen ahdistamiseen ei jäänyt mitään aikaa. Tanskalainen sankari Esbern Snare, peläten että Kristoffer joutuisi tuhon omaksi, kuljetti laivansa keskelle kivisadetta ja pelasti siten nuorukaisen, asettuen hänen ja Kuurilaisten väliin. Viholliset tarttuivat nyt kaikin voimin Esbernin laivaan, haavoittivat keulassa olevat miehet ja vetivät laivan matalalle. Esbern, ollen laivan perässä, laukaisi kolme kertaa heittokoneensa (ballista) vihollisiin osaamatta, särki sitten koko koneen (tormentum), hyökkäsi aseilla varustettuna laivan perästä keulaan ja taisteli yksinänsä ihmeteltävän urhool-

¹⁾ *Saxo* XIV, s. 580—81.

lisesti melkoisen ajan vihollisten kanssa. Vihdoin oli hän kivien ja nuolien satutuksesta ja iskuista niin väsynyt, että hän töintuskin jaksoi kävellä laivan perään, johonka hän asettui istumaan. Tovereistaan oli hänellä vaan yksi ainoa jäljellä, sillä kaikki muut olivat pelosta heittäyneet mereen. Kuurilaiset puhkoivat rautakärkisillä lyömäaseillaan (dolabris) jo reikiä laivan kylkiin ja tunkeusivat itse laivaan. Silloin Esbern kokosi viimeiset voimansa, ajoi heidät kolme kertaa pakoon ja käytti vihollisten heittämiä keihäitä aseina heitä itseänsä vastaan. Vähissä voimin täytyi hänen taas peräytyä, mutta silloin heitettiin hänen päähänsä eräs kivi niin lujasti, että hän kaatui pyörtyneenä laivansa perään. Viholliset nousivat nyt laivaan ja aikoiivat iskeä häneltä pään poikki, mutta ainoa laivalle jäänyt toveri nosti hänet taas pystyyn, jonka jälkeen Kuurilaiset, peläten unta taistelua, peräytyivät. Toinnuttuansa näki hän vihollisia kaikkialla laivassa, ryhtyi taas taisteluun, karkoitti heidät vielä kerran, mutta vaipui sitten tajuttomana maston viereen. Siinä olisi hänet ehkä surma saavuttanut, jolleivät Kristofferin soutajat olisi häntä pelastaneet. Muut Tanskalaiset tulivat tästä varovaisemmiksi ja pysyttelivät etäämmällä rannalta, ahdistellen sieltä vastustajiansa lingoilla ja heittokeihäillä (jaculis?). Yön tullen keskeytyi taistelu ja Tanskalaiset asettivat laivoja sataman edustalle estääksensä merirosvoja yön aikana pakenemasta. Kuurilaiset tekivät osaksi omista, osaksi vihollisilta ottamistansa laivoista sekä isoista puunrungoista kaupungintapaisen (ad urbis instar) varustuksen, jossa oli kaksi hyvin ahdasta ja matalaa sisäänkäytävää. Sen sivut verhosivat he ulkopuolelta useampiin kerroksiin sovitetuilla purjeilla. Toiset heistä teroittivat puita, toiset kokoilivat rannalta kiviä seuraavan päivän taistelua varten. Rohkeutensa ylläpitivät he laululla ja tanssilla. Alakuloisina viettivät Tanskalaiset yönsä, kunnes Kristofferin kirjuri, eräs englantilainen mies, rohkaisi heitä kertomalla muinaisaikain sankaritöitä ja kehoittamalla heitä miehuullisesti kostamaan toveriensa kuoleman. Seuraavana aamuna Tanskalaiset nousivat maalle ja sotarinta järjestettiin niin, että aatelismiehet tulivat ensiriviin, sitten muu väki. Kuurilaiset hyökkäsivät leiristänsä heitä vastaan kovasti huutaen, ei järjestetyissä riveissä, vaan mikä missäkin. Heidän huutonsa ja melunsa oli niin kova, että Tanskalaisten jälkirivin miehet säikähtyneinä lähtivät pakoon.

Eturivin miehet ryhtyivät ankaraan vastarintaan, ja Kuurilais-
ten täytyi vetäytyä leiriinsä. Useat heistä surmattiin, Tanska-
laisista haavoittui yksi. Ensimmäinen leiriin ryntäävä Tanska-
lainen sai puulla niin kovan iskun, että hän kuoli. Muut Tanska-
laiset kuitenkin väkirynnäköllä hyökkäsivät leiriin, kiipeilivät
pitkin mastoja ylös ja tunkeutuivat varustukseen vihollisten kes-
kelle. Viholliset surmattiin niin tyystin, ettei edes onnettomuu-
den sanansaattajaa jäänyt henkiin¹⁾.

Erään toisen kertomuksen mukaan koottiin tätä retkeä var-
ten laivoja kaikista Tanskan kylistä. Kristoffer ja Absalon-
piispa lähtivät laivastolla vesille ja saivat kuulla, että Kuuri-
laiset par'aikaa olivat Blekingenin maakuntaa hävittämässä.
Saadaksensa tarkempaa selkoa asiasta lähtivät Kristoffer, Absalon
ja Esbjörn sinne. Tultuansa Ölantiin (til Eylands) saivat he
siellä haltuunsa suuren joukon ihmisiä ja rahaa. Palattuansa lai-
voillensa he kuullivat, että Kuurilaiset olivat saarella. Nyt las-
kivat he vangit irti, lähtivät ahdistamaan Kuurilaisia ja tapasi-
vat heidät Järnloka-nimisessä satamassa. Kuurilaiset vetivät
laivansa maalle ja varustautuivat vastustamaan vihollista, arvel-
len, että heidän ahdistajansa olivat Ruotsalaisia. Eräs vanha
Kuurilainen huomautti silloin, että viholliset olivatkin Tanska-
laisia ja että ei ollut senvuoksi hyvä viipyä, sekä lähti purjehti-
maan tiehensä; muut Kuurilaiset jäivät yhdeksällä laivalla pai-
kalle. Kristoffer laivastollaan kävi heti heihin käsiksi. Kaikki
Kuurilaiset saivat siinä surmansa. Tanskalaisista kaatui vaan
kaksi. Voittajat veivät saaliinansa Kuurilaisten laivat ja rahat
kotiinsa, iloiten erinomaisesta voitostaan.²⁾

Järnloka-satamasta, jossa tappelu suoritettiin, ovat tutkijat
eri mielipidettä. Ölannin lähistöllä näyttää paikka olleen³⁾.
Sylvander väittää, että se oli mannermaalla jossain lähellä Kal-
marin kaupunkia.

Tämä kertomus todistaa, että Kuurilaiset ja Virolaiset oli-
vat pelättyjä vastustajia ja Tanskalaisilla täysi hätä käsissä,
sillä muuten Saxo ei olisi heidän alakuloisuuttaan erittäin
huomauttanut. Ja varmaan oli Tanskalaisilla melkoinen sota-

¹⁾ *Saxo* XIV, s. 581—584.

²⁾ *Knytlingasaga*: 123 (*A. R.* II: 139—140).

³⁾ *A. R.* II, s. 140; *A. Cronholm*, *Fornnordiska minnen* II, s. 316.

voima käytettävänä, koska retki tehtiin Valdemar-kuninkaan käs-kystä ja sen johtajana oli kuninkaan poika itse. Tappelun ankaruuteen nähden tuntuu Knytlingasadun tiedonanto, että vihollisilla oli vaan yhdeksän laivaa, liian vähältä. Muuten todistaa Saxon kertomus merirosvojen varustuksesta, että se tuskin voi olla yhden lyhyen kesäisen yön tuote. Se sanotaan olleen „kaupungintapainen“ (munitio ad urbem instar) ja korkea oli sen vallikin, sillä Tanskalaiset käyttivät laivanmastoja apunansa, voidaksensa kiivetä sen tasalle. Luultavaa on, että paikalla oli joku vanhempi linnoitus, jota tilapäisesti koetettiin tehdä vahvemmaksi asettamalla laivoja ja läjäämällä puita sen ympärille ¹⁾.

Mainitsemme tässä yhteydessä muutamia muitakin meriseikkailuja, joissa Itämeren suomalaiset kansat ovat olleet osallisina, vaikka ne ovat vähän myöhemmältä ajalta.

Suomalaiset kansat panivat luultavasti toimeen sen retken, jonka seurauksia oli Sigtunan kaupungin polttaminen ja arkkipiispa Johanneksen surma Almarstäkin luona v. 1187. Ruotsalaisten lähteiden ilmoitukset näiden tuhontekijäin kansallisuudesta ovat eroavia. Toisissa sanotaan heitä pakanoiksi yleensä, toisissa Karjalaisiksi, muutamissa Virolaisiksi ²⁾. Mahdollisesti olivat tässä hävitystyössä osallisina useat mainituista kansoista. Vihollisten sotavoima oli nähtävästi melkoinen, sillä Sigtuna oli tähän aikaan ehkä Ruotsin tärkein kaupunki. Sen perinpohjaiseen hävittämiseenkin lienee siitä syystä tarvittu jotenkin suuri sotavoima ³⁾.

V. 1203 tapasi Liivinmaan piispa Albert, ollen useiden ylimysten kanssa paluumatkalla Saksasta, Listriassa ⁴⁾ saarenmaalaisia merirosvoja, jotka 16:lla laivalla liikkuen vähää ennen olivat polttaneet yhden kirkon, ryöstäneet sen kellot ja muun omaisuuden, hävittäneet maakunnan, surmanneet ja vanginneet ihmisiä, „niinkuin pakanallisten Virolaisten ja Kuurilaisten tapa

¹⁾ Vrt. *G. V. Sylvander*, m. p., s. 197 seur.

²⁾ *E. M. Fant*, *Scr. rer. svecicar.* I, sect. prior, s. 24, 48, 52, 84; sect. poster., s. 10, 243; *Erics Olai Historia Suecorum Gothorumque, Hoi-miae MDCLIV*, s. 54—55.

³⁾ Vrt. *H. G. Porthan*, *Opera selecta* I, s. 13—14; *O. Montelius*, *Sve-riges historia* I, s. 306, 387—88; *Г. Трусманъ*, *Введение христ.*, s. 160.

⁴⁾ Listria oli osa muinaista Skånen maakuntaa. *I. D. Gruber*, *Ori-gines Livoniae* (*Script. rer. liv.* I, s. 79).

oli menetellä Tanskan ja Ruotsin valtakunnissa¹⁾. Ristiretkeilijät varustautuivat nyt kostamaan kristittyjen kärsimyksiä. Silloin pakanat sanoivat tehneensä rauhan Riikalaisten kanssa ja pääsivät sillä kertaa vapaiksi. Kun Albert seuralaisinensa muutaman päivän kuluttua oli Visbyssä, näkyivät samojen Virolaisten alukset kiittävän meren selällä. Albert kieltäytyi ensin taistelusta, sillä hän pelkäsi, että ristiretkeläiset mahdollisesti joutuisivat tappiolle ja Liivin kirkolle saattaisi olla vahinkoa Virolaisten ahdistamisesta. Seuralaistensa pyynnöstä hänen kuitenkin täytyi lopuksi ryhtyä merirosvoja hätyyttämään. Kristityt varustivat nopeasti laivansa (naves) ja meritappelu alkoi. Virolaiset huomasivat, että kahdeksan kristittyjen laivaa (pyraticae) oli vähän erillään muista, ja koettivat äkkirynnäköllä ottaa ne haltuunsa. Mutta Saksalaiset hyökkäsivät kahden virolaisen laivan päälle, joissa kuljetettiin kirkonkellot, muu ryöstösaalis ja kristittyjä vankeja, surmasivat niissä olevat 60 laivamiestä ja kuljettivat koko saaliin Visbyn satamaan. Eräs vahva Saksalainen joutui yksinänsä kolmanteen laivaan ja surmasi miekallansa 22 vihollista, ennenkuin hän itse joutui surman omaksi. Virolaiset sytyttivät tämän laivan palamaan²⁾. Jos jokaisessa Virolaisten laivassa oli yhtä paljon väkeä, niin oli heitä kaikkiaan liikkeellä 480 miestä.

Seuraavana vuonna (1204) lähtivät muutamat saksalaiset ritarit purjehtimaan Väinänsuulta kotimaahansa, mutta joutuivat merellä pois oikealta suunnalta ja sortuivat Vironmaan tahi ehkä oikeammin Saarenmaan rannalle³⁾. Virolaiset ryhtyivät siellä 10:llä ryöstölaivalla ja 12:lla muulla aluksella heitä ahdistamaan⁴⁾. Kristityt pitivät hyvin puolensa ja särkivät yhden

¹⁾ — — „sicut tam Estonas quam Curones pagani in regno Dacie et Suecie hactenus facere consueverant“ (*H. L.* VII: 1).

²⁾ *H. L.*, VII: 1—4. — Piraticae ovat pieniä ryöstölaivoja. Henrik Lättiläinen käyttää sitä nimeä aina Kuurilaisten ja Saarenmaalaisten aluksista. Kristityt näyttävät tällä kertaa liikkuneen jotenkin samanlaisilla kulkuneuvoilla. Samaa nimitystä käytetään toisinaan muistakin aluksista. Vrt. *Bunge*, *Urkundenbuch* I: 567, palsta 708; *E. Pabst*, *Heinrich's von Lettland Livländ. Chronik*, Reval 1867, s. 36, muist. 8.

³⁾ — — „ad partes Estlandie“ tarkoittanee tässä Saarenmaata. Vrt. *E. Pabst*, m. p., s. 43.

⁴⁾ — — „cum decem pyraticis et duodecim aliis navibus“ —.

ryöstölaivan, jonka miehistöstä muutamat surmattiin, toiset hukkuivat. Erästä toista laivaa koettivat he rautaisella koukulla vetää luoksensa; sen kuljettajat hyppäsivät yksi toisensa perästä mereen ja saavuttivat siellä surmansa. Sillävälin pääsivät vihollisten muut laivat pakenemaan ¹⁾).

Ruotsalaisten lähteiden mukaan liikkuivat pakanat Mälarn-järven saaristossa myös v. 1206. He surmasivat jaarli Juhanan Ekerön saarella Askanäsin luona. Hänen puolisonsa kokosi väkeä ja surmautti vuorostansa kaikki rauhattomuuden tekijät sekä poltatti heidän laivansa Mälarn-järven Löfön saarella. Paikka sai siitä nimen *Estaskär* (Estaklippa, Estamot). Tämä nimi viittaa siihen, että nämät merirosvot olivat Virolaisia ²⁾).

Albert-piispan matkustaessa Saksaan v. 1210 hyökkäsivät Kuurilaiset hänen päällensä Saarenmaan ja Kuurinmaan välisessä salmessa („aput Sunde“) kahdeksalla ryöstölaivalla. Kristityt siirtyivät isommista laivoistansa pienempiin ja lähtivät vihollista vastaan ³⁾), mutta kiirehtivät liiaksi, niin että heidän laivansa joutuivat toisistansa erilleen. Kuurilaiset tyhjensivät laivainsa keulapuolet, sitoivat kaksi laivaa yhteen ja ohjasivat ne siten peräpainossa vihollisia vastaan. Saksalaisten kaksi ensimmäistä laivaa joutuivat Kuurilaisten kahden laivaparin väliin. Viimeksimainittujen asema korkeissa laivoissaan oli edullisempi, jonka vuoksi kristityt matalista aluksistaan eivät voineet heitä vastustaa. Noin 30 Saksalaista saavutti surmansa, toiset pelastuivat peräytymällä ⁴⁾).

Vähän myöhemmin tapasivat Friisiläiset kuurilaisia merirosvoja Gotlannissa. Kristityt hyökkäsivät heidän päällensä, surmasivat heidät melkein kaikki, saivat neljä ryöstölaivaa ja paljon muuta saalista. Muun muassa oli Kuurilaisten laivoissa lukemattomia lampaita, joita he olivat ryöstäneet kristityistä maista ⁵⁾).

¹⁾ *H. L.* VIII: 2—4.

²⁾ *E. M. Fant*, *Scr. rer. svecicar.* I, sect. poster., s. 10; *H. G. Porthan*, m. p., s. 13—14.

³⁾ — — „peregrini de coggonibus exeunt, minores naves intrant, ad paganos accelerant“, — —.

⁴⁾ *H. L.* XIV: 1.

⁵⁾ *H. L.* XIV: 3.

Viimeinen tällainen hävitysretki mainitaan v. 1226. Silloin Vilhelm Modenalainen, oltuaan paavillisena legaattina Liivinmaalla, lähti Väinänsuusta purjehtimaan Visbyhyn ja tapasi tällä matkalla Saarenmaalaisia, jotka palasivat Ruotsista paljon ryöstösaalista ja vankeja muassaan. Saarenmaalaiden sanotaan eläneen irstaasti vangittujen naisten kanssa, ottaneen heitä useampia vaimoiksansa, myyneen toisia Kuurilaisille ja muille pakanoilta. He olivat Ruotsissa polttaneet kirkkoja, surmanneet pappeja ja muutenkin häväässeet kristinuskoa ¹⁾).

Kun ensin Saarenmaalaiset ja vähän myöhemmin Kuurilaisetkin oli väkivallalla taivutettu kristinuskoon, lakkasivat nämät retket itsestäänsä. Siten hävisivät viimeiset „viikingit“ Itämeren vesiltä.

Itämeren suomalaisten kansain ulkonaisista vaiheista kuvastuu jo pakanuuden aikana, mikäli säilyneistä niukoista tiedoista käy selville, se surullinen kohtalo, joka niiden osaksi historiallisena aikana on tullut. He ovat maantieteellisen asemansa puolesta idän ja lännen välittäjinä, ja kummaltakin puolen ovat mahdollavat naapurit jo historiallisen ajan alusta saakka koettaneet päästä heidän oloihinsa vaikuttamaan. Alussa torjuvat nämät kansat tätä vierasten tunkeumista, mutta menettävät vihdoinkin itseenäisyytensä ja osaksi kansallisuutensaakin vuosikymmeniä kestävässä taisteluissa kaikilla sivistyksen apukeinoilla varustettua ylivoimaa vastaan, joutuen ensin läntisten ja sitten, kulutettuaan voimansa pitkällisissä sodissa ja vuosisatoja kestäneessä kovassa orjuudessa, vihdoinkin itäisten vaikutusten alaisiksi.

¹⁾ *H. L. XXX: 1.*